

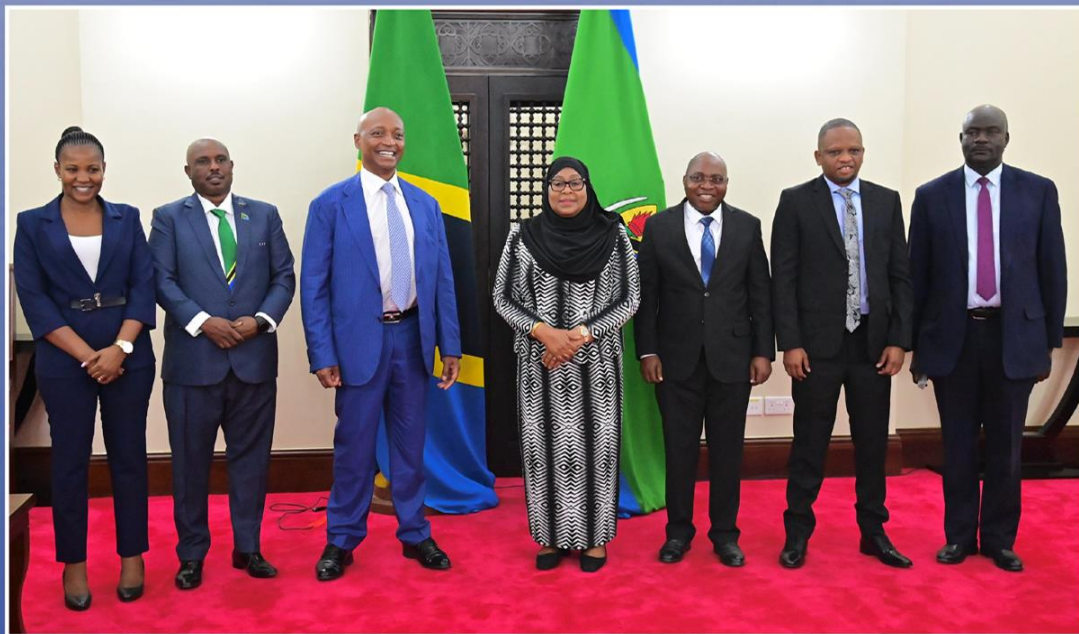
JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

WIZARA YA UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO

**HOTUBA YA MHE. DKT. DAMAS NDUMBARO (MB)
WAZIRI WA UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO
AKIWASILISHA BUNGENI MAKADIRIO YA
MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA
KWA MWAKA 2024/25**

BUNGENI, DODOMA

wizara_sanaatz

Mei, 2024

VIONGOZI WAKUU WA WIZARA

Mhe. Dkt. Damas Ndumbaro
Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo

Mhe. Hamis Mwinjuma
Naibu Waziri wa Utamaduni,
Sanaa na Michezo

Gerson Msigwa
Katibu Mkuu wa Utamaduni,
Sanaa na Michezo

Dkt. Suleiman Serera
Naibu Katibu Mkuu wa Utamaduni,
Sanaa na Michezo

YALIYOMO

ORODHA YA VIFUPISHO	iv
1.0 UTANGULIZI	1
2.0 MISINGI YA MWELEKEO, VIPAUMBELE VYA WIZARA NA TAASISI ZILIZO CHINI YA WIZARA	22
3.0 MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU KWA KIPINDI CHA MWAKA 2023/24	26
4.0 CHANGAMOTO ZILIZOJITOKEZA NA HATUA ZILIZOCHUKULIWA KUKABILIANA NAZO .	171
5.0 MPANGO NA BAJETI KWA MWAKA WA FEDHA 2024/25	174
5.1 SEKTA YA UTAMADUNI	175
5.1.1 IDARA YA MAENDELEO YA UTAMADUNI.....	175
5.1.2 BARAZA LA KISWAHILI LA TAIFA (BAKITA)	176
5.1.3 KITUO CHA URITHI WA UKOMBOZI WA BARA LA AFRIKA.....	177
5.1.4 MFUKO WA UTAMADUNI NA SANAA TANZANIA.....	178
5.2 SEKTA YA SANAA	180

5.2.1	IDARA YA MAENDELEO YA SANAA ..	180
5.2.2	BARAZA LA SANAA LA TAIFA (BASATA)	181
5.2.3	BODI YA FILAMU TANZANIA	182
5.2.4	OFISI YA HAKIMILIKI TANZANIA (COSOTA)	183
5.2.5	TAASISI YA SANAA NA UTAMADUNI BAGAMOYO (TaSUBa)	184
5.3	SEKTA YA MAENDELEO YA MICHEZO	185
5.3.1	IDARA YA MICHEZO	185
5.3.2	BARAZA LA MICHEZO LA TAIFA (BMT)	187
5.4	MIRADI YA MAENDELEO	189
5.5	KUIMARISHA UTENDAJI WA WIZARA NA RASILIMALI WATU	197
6.0	MAKADIRIO YA BAJETI KWA MWAKA 2024/25	198
6.1	MAPATO	198
6.2	MATUMIZI YA KAWAIDA NA MIRADI YA MAENDELEO	199
7.0	MAOMBI YA FEDHA KWA AJILI YA KUTEKELEZA MPANGO NA BAJETI WA MWAKA 2024/25	200
8.0	MWISHO NA SHUKURANI	200

VIAMBATISHO	205
<i>Kiambatisho Na. 1</i>	205
MADUHULI YANAYOTARAJIWA KUKUSANYWA NA WIZARA NA TAASISI ZAKE KWA MWAKA 2024/25	205
<i>Kiambatisho Na. 2</i>	207
MGAWANYO WA BAJETI YA WIZARA KWA IDARA NA VITENGO, TAASISI ZILIZO CHINI YA WIZARA NA MIRADI YA.....	207
MAENDELEO KWA MWAKA 2024/25	207

ORODHA YA VIFUPISHO

AAG	All African Games
ACCES	Africa Conference for Collaboration, Exchange and Showcase
ADPA	African Diamond Producers Association
AFPP	African Flight Procedure Programme
AFRIMMA	African Music Magazine Awards
AICC	Arusha International Conference Center
AMIS	Artist Management Information System
ARIPO	African Regional Intellectual Property Organization
AU	African Union
BAKITA	Baraza la Kiswahili la Taifa
BASATA	Baraza la Sanaa la Taifa
BCDA	Bureau Congolais du Droit d’Auteur (BCDA)
BET	Black Entertainment Television
BMT	Baraza la Michezo la Taifa
BRELA	Business Regulations and Licensing Agency
BSS	Bongo Star Search
CAC	Chamwino Arts Center
CAF	Confederation of African Football

CAPASSO	Composers Authors and Publishers Association
CCTV	Closed Circuit Television
CHANETA	Chama cha Netiboli Tanzania
CHANEZA	Chama cha Netiboli Zanzibar
CISAC	Confederation Internationale des Societes d'Auteurs et Compositeurs
CMOs	Collective Management Organizations
COSOL	Copyright Society of Liberia
COSOTA	Copyright Society of Tanzania (Ofisi ya Hakimiliki Tanzania)
DEV	Development
DRFA	Dar es Salaam Football Association
eGA	e - Government Authority
FEASSSA	Federation of East Africa Secondary School Sports Associations
FIFA	Federation Internationale de Football Association
GePG	Government electronic Payment Gateway
IDCA	International Deaf Cultural Arts
IFACCA	International Federation of Arts Council and Cultural Agencies
IFRRO	International Federation of Reproduction Rights Organizations

IFPI	International Federation of the Phonographic Industry
IOMMa	Indian Ocean Music Market
KKKT	Kanisa la Kiinjili la Kilutheri Tanzania
JAMAFEST	Jumuiya ya Afrika Mashariki Festival
JICA	Japan International Cooperation Agency
JNICC	Julius Nyerere International Convention Center
KISUVITA	Kituo cha Sanaa na Utamaduni kwa Viziwi Tanzania
MMDI	Miss & Mr. Deaf International
NACP	National AIDS Control Programme
NACTVET	National Council for Technical and Vocational Education and Training
NBC	National Bank of Commerce
NBS	National Bureau of Statistics
NCAA	Ngorongoro Conservation Area Authority
NEEC	National Economic Empowerment Council
NMB	National Microfinance Bank
OAU	Organisation of African Union (Umoja wa Nchi Huru za Afrika)
OBFT	Open Boxing Federation of Tanzania

OC	Other Charges (Matumizi Mengineyo)
OR – TAMISEMI	Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa
PAP	Pan African Parliament
PE	Personal Emoluments
PSSSF	Public Service Social Security Fund
RECs	Regional Economic Communities
RT	Riadha Tanzania
SADC	Southern African Development Community
SHIMISEMITA	Shirikisho la Michezo la Serikali za Mitaa Tanzania
SHIMIWI	Shirikisho la Michezo la Wizara na Idara za Serikali
SHIMMUTA	Shirikisho la Michezo la Mashirika ya Umma, Taasisi na Kampuni Binafsi Tanzania
SITA	Salon International du Textil Africain
TaBSA	Tanzania Baseball Association
TANAPA	Tanzania National Park
TaSUBa	Taasisi ya Sanaa na Utamaduni Bagamoyo
TAFF	Tanzania Film Federation
TBA	Tanzania Building Agency
TBC	Tanzania Broadcasting Corporation
TCA	Tanzania Cricket Association
TEHAMA	Teknolojia ya Habari na

	Mawasiliano
TanTrade	Tanzania Trade Development Authority
TCRA	Tanzania Communication Regulatory Authority
TCTA	Tanzania Correction Training Academy
TFB	Tanzania Film Board
TFF	Tanzania Football Federation
TGU	Tanzania Golf Union
THA	Tanzania Handball Association
THT	Tanzania House of Talent
TMA	Tanzania Music Award
ToT	Training of Trainers
TPA	Tanzania Ports Authority
TRA	Tanzania Revenue Authority
TRU	Tanzania Rugby Association
TTA	Tanzania Tennis Association
TTTA	Tanzania Table Tennis Association
UAE	United Arab Emirates
UKIMWI	Ukosefu wa Kinga Mwilini
UMISSETA	Umoja wa Michezo ya Shule za Sekondari Tanzania
UMSOTA	Umoja wa Maveterani wa Soka Tanzania
UMITASHUMTA	Umoja wa Michezo na Taaluma kwa Shule za Msingi Tanzania
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural

	Organisation
UVIKO-19	Ugonjwa wa Virusi vya Korona 2019
VHS	Video Home System
VVU	Virusi vya UKIMWI
WCF	Workers Compensation Fund
WIPO	World Intellectual Property Organization
WIPOCOS	World Intellectual Property Organization Collective Societies

HOTUBA YA MHESHIMIWA DKT. DAMAS DANIEL NDUMBARO (MB.), WAZIRI WA UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO, AKIWASILISHA BUNGENI MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA KWA MWAKA 2024/2025

1.0 UTANGULIZI

1. *Mheshimiwa Spika*, kufuatia taarifa iliyowasilishwa leo na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Elimu, Utamaduni na Michezo iliyochambua Bajeti ya Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo katika Bunge lako Tukufu, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako Tukufu lipokee, kujadili na kupitisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo (Fungu 96) kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025.

2. *Mheshimiwa Spika*, awali ya yote, nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu, mwingi wa rehema kwa kuendelea kutujalia afya njema na ulinzi na hatimaye kutuwezesha kukutana tena leo katika Bunge lako Tukufu kuendelea kujadiliana na kupanga maendeleo ya Taifa letu. Aidha, Taifa letu limeshuhudia kuendelea kubarikiwa kwa kuwapo kwa Amani, utulivu, mshikamano na umoja wa kitaifa. Wananchi

wameendelea kujihusisha na shughuli zao za kiuchumi kwa utulivu mkubwa na tumejaliwa baraka tele hususan hali nzuri ya hewa iliyoweza wananchi kuvuna chakula cha kutosha na kuwa na akiba. *Hakika Mungu si athumani na jitihada haiondoi kudra.*

3. Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee, nitumie fursa hii kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, **kwanza** kwa kuniamini kuendelea kuwapo katika nafasi ya Waziri katika Serikali yake hususan Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo, na **pili**, kwa utekelezaji thabiti wa Ilani ya Chama cha Mapinduzi ya Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2020 iliyosababisha leo hii kuja kifua mbele kwenye Bunge lako Tukufu kuyasema mafanikio makubwa ya Serikali na kuendelea kuomba fedha kwa ajili ya utekelezaji wa mipango mikubwa zaidi ya maendeleo kwa Taifa letu *kwa hakika kila chombo na wimbile.*

4. Mheshimiwa Spika, Ninatambua dhamana kubwa aliyoiweka Mheshimiwa Rais kwangu ya kusimamia Wizara hii inayojulikana kama Nguvu Shawishi (soft power) ya Taifa letu. Sekta hizi ndizo zinazojumuisha makundi makubwa ya Watanzania kwa umoja wao

kuenzi mila, tamaduni, sanaa na michezo mbalimbali. Wizara hii inahudumia Watanzania wote wa marika mbalimbali, wengi wao wakiwa vijana, hivyo ni sehemu kubwa ya kutengeneza ajira, uchumi na mapato kwa Watanzania walio wengi. Kwa mustakabali wa Amani na mshikamano wa Taifa letu, Wizara hii na taasisi zake ni wadau wakubwa wa kuimarisha umoja wa Kitaifa, na hivyo, tutaendelea kuzingatia falsafa hii. Tutaendelea kufanyia kazi Maelekezo ya Mheshimiwa Rais ya kujenga uchumi kupitia sekta za Wizara hii na kubadili mtazamo wa sekta za kutoa burudani na kujenga afya pekee *na kwa hakika yaliyopita si ndwele tugange yajayo na sasa tumedhamiria kuleta mabadiliko.*

5. Mheshimiwa Spika, *chanda chema huvikwa pete!* Kama Taifa tunayo kila sababu kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa mafanikio makubwa, yasiyo kifani na ya kihistoria katika sekta za utamaduni, sanaa na michezo katika kipindi kifupi cha miaka mitatu (3) ya uongozi wake. Niruhusu nitaje mafanikio machache yanayoonekana katika sekta za Utamaduni, Sanaa na Michezo:

- (i) Amehamasisha na kufufua utamaduni wa mtanzania, hivi sasa, matamasha na makongamano ya utamaduni na sanaa yameanzishwa na hivyo, kuimarisha utamaduni, kujenga ajira zikiwamo za utalii wa kiutamaduni na kuimarisha mshikamano wa kitaifa. Matamasha kama vile: tamasha la utamaduni la jamii za Mkoa wa Kilimanjaro, tamasha la BULABO la jamii ya watu wa Mwanza, Maasai Festival la jamii ya Wamaasai, tamasha la Majimaji Selebuka la jamii ya watu Songea; tamasha la Utamaduni la Tulia jijini Mbeya; tamasha la Cigogo la jamii ya watu wa Dodoma, Tamasha la Yamnyausi la jamii ya watu wa Dodoma, Tamasha la kumbukizi ya Vita vya Majimaji na mengineyo, yamefufuliwa;
- (ii) Hivi sasa, Kiswahili lugha yetu adhimu na aushi kimetangazwa kama lugha rasmi na ya kazi ya Umoja wa Afrika, uamuzi uliopitishwa katika mkutano wa wakuu wa nchi na serikali za umoja huo, tarehe 6 Februari, 2022 Jijini Addis Ababa, Ethiopia;
- (iii) Kiswahili, lugha inayozunguzwa na watu zaidi ya milioni 500 duniani imekuwa bidhaa na kupitia Mkakati wa Taifa wa

Kubidhaisha Kiswahili imezalisha ajira nyingi kwa wataalamu wakiwamo walimu, wafasiri, wakalimani, waandishi wa habari na wa vitabu na Watanzania kwa ujumla wao hususan walio katika mzunguko wa lugha hii;

- (iv) Kwa kufanya uamuzi mgumu, Mheshimiwa Rais ameufufua Mfuko wa Utamaduni na Sanaa uliokuwa umekufa tangu mwaka 2002 na hadi sasa Mfuko umetoa mikopo yenye jumla ya Shilingi bilioni 4.2 kwa miradi 216 katika mikoa 16 ya Tanzania Bara na kuzalisha jumla ya ajira 14,902 zilizowanufaisha wananchi 447,060. Aidha, kupitia shughuli za Mfuko, hatua za uhakika za urasmishaji wa Sekta zimeanza kuchukuliwa. Sasa Wasanii wanatambulika kwenye uongozi wa Serikali za maeneo yao ya kazi, wamefungua Namba za Utambulisho wa mlipakodi (TIN), wanapitisha malipo yao Benki, wanajisajili katika Vyama, Mashirikisho na Taasisi zinazowasimamia na wameanza kujikita zaidi katika kuendesha shughuli zao kibiashara badala ya kuiona sekta kama burudani tu;
- (v) Kuwaunganisha Wasanii wa Tanzania na soko la kimataifa kupitia mikutano na

matamasha mbalimbali ikiwamo Mkutano wa ACCES uliowakusanya Jijini Dar es Salaam wazalishaji, wasambazaji na watumiaji wa muziki wa Tanzania kutoka kote duniani ambapo Wasanii walipata fursa ya kukutana nao na kujenga uhusiano wa moja kwa moja. Aidha, Tamasha la *World Happy Deaf Family Festival* liliwaunganisha jamii ya wasanii viziwi hapa Tanzania na wenzao kutoka kote duniani na kuwapa fursa ya kushindana katika urembo, utanashati, mitindo, ngoma na futuhi huku wakijenga ushirikiano. Kupitia mashindano hayo, Tanzania ilijitangaza kama nchi yenye fursa kwa wote bila kujali changamoto walizonazo wanadamu. Matamasha na maonesho mengine ya kimataifa ni pamoja na Surajkund Crafts Mela iliyofanyika India, *Salon International du Textil Africain* nchini Sierra Leone na *Venice Art Biennale* ya nchini Italia;

- (vi) Kubadili mfumo wa usimamizi wa hakimiliki na hakishiriki kwa kuongeza ushiriki wa moja kwa moja wa wadau. Kwa sasa kampuni binafsi za wasanii wanakusanya na kujigawia mirabaha wenyewe chini ya usimamizi wa COSOTA

ambayo inasimamia zaidi masuala ya utoaji elimu na kupambana na uharamia. Aidha, ada ya *Blank Tape Levy* iliyoanzishwa kwenye vifaa vinavyozalisha, kusambaza, kuhifadhi au kudurufu kazi za ubunifu kwa lengo la kuwanufaisha wenye haki yameanza na hadi sasa tayari imevunja rekodi ya makusanyo ya mirabaha yaliyowahi kukusanywa huko nyuma;

- (vii) Kubadili mfumo wa uendeshaji wa Taasisi za Sekta ya Sanaa kwa kuhama kutoka kuwa wadhibiti na kwenda kuwa wawezeshaji bila kuathiri masuala ya maadili katika uendeshaji wa kazi za Sanaa;
- (viii) Kwa mara ya kwanza tangu kuanzishwa kwake mwaka 1957, Mashindano ya Mpira wa Miguu kwa Mataifa ya Afrika (AFCON 2027) yatafanyika Tanzania kwa ushirikiano na nchi za Kenya na Uganda. Pia tumepata fursa ya kuwa mwenyeji wa mashindano ya CHAN yatakayofanyika nchini Tanzania mwezi Septemba 2024. Haya ni maono na maelekezo binafsi ya Mheshimiwa Rais. Mashindano haya ya AFCON yatachagiza kuwapo kwa fursa lukuki za ujenzi wa miundombinu, kujenga uchumi, kuvutia utalii, ajira na kuitangaza

Tanzania kimataifa. Ni matunda ya uwekezaji mkubwa katika michezo uliofanywa na Mheshimiwa Rais;

- (ix) Serikali imeanzisha Mfuko wa Maendeleo ya Michezo (*Sports Development Fund*) kwa ajili ya uwezeshaji wa timu za Taifa kufanya vizuri katika mashindano mbalimbali ya kimataifa, uibuaji wa vipaji vya wanamichezo, ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya michezo, kulipa mshahara wa kocha wa timu ya Taifa ya mpira wa miguu (Taifa Stars), pamoja na kuwajengea uwezo wa utawala bora viongozi wa vyama na mashirikisho ya michezo nchini. Mfuko huu unategemea chanzo kikuu cha michezo ya kubashiri matokeo ya michezo, ambapo Serikali ilipitisha sheria kuwa asilimia 5 ya makusanyo ya michezo ya kubashiri (*Sports Betting*) ielekezwe kwenye Mfuko wa Maendeleo ya Michezo. Kwa kipindi cha miaka mitatu kuanzia 2021/2022, Serikali imetoa jumla ya Shilingi bilioni tisa milioni sita hamsini na mbili elfu mia nane thelathini na mbili (9,006,052,832), hakika fedha hizo zimeleta mafanikio makubwa katika sekta ya michezo nchini. Nani kama Mheshimiwa Rais. Michezo imeimarika

zaidi kupitia Mfuko huu;

- (x) Kwa kipindi cha zaidi ya miaka 40 tangu Baraza la Michezo la Taifa lianzishwe Tanzania hazikutolewa tuzo kwa wanamichezo bora waliofanya vizuri, kwa mara ya kwanza tuzo zimeanzishwa na kutolewa mwaka 2022/23 na mwaka 2023/24 zinatarajiwa kutolewa mwezi Juni 2024 Jijini Dar es Salaam. Kutolewa kwa tuzo imekuwa chachu kwa wanamichezo ili kufanya vizuri nchini katika aina zote za michezo. Hakika, sisi wadau wa michezo tunamshukuru sana Mheshimiwa Rais kwa mchango wake katika sekta ya michezo;
- (xi) Ada ya mja kunena, muungwana ni kitendo! Serikali ya Awamu ya Sita imewezesha timu za michezo mbalimbali za Taifa kushiriki mashindano ya kimataifa. Mafanikio makubwa yamepatikana katika suala hili ikiwamo:
 - (a) Kwa mara ya kwanza michezo kwa watu wenye ulemavu imezingatiwa ambapo Timu ya Mpira wa Miguu kwa Watu wenye ulemavu Tanzania (*Tembo Warriors*) ilishiriki mashindano ya Dunia yaliyofanyika nchini Uturuki mwezi Desemba, 2022, na kufanikiwa

kufikia hatua ya robo fainali. Timu hii ni ya saba (7) kwa ubora duniani. Kwa mwaka 2024 timu hii imeshiriki mashindano ya kufuzu kombe la dunia yanayofanyika nchini Misri kuanzia tarehe 18 hadi 29 Mei, 2024 na tayari imefuzu robo fainali katika mashindano hayo, pamoja na kuwa ilikuwa kundi moja na bingwa wa dunia timu ya Angola. Haya ni matunda ya uwekezaji wa Mama Samia kwa vijana hawa wenye ulemavu;

- (b) Kwa upande wa mpira wa wanawake, timu ya Mpira wa Miguu ya wasichana chini ya umri wa miaka 17 (*Serengeti Girls*) ilishiriki katika mashindano ya Dunia yaliyofanyika nchini India mwezi Oktoba, 2022 na kufanikiwa kuingia hatua ya robo fainali;
- (c) Tanzania kupata medali tatu za shaba kwenye mchezo wa ngumi katika mashindano ya Afrika yaliyofanyika nchini Ghana mwezi April 2024. Haya ni mafanikio makubwa kwani kwa kipindi cha zaidi ya miaka 10 Tanzania haikuwahi kupata medali yeyote katika mashindano hayo makubwa na yanayoheshimika zaidi barani Afrika;

- (d) Timu ya Taifa ya mpira wa miguu “Taifa Stars” ilishiriki mashindano ya Kombe la Mataifa ya Afrika (AFCON) yaliyofanyika nchini Ivory Coast mwezi Januari 2024 kwa mara ya tatu katika historia ya Taifa letu;
- (e) Timu ya Taifa ya wanawake ya Mpira wa miguu “Twiga Stars” imefuzu kucheza mashindao ya WAFCON ambayo yatafanyika mwaka 2024 nchini Morocco. Nani kama Mheshimiwa Rais katika michezo!!!;
- (f) Ligi ya mpira wa miguu NBC imekuwa ligi bora ya sita (6) barani Afrika na ya 64 duniani. Mafanikio hayo yametokana na uwekezaji wa Serikali katika sekta ya michezo kwa kushirikiana na wadau wa sekta binafsi zikiwamo kampuni mbalimbali kama vile Azam na NBC ambao kwa namna moja au nyingine wameamua kuwekeza katika michezo hususan mpira wa miguu;
- (g) Klabu ya Yanga ilifika hatua ya fainali katika kombe la Shirikisho la Afrika (CAF) na kuwa mshindi wa pili kwa msimu wa mwaka 2022/23. Na katika Msimu wa 2023/24, timu za Simba na

Yanga zimefikia hatua ya robo fainali katika Mashindano ya Kombe la Klabu Bingwa Barani Afrika jambo hili limewezesha vilabu vyetu kupanda na kushika nafasi ya 13 kwa klabu ya Yanga na nafasi ya saba (7) kwa klabu ya Simba. Mafanikio haya yamechagizwa na jitihada na hamasa ya Mheshimiwa Rais hususan motisha ya kati ya shilingi milioni 5 mpaka 10 kwa kila goli la ushindi kwa timu hizi kwa hatua mbalimbali wanapofika, kupewa usafiri na motisha nyingine kwa timu zetu;

- (h) Shirikisho la Mpira wa Miguu Afrika (CAF) lilichagua Uwanja wa Benjamin Mkapa kutumika kwa ufunguzi wa mashindano makubwa kabisa ya vilabu ya soka bora barani Afrika (African Football League) yaliyohusisha timu nane bora katika Bara la Afrika ikiwamo Klabu ya Simba;
- (i) Tanzania kwa mara ya kwanza tumesaini makubaliano ya ushirikiano na Ivory Coast kupitia sekta ya michezo ambapo tumepanga kuwa na programu mbalimbali za maendeleo ya michezo ikiwamo kuwa na programu ya

mafunzo na mechi za kirafiki kwa timu zetu za Taifa za vijana zitakazochezwa Tanzania, Ivory Coast na katika nchi nyingine; na

- (j) Tangu nchi yetu ipate uhuru 1961 hatukuweza kuwatumia wanamichezo wa Diaspora kama ambavyo nchi nyingi za Afrika zimekuwa zikinufaika na utaratibu wa kuwatumia wachezaji wa Diaspora. Kwa mara ya kwanza katika historia katika hatua ya kufuzu AFCON ya 2023 tumefanikiwa kuwatumia wachezaji wa Kitanzania wanaoishi nchi nyingine ambao wana asili ya Tanzania (Diaspora). Wachezaji hao hakika wameleta tija na hamasa katika timu yetu ya Taifa Stars. Napenda kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuridhia kuwatumia vijana hao wa Diaspora katika mashindano mbalimbali ya Kimataifa.

6. Mheshimiwa Spika, ninampongeza Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa kazi nzuri anayoifanya ya

kumsaidia vyema Mheshimiwa Rais. Aidha, nisiwe mnyimi wa fadhila, niruhusu nimpongeze Mheshimiwa Dkt. Hussein Ali Mwinyi, Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi kwa kuendelea kuongoza vyema, kuwaletea maendeleo wananchi wa Zanzibar pamoja na kuudumisha na kuuenzi Muungano wetu, *kwa hakika ya kale ni dhahabu*. Fauka ya hayo, naomba niwapongeze Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb.), Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, na Mheshimiwa Dkt. Dotto Mashaka Biteko (Mb.), Naibu Waziri Mkuu na Waziri wa Nishati kwa kuendelea kumsaidia Mheshimiwa Rais katika utekelezaji wa majukumu makubwa ya kuwatumikia Watanzania kuwaletea maendeleo. Vilevile nimpongeze Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb.), Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa Hotuba yake ya Bajeti iliyotoa utekelezaji wa malengo ya Serikali katika mwaka 2023/2024 na mwelekeo wa shughuli za Serikali kwa mwaka 2024/2025. Wizara inaahidi kuzingatia mwelekeo huo wa Shughuli za Serikali ili kuyafikia malengo makubwa ya Serikali.

7. Mheshimiwa Spika, kipekee nikupongeze wewe Mheshimiwa Dkt. Tulia Ackson (Mb.), Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuendelea kuliongoza kwa busara na hekima kubwa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Aidha, nikupongeze kwa kuwa mwanamke wa kwanza kutoka Bara la Afrika na wa tatu duniani kuchaguliwa na kuaminiwa kuwa Rais wa Taasisi nyeti na kubwa ya Umoja wa Mabunge Duniani (IPU). Hakika umeing'arisha Tanzania kimataifa, hongera sana *na Wahenga walisema ukiona zinduna na ambari iko nyuma*. Vilevile, ninampongeza Mheshimiwa Mussa Azzan Zungu (Mb.), Naibu Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kukusaidia na kukushauri vyema katika majukumu yako ya kuliongoza Bunge. Nawapongeza sana Wenyeviti wa Bunge, Mheshimiwa Najma Murtaza Giga (Mbunge wa Viti Maalumu), Mheshimiwa Deodatus Philip Mwanyika (Mbunge wa Njombe Mjini) na Mheshimiwa Joseph Kizito Mhagama (Mbunge wa Madaba) kwa kusimamia vyema mijadala hususan ya kibajeti katika Bunge lako Tukufu.

8. Mheshimiwa Spika, ukimsifu mwenye mwendo, mpongeze zaidi anayemkimbiza.

Nyuma ya mafanikio haya makubwa, naomba niishukuru kwa dhati kabisa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Elimu, Utamaduni na Michezo chini ya Mwenyekiti wake Mheshimiwa Husna Juma Sekiboko (Mbunge wa Viti Maalumu), Mheshimiwa Mussa Ramadhan Sima (Mb.), Makamu Mwenyekiti wa Kamati na Wajumbe wote wa Kamati kwa kuisimamia vyema Wizara. Maelekezo na ushauri wao kwa Wizara umezingatiwa na ndiyo msingi mkuu wa mafanikio tunayoyaona leo hii. Wizara inaahidi kuendelea kuzingatia maelekezo ya Kamati katika mwaka wa fedha 2024/25 kwa mustakabadhi wa Sekta za Utamaduni, Sanaa na Michezo, na kwa hapa tunasema Kazi Iendelee.

9. Mheshimiwa Spika, kama wasemavyo wahenga, Kidole kimoja hakivunji chawa, ninasimama mbele ya Bunge lako Tukufu kuwasilisha hotuba yangu ya Bajeti nikiwa na timu ya ushindi nyuma yangu iliyofanikisha haya yote. Kwa dhati kabisa, nitambue mchango na juhudi kubwa zilizofanyika na zinazoendelea kufanywa na Watendaji wote wa Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo. Hawa ndio msingi wa mageuzi makubwa yanayofanywa katika sekta zetu hususan

kuzifanya za kiuchumi zaidi kuzalisha ajira, mapato na hatimaye kupunguza umaskini. **Kwanza** kabisa, ninamshukuru sana Mheshimiwa Hamis Mohamed Mwinjuma (Mb.), almaarufu “Mwana-FA”, Naibu Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo kwa kunisaidia vema kusimamia majukumu ya Wizara hii. **Pili**, nampongeza Ndugu Gerson Partinus Msigwa, Katibu Mkuu; Dkt. Suleiman Hassan Serera, Naibu Katibu Mkuu, Wakurugenzi, Wakurugenzi Wasaidizi, Wakuu wa Vitengo na Wakuu wa Taasisi zilizo chini ya Wizara kwa kutimiza vyema majukumu yao na hatimaye kuiletea Wizara hii sifa katika utekelezaji wa majukumu yake. Bila ninyi hakuna Wizara, tuendeleo kuchapa kazi kwa bidii katika nafasi hizi tulizokasimiwa kuwaletea Watanzania maendeleo. Asanteni sana.

10. Mheshimiwa Spika, ninawashukuru watumishi wote wa Wizara na Taasisi zake, Vyama, Mashirikisho, Vilabu na wadau wote walio chini ya sekta za Wizara kwa kuendelea kutekeleza kwa weledi majukumu yao. Kadhalika, ninawashukuru Washirika wa Maendeleo tuliofanya kazi kwa pamoja katika kutekeleza malengo ya sekta za utamaduni, sanaa na michezo.

11. Mheshimiwa Spika, kuwapo kwangu katika Bunge lako Tukufu kuna deni kubwa la shukurani na kuwatumikia vyema wapiga kura wangu wa Jimbo la Songea Mjini. Ninawashukuru sana kwa kuniamini na kunipa nafasi ya kuwatumikia. Ninawaahidi sitowaangusha. Tupo pamoja, iwe mvua liwe jua, Songea iende mbele. Vilevile, nikishukuru sana Chama cha Mapinduzi chini ya Uongozi mahiri wa Mwenyekiti wake Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Amiri Jeshi Mkuu kwa kunipa dhamana ya kupeperusha bendera ya Chama Songea Mjini na kuendelea kuniamini hata katika nafasi ya Uwaziri katika Serikali yake. Ninatambua ni heshima kubwa na ninaahidi kutumikia kwa moyo wangu wote. Kwa kuzingatia Miongozo na Maelekezo ya Mheshimiwa Rais na Chama cha Mapinduzi tunaiona Tanzania mpya yenye neema na ustawi wa maisha kwa Watanzania wote. Tunasema kwa Mama Samia, Mitano tena!! Kazi Iendeleee!!

12. Mheshimiwa Spika, natoa pole kwa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Hussein Alli Mwinyi, Rais wa

Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi na watanzania wote kwa kuondokewa na mpendwa wetu, aliyekuwa Rais wa Awamu ya Pili, Hayati Alli Hassan Mwinyi pamoja na Hayati Edward Ngoyai Lowassa, aliyekuwa Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Mwenyezi Mungu azilaze roho zao mahali pema peponi. Amina.

13. Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Wizara na wadau wetu wote, naomba nitoe pole kwako Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Naibu Spika, Waheshimiwa Wabunge, familia ya marehemu, ndugu, jamaa na marafiki na wananchi wote wa majimbo ya Mbarali na Kwahani na Tanzania kwa ujumla wake kwa kuondokewa na wapendwa wetu Mheshimiwa Francis Leonard Mtega aliyekuwa Mbunge wa jimbo la Mbarali na Mheshimiwa Ahmed Yahya Abdulwakil aliyekuwa Mbunge wa Kwahani, Zanzibar. Tunaendelea kuwaombea kwa Mwenyezi Mungu awajalie pumziko jema peponi. Amina.

14. Mheshimiwa Spika, Penye urembo pana ulimbo, nchi yetu imepitia kipindi chenye changamoto mbalimbali ikiwamo athari za mvua kubwa zilizonyesha katika maeneo

mbalimbali na kuleta athari za mafuriko, kuharibu mashamba, mali na hata kuchukua uhai wa Watanzania wenzetu. Aidha, kwa sababu mbalimbali tasnia ya wanautamaduni, wasanii na wanamichezo imepoteza watu nguli katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Mei, 2024. Niungane na Viongozi wakuu wa Kitaifa kuendelea kutoa pole kwa wote waliokumbana na majanga hayo, na kuendelea kumwomba Mwenyezi Mungu kuwapa subra na uvumilivu katika kipindi hiki, kwani subira yavuta heri. “Tunaziomba kwa Mwenyezi Mungu roho za marehemu wote azipokee na kuzilaza mahali pema peponi”. Amina.

15. Mheshimiwa Spika, hotuba yangu imezingatia Maelekezo na Mwogozo uliotolewa na Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb.), Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kuhusu Mapitio ya Utekelezaji wa Kazi za Serikali kwa Mwaka 2023/24 na Mwelekeo wa Kazi za Serikali kwa Mwaka 2024/25 aliyoiwasilisha hapa Bungeni tarehe 3 Aprili, 2024. Aidha, kwa kuwa mtoto akibebwa hutazama kisogo cha mamaye, hotuba hii imezingatia Maelekezo ya Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alipolihutubia Bunge

la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 22 Aprili, 2021; Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi kwa Kipindi cha Mwaka 2020 – 2025; Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025; Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano (2021/22 - 2025/26); Mpango Mkakati wa Wizara (2021/22 - 2025/26); na Sera, Sheria na Miongozo mbalimbali ya Sekta za Utamaduni, Sanaa na Michezo; na maelekezo mbalimbali ya viongozi wakuu wa Serikali.

16. Mheshimiwa Spika, hotuba yangu imegawanyika katika sehemu nane: Sehemu ya Kwanza ni Utangulizi; Sehemu ya Pili ni Dira, Dhima, Majukumu, Misingi ya Mwelekeo, na Vipaumbele vya Wizara; Sehemu ya Tatu inaelezea Mapitio ya Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara kwa kipindi cha Mwaka 2023/24 na Sehemu ya Nne inabainisha changamoto zilizojitokeza na hatua zilizochukuliwa ili kuzipatia ufumbuzi. Aidha, Sehemu ya Tano ni Mpango na Bajeti ya Wizara kwa Mwaka 2024/25; Sehemu ya Sita ni Makadirio ya Bajeti kwa Mwaka 2024/25; Sehemu ya Saba ni Maombi ya Fedha kwa ajili ya kutekeleza Mpango wa Mwaka 2024/25; na mwisho, Sehemu ya Nane ni shukurani kwa wadau mbalimbali wa Wizara.

2.0 MISINGI YA MWELEKEO, VIPAUMBELE VYA WIZARA NA TAASISI ZILIZO CHINI YA WIZARA

17. *Mheshimiwa Spika*, ili kufikia Dira ya Wizara, majukumu mbalimbali lazima yatekelezwe na Wizara. Majukumu ya Wizara ni pamoja na kuandaa na kusimamia utekelezaji wa Sera, Sheria, Mipango, Miradi na Programu mbalimbali katika Sekta za Utamaduni, Sanaa na Michezo; kuendeleza shughuli za Utamaduni, Sanaa na Michezo na kusimamia shughuli za filamu na michezo ya kuigiza. Majukumu mengine ni kuimarisha utendaji na Rasilimali Watu Wizarani na kusimamia utendaji wa Taasisi zilizo chini ya Wizara ambazo ni Baraza la Kiswahili la Taifa (BAKITA), Baraza la Sanaa la Taifa (BASATA), Bodi ya Filamu Tanzania (TFB), Taasisi ya Sanaa na Utamaduni Bagamoyo (TaSUBa), Ofisi ya Hakimiliki Tanzania (COSOTA), na Baraza la Michezo la Taifa (BMT). Vilevile, Wizara inaratibu na kusimamia Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya, Kituo cha Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika na Mfuko wa Utamaduni na Sanaa Tanzania.

18. Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza na kuimarisha utendaji kazi, Wizara inaongozwa na misingi saba ya kimkakati na kimageuzi ambayo ni kuwafikia wadau (*Outreach Programmes*); mageuzi ya taasisi (*Institutional Reforms*); utawala bora (*Good Governance*); ujenzi wa miundombinu (*Infrastructure Construction*); Kutafuta rasilimali pamoja na matumizi stahiki ya rasilimali; kuongeza ajira; na kubainisha, kukuza na kuongeza mchango wa sekta za Utamaduni, Sanaa na Michezo katika Pato la Taifa.

19. Mheshimiwa Spika, chini ya misingi hiyo, katika mwaka 2024/25 Wizara imejipanga kutekeleza maeneo ya kipaumbele kama ifuatavyo:

- (i) Kufanya tamasha la utamaduni la kitaifa kuwa kubwa zaidi kwa kufanyika mikoa yote kwa kushirikiana na sekta binafsi, kwa ushindani, ambapo mkoa mshindi hufanya tamasha kwa mwaka unaofuata. Hii itaibua chachu ya kukuza na kulinda tamaduni zetu;
- (ii) Kufungua vituo 100 vya ufundishaji Kiswahili kote Duniani kwa kushirikiana na Diaspora, lengo ni kukuza, kueneza na kubidhaisha zaidi Kiswahili;
- (iii) Kukuza sanaa mtaa kwa mtaa kupitia programu ya BASATA Vibes ili kufikia kila

- mtaa nchini kuibua, kuilea na kuipatia jukwaa la kutangaza na kuuza sanaa yetu;
- (iv) Kuipeleka sanaa yetu kimataifa zaidi kwa kuwaunganisha wasanii na masoko makubwa ya kimataifa ya sanaa;
 - (v) Kuimarisha utoaji wa mikopo na ruzuku kupitia Mfuko wa Utamaduni na Sanaa Tanzania;
 - (vi) Kuimarisha utoaji wa mafunzo ya utamaduni, sanaa na michezo kwa kuboresha miundombinu na vifaa vya kufundishia na kujifunzia;
 - (vii) Kufanya tafiti za kutambua mchango wa sekta za Utamaduni, Sanaa na Michezo katika uchumi;
 - (viii) Kuianza safari ya mafanikio ya AFCON 2027 kwa kuandaa Kombe la Mataifa ya Afrika – CHAN 2024 yatakayofanyika Septemba 2024; kujenga miundombinu na timu imara ya Taifa kwa ajili ya AFCON 2027; Katika hili, timu imara ya Taifa itaandaliwa kwa kuwa na timu tatu za vijana chini ya miaka 17 (itakayotokana na UMISSETA na UMITASHUMTA); chini ya miaka 20 na chini ya miaka 23, makocha wazoefu wataajiriwa na huduma za timu hizi zitasimamiwa kama programu maalumu ya Serikali kuifikia AFCON 2027;
 - (ix) Kuanza safari ya Kombe la Dunia 2030;
 - (x) Ujenzi wa miundombinu ya michezo itakayotumika kwa mechi na mazoezi kwa timu zitakazoshiriki mashindano ya AFCON

2027;

- (xi) Kuendelea kuwatumia wachezaji vijana wenye asili ya Tanzania kutoka katika kundi la Diaspora wanaocheza katika ligi mbalimbali Duniani katika mashindano ya kimataifa;
- (xii) Ujenzi wa akademia 10 za kulea vipaji katika shule maalumu za michezo;
- (xiii) Kuendesha kibiashara ligi kuu ya Tanzania na hususan michezo ya Dabi 'Derby' za watani wa Jadi, Simba na Yanga ili kuhakikisha ligi yetu inakuwa na thamani kubwa, timu zinatengeneza uchumi na zinafanikiwa kufika zaidi ya robo fainali katika mashindano ya kimataifa;
- (xiv) Kuondoa migogoro kwa wadau wa utamaduni, sanaa na michezo kwa kuwa na katiba mfano kwa vyama na mashirikisho yote itakayotumiwa na vyama na mashirikisho yote ili kuboresha usimamizi katika utekelezaji wa majukumu kwa vyama na mashirikisho ya utamaduni, sanaa na michezo nchini;
- (xv) Kutunga kanuni za uwazi za fedha kwa vyama na mashirikisho ya michezo; na
- (xvi) Kutunga na kuhuisha Sera, mikakati, sheria, miongozo na kanuni za usimamizi wa sekta za utamaduni, sanaa na michezo ili kuzifanya zijiendeshe kibiashara zaidi, kuzalisha ajira na kujenga uchumi.

3.0 MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU KWA KIPINDI CHA MWAKA 2023/24

3.1 MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA

3.1.1 Ukusanyaji wa Maduhuli

20. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka wa fedha 2023/24 Wizara ilikadiria kukusanya Shilingi Bilioni Moja (Shilingi 1,000,000,000) kutoka kwenye vyanzo viwili ambavyo ni mapato yatokanayo na viwanja vya Benjamin Mkapa na Uhuru pamoja na Ada za mafunzo na mitihani kutoka Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya. Vyanzo vyote vinatoka Idara ya Maendeleo ya Michezo. Hadi kufika mwezi Aprili, 2024 Shilingi Milioni Mia Sita Themanini na Tatu, Mia Tano na Mbili Elfu, Mia Saba na Nane (Shilingi 683,502,708), sawa na asilimia 68.3 ya lengo la mwaka zilikuwa zimekusanywa. Miongoni mwa sababu za kutofikia lengo ni pamoja na kusimama kwa matukio ya michezo ya Ligi Kuu na Ligi Daraja la Kwanza kutokana na kuwapo kwa Ukarabati mkubwa wa viwanja vya Benjamin Mkapa na Uhuru vilivyosababisha kufungwa kwa viwanja vinavyohusika. Pamoja na makusanyo hayo,

viwanja hivi hulipa Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT) kwa viingilio vya milangoni na timu za mataifa na vilabu vya kimataifa vinavyotumia kiwanja huchangia mapato yasiyo ya moja kwa moja kutokana na kuishi nchini na kutumia huduma za hoteli, usafiri, bima, fedha, utalii, n.k.

21. *Mheshimiwa Spika*, Serikali kupitia Wizara inaendelea kutekeleza mikakati mbalimbali ya kuongeza makusanyo ya mapato ikiwamo kufanya ukarabati mkubwa wa miundombinu katika viwanja vya Benjamin Mkapa na Uhuru, ili kuwezesha kuvutia mashabiki wengi zaidi; kuongeza hamasa katika michezo ikiwamo zawadi mbalimbali kwa washindi ili kuhamasisha matokeo mazuri yatakayochochea ushabiki na hatimaye mapato; na ufuatiliaji wa karibu wa madai ya pango kwa mujibu wa mikataba ya upangaji.

22. *Mheshimiwa Spika*, kwa upande wa Taasisi zilizo chini ya Wizara, kiasi kilichokadiriwa kukusanywa ni Shilingi Bilioni Tano, Milioni Mia Tisa Sabini, Mia Nne Ishirini na Nane Elfu (Shilingi 5,970,428,000). Hadi kufikia mwezi Aprili 2024, Shilingi Bilioni Tano, Milioni Mia Sita Thelathini na Mbili, Mia Moja

na Saba Eflu, Mia Nane Sabini na Nne na senti tisini na tano (Shilingi 5,632,107,874.95) sawa na asilimia 94 ya lengo zilikuwa zimekusanywa. Sababu kuu ya kuimarika kwa makusanyo ya jumla ya taasisi za Wizara ni utekelezaji wa mikakati bunifu ya kuifanya sekta kujiendesha kiuchumi zaidi kupitia ushirikiano na sekta binafsi na wadau wa maendeleo. Taasisi ziliendesha changizo na harambee mbalimbali kwa wadau. Katika kuunga mkono hatua hizi, Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alichangia Shilingi milioni 500 kwa ajili ya timu zetu za Taifa. Mchango huu binafsi wa Mheshimiwa Rais ndio ulioipeleka timu yetu ya Mpira wa miguu katika mashindano ya Kombe la Mataifa ya Afrika – AFCON nchini Ivory Coast mwezi Januari na Februari 2024. Tunathamini mchango huu mkubwa na Wizara inaahidi kusimamia vyema taasisi hizi kujiendesha kibiashara ili zitengeneze ajira na uchumi zaidi.

3.1.2 Bajeti ya Matumizi ya Wizara na Mtiririko wa Fedha

23. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka wa fedha 2023/24, Wizara iliidhinishiwa bajeti yenye jumla ya Shilingi Bilioni Thelathini na

Tano, Milioni Mia Nne Arobaini na Tano, na Arobaini na Moja Eflu (Shilingi 35,445,041,000). Kati ya fedha hiyo, Mishahara ni Shilingi Bilioni Tisa, Milioni Mia Sita Hamsini na Moja, Mia Mbili Themanini na Tano Eflu (Shilingi 9,651,285,000), Matumizi Mengineyo ni Shilingi Bilioni Kumi na Tatu, Milioni Mia Tisa Sitini na Mbili, Mia Tano Tisini na Sita Eflu (Shilingi 13,962,596,000) na Miradi ya Maendeleo ni Shilingi Bilioni Kumi na Moja, Milioni Mia Nane Thelathini na Moja, Mia Moja Sitini Eflu (Shilingi 11,831,160,000).

24. Mheshimiwa Spika, kutokana na majukumu mengi na makubwa ambayo Wizara inatakiwa kuyatekeleza hasa ukizingatia mwaka 2027 nchi za Tanzania, Kenya na Uganda zitakuwa wenyeji wa mashindano ya AFCON, Serikali ilitakiwa kuanza maandalizi mwaka 2023. Kutokana na bajeti ndogo iliyokuwa imetengewa, imeilazimu Serikali kuiongezea Wizara bajeti ili kuweza kutekeleza majukumu ambayo yanatakiwa kutekelezwa kuanzia mwaka wa fedha 2023/24. Majukumu makubwa yaliyoongezewa bajeti yalikuwa: Ukarabati wa uwanja wa Benjamin Mkapa; Ujenzi wa Akademia ya Michezo katika Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya; na ushiriki

wa timu ya Taifa ya mpira wa miguu (Taifa Stars) katika mashindano ya kombe la mataifa ya Afrika – AFCON yaliyofanyika nchini Ivory Coast, Januari 2024.

25. Mheshimiwa Spika, kwa muktadha huo, hadi kufikia mwezi Aprili, 2024 bajeti ya mwaka 2023/24 imeongezeka na kufikia Shilingi Bilioni Arobaini na Nane, Milioni Mia Tatu Arobaini na Nane, Mia Nane Ishirini na Saba Eflu, Mia Nane Tisini na Tano (Shilingi 48,348,827,895) ikiwa ni ongezeko la Shilingi Bilioni Kumi na Mbili, Milioni Mia Tisa na Tatu, Mia Saba Themanini na Sita Eflu, Mia Nane Tisini na Tano (Shilingi 12,903,786,895). Hadi Aprili, 2024 Wizara imepokea jumla ya Shilingi Bilioni Arobaini, Milioni Mia Nne Themanini na Saba, Mia Tano Sitini na Sita Eflu, Mia Sita Themanini na Tano (Shilingi 40,487,566,685), sawa na asilimia 83.7 ya bajeti yote iliyotengwa mwaka wa fedha 2023/24. Kati ya fedha hizo Shilingi Bilioni Saba, Milioni Mia Sita Hamsini na Nne, Mia Nane Themanini na Tisa Eflu, Mia Saba Sitini na Nane (Shilingi 7,654,889,768) ni Mishahara, sawa na asilimia 79 ya bajeti ya mishahara; Shilingi Bilioni Kumi na Tisa, Milioni Mia Mbili Themanini na Nne, Mia Tatu na Mbili Eflu, na Kumi (Shilingi

19,284,302,010) ni Matumizi Mengineyo, sawa na asilimia 90 ya bajeti ya Matumizi Mengineyo; na Shilingi Bilioni Kumi na Tatu, Milioni Mia Tano Arobaini na Nane, Mia Tatu Sabini na Nne Elfu, Mia Tisa na Saba (Shilingi 13,548,374,907) ni Miradi ya Maendeleo, sawa na asilimia 78 ya bajeti ya Miradi ya Maendeleo.

3.2 UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA KWA MWAKA 2023/24

3.2.1 SEKTA YA UTAMADUNI

3.2.1.1 IDARA YA MAENDELEO YA UTAMADUNI

26. *Mheshimiwa Spika,* sekta ya utamaduni imekasimiwa majukumu ya kulinda, kuhifadhi na kuendeleza urithi wa utamaduni wa Taifa ikiwamo lugha, mila, desturi, historia na maadili ya Taifa; kudumisha na kuendeleza utambulisho wa Taifa; kuhimiza na kukuza thamani ya utaifa kwa wananchi wote hususan vijana na watoto ambao ndiyo Taifa la leo na kesho; kuratibu na kusimamia maendeleo ya lugha ya Kiswahili ndani na nje ya nchi; kuratibu na kufanya tafiti

katika uga wa sekta ya utamaduni hususan lugha za kijamii ambazo ni kibebeo kikuu cha urithi wa utamaduni wa Taifa letu. Aidha, Sekta hii ya Utamaduni ina jukumu la kuratibu na kusimamia utekelezaji wa shughuli za Baraza la Kiswahili la Taifa (BAKITA), Kituo cha Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika na Mfuko wa Utamaduni na Sanaa Tanzania. Katika kipindi cha kuanzia mwezi Julai, 2023 hadi Aprili, 2024, Sekta hii imetekeleza majukumu mbalimbali kama ifuatavyo:

27. Mheshimiwa Spika, ili kuhakikisha kuwa wananchi wa Tanzania wanaendelea kuenzi, kujivunia, kuthamini na kunufaika na urithi wa utamaduni wao, Wizara iliratibu Tamasha kubwa la Pili la Kitaifa la Utamaduni lililofanyika kuanzia tarehe 25 hadi 27 Agosti, 2023 Mkoani Njombe ambalo lilihusisha washiriki zaidi ya 2,000. Tamasha hilo lililenga kutoa fursa kwa Wananachi na wageni kutoka nje ya nchi kutambua, kujivunia na kujionea tamaduni, mila na desturi mbalimbali za Kitanzania kwa kufanya matembezi ya kiutamaduni, mashindano ya ngoma za asili na vyakula vya asili, maonesho ya kazi za mikono za kiutamaduni, sanaa na ubunifu pamoja na kuuza kazi hizo. Katika Tamasha hilo, jumla ya

vikundi 18 vya ngoma za kitamaduni kutoka mikoa 17 ya Tanzania Bara na kikundi kimoja (1) kutoka Zanzibar vilishiriki katika Tamasha hilo ambapo kila Kikundi kilikuwa na washiriki 13 chini ya uongozi wa Afisa Utamaduni kutoka Mkoa husika. Aidha, Tamasha hilo lilihudhuriwa na Machifu na Viongozi wa Kimila; Mabalazi wanaoziwakilisha nchi zao hapa Tanzania ikiwamo India na Malawi; Mashirika ya Kimataifa kama vile UNESCO; Taasisi zote za Wizara; Maafisa Utamaduni; wajasiriamali; na wananchi wa Mikoa jirani ya Iringa, Ruvuma, Mbeya na Songwe. Aidha, Tamasha hilo lilipambwa na shughuli nyingine zikiwamo bonanza la Michezo; utoaji wa elimu ya ujasiriamali kwa wananchi; huduma za mikopo inayotolewa na Mfuko wa Utamaduni na Sanaa; uibuaji wa vipaji vya Sanaa kupitia programu ya Sanaa mtaa kwa mtaa; semina ya matumizi sanifu na fasaha ya Kiswahili kwa waandishi wa habari; elimu ya mchango wa Tanzania katika harakati za Ukombozi wa Bara la Afrika na utoaji wa huduma za afya bure kwa wananchi na washiriki wote.

28. Mheshimiwa Spika, miongoni mwa manufaa yaliyopatikana katika Tamasha hilo ni pamoja na: kuchochewa kwa ari ya kuuishi,

kuuenzi na kuuthamini urithi wa utamaduni wa Mtanzania uliojengwa kwenye misingi ya umoja, upendo, mshikamano, amani na utulivu; kurithishwa kwa urithi wa utamaduni kwa vijana na watoto ambao walishirikishwa katika shughuli za ngoma za kiutamaduni na maonesho ya kazi za utamaduni na ubunifu; kuibuliwa kwa vipaji vya muziki na uchoraji; kutangazwa kwa uanuai wa urithi wa utamaduni kwa wageni kutoka mataifa ya nje; na kuongeza kipato kwa washiriki na kukuzwa kwa uchumi wa wananchi wa Mkoa wa Njombe kupitia uuzaji wa vyakula, nyumba za kulala wageni na uuzaji wa bidhaa mbalimbali zikiwamo za kiutamaduni.

29. *Mheshimiwa Spika*, sambamba na hilo; Wizara iliendelea kuratibu na kushiriki katika matamasha, makongamano na Maadhimisho mbalimbali yakiwamo yaliyoandaliwa na Wadau wa Utamaduni kama vile Tamasha la Majimaji Selebuka lililofanyika kuanzia tarehe 22-29 Julai, 2023 Mkoani Ruvuma; Tamasha la 13 la Muziki wa Cigogo lililofanyika tarehe 22 - 23 Julai, 2023 Wilaya ya Chamwino, Mkoani Dodoma chini ya usimamizi wa Kituo cha Sanaa cha Chamwino yaani “Chamwino Arts Center (CAC)” ambapo

wadau wa Utamaduni na Sanaa zaidi ya 700 walishiriki katika Tamasha hilo; Tamasha la Ngoma la Asili Yetu lililofanyika tarehe 07-08 Novemba, 2023 Jijini Dodoma chini ya usimamizi wa Taasisi ya Sanaa na Michezo ya Yamnyausi (Yamnyausi Organization for Arts and Sports) ambapo zaidi ya wadau wa Utamaduni 800 walishiriki katika Tamasha hilo; na Tamasha la Maadhimisho ya Kumbukumbu ya Mashujaa wa Vita vya Majimaji lililofanyika tarehe 24-27 Februari, 2024 katika Viwanja vya Mashujaa wa Vita vya Majimaji Songea, Mkoani Ruvuma na kuvutia washiriki zaidi ya 1,000. Kwa ujumla wake, matamasha haya hutoa fursa na nafasi kwa wananchi katika maeneo mbalimbali nchini kusherekea na kudumisha urithi wa utamaduni wa Taifa na kuonesha kwa vitendo kuwa Taifa bado ni hai na lina sifa ya kuendelea kuitwa Taifa.

30. *Mheshimiwa Spika*, mojawapo ya mambo ya kujivunia kama Taifa ni kupanuka kwa matumizi ya lugha ya Kiswahili ndani na nje ya Afrika sambamba na kutambuliwa kwa lugha hii na Jumuiya za Kikanda na Kimataifa kama lugha rasmi ya mawasiliano na hivyo kuifanya lugha hii kuwa bidhaa yenye thamani

kubwa mbele ya uso wa dunia. Kitendo cha lugha ya Kiswahili kutambuliwa kuwa Lugha rasmi katika Jumuiya ya Afrika Mashariki, Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADC), na Umoja wa Afrika (AU), kimeiongezea hadhi, nafasi na thamani ya lugha hii na hivyo kuifanya kuwa fursa ya kukuza diplomasia ya uchumi na utangamano miongoni mwa watumiaji. Jambo la kufurahisha zaidi ni kuwapo kwa Tamko la Shirika la Umoja wa Mataifa la Elimu, Sayansi na Utamaduni (UNESCO) kwamba tarehe 7 Julai ya kila mwaka ni Maadhimisho ya Siku ya Kiswahili Duniani. Siku hii imeendelea kusherehekewa katika ngazi za kitaifa, kikanda na kimataifa. Mithalani, Wizara kwa kushirikiana na Baraza la Kiswahili la Taifa (BAKITA) pamoja na Baraza la Kiswahili la Zanzibar (BAKIZA) kwa mwaka 2023 ziliadhimisha kwa kundaa Mbio za Masafa ya Kiswahili yaani Kiswahili Marathoni ambazo zilifanyika Arusha tarehe 01 Julai, 2023. Maadhimisho hayo yaliendelea Visiwani Zanzibar katika ukumbi wa Sheikh Idris Abdulwakil tarehe 04 na 05 Julai, 2023 na hatimaye Ukumbi wa Chuo cha Polisi Ziwani tarehe 06 hadi 07 Julai, 2023. Aidha, Wizara iliratibu ushiriki wa Tanzania katika maadhimisho ya Pili ya Kikanda ya Siku ya

Kiswahili Duniani kwa nchi za Jumuiya ya Afrika Mashariki yaliyofanyika kuanzia tarehe 05 hadi 07 Julai, 2023 katika Jiji la Kampala nchini Uganda ambapo mada mbalimbali kuhusu maendeleo ya Kiswahili na fursa za kiuchumi zinazotokana na lugha ya Kiswahili zilijadiliwa. Vilevile, Wizara iliratibu Kongamano la Nne (4) la Kimataifa la Idhaa za Kiswahili Duniani lililofanyika tarehe 18 hadi 22 Machi, 2024 Jijini Mbeya na kuhudhuriwa na washiriki zaidi ya 900 kutoka ndani na nje ya nchi.

31. *Mheshimiwa Spika*, Fauka ya hayo, kumekuwa na mwitikio chanya kwa vyama vya Kiswahili na wadau katika kuchagiza matumizi na maendeleo ya Kiswahili ambapo Wizara iliratibu Kongamano la Sita la Chama cha Lugha na Fasihi ya Kiswahili Tanzania (CHALUFAKITA) lililofanyika Mkoani Mwanza tarehe 09-10 Agosti, 2023. Lengo la Kongamano hilo lilikuwa ni kujadili mustakabali wa lugha ya Kiswahili na maendeleo yake ndani na nje ya nchi. Aidha, Wizara iliratibu Tamasha la Tatu (3) la Washairi Tanzania lililoandaliwa na Chama cha Usanifu wa Kiswahili na Ushairi Tanzania (UKUTA) kwa kushirikiana na Chama cha Kukuza na

Kuendeleza Washairi Zanzibar (CHAKUWAZA) tarehe 11-12 Agosti, 2023 kwa lengo la kuhimiza matumizi sanifu na fasaha ya Kiswahili; na Kongamano la nane (8) la Chama cha Ukuzaji wa Kiswahili Duniani (CHAUKIDU) lililofanyika 14-16 Desemba, 2023 Jijini Arusha kwa lengo la kujadili maendeleo ya lugha ya Kiswahili duniani na kuweka mikakati ya kukikuza zaidi. Vilevile, katika kuchangamkia fursa za lugha ya Kiswahili, Wizara iliratibu maandalizi ya Andiko la Mpango Kazi wa utekelezaji wa Mkakati wa Kubidhaisha Kiswahili ambapo Kikao cha Kamati ya wataalamu kilifanyika tarehe 12-13 Septemba, 2023 mkoani Morogoro na kufuatiwa na Kikao kingine tarehe 05 Oktoba, 2023 kwa upande wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar ili kupokea maoni ya uboreshaji wa rasimu ya andiko hilo.

32. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha kuwa tunaongeza ufanisi katika kutekeleza majukumu ya kutoa huduma bora kwa wananchi wa Tanzania kupitia Sekta ya Utamaduni, Wizara ilifanya Kikao Kazi cha Maafisa Utamaduni na Maafisa Michezo nchini kilichofanyika tarehe 28-29 Agosti, 2023 katika Ukumbi wa Halmashauri ya Mji wa Njombe,

Mkoani Njombe. Jumla ya Maafisa Utamaduni na Michezo 250 kutoka katika Halmashauri, Wilaya na Mikoa walishiriki katika Kikao Kazi hicho. Kikao hicho kilijikita katika kujadili masuala muhimu ya ukuaji wa Sekta ya Utamaduni na Michezo ikiwa ni pamoja na utekelezaji wa Sera ya Taifa ya Utamaduni ya mwaka 1997 katika ngazi za Serikali za Mitaa; kuchagiza fursa zinazotokana na sekta hii na namna ya kuzichangamkia; kubaini changamoto na kupendekeza njia za kuzitatua; na kutoa miongozo mbalimbali ya namna ya kutekeleza Shughuli za Wizara katika maeneo yao.

33. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha kuwa tunalinda, kudumisha na kuendeleza maadili ya Mtanzania yanayozingatia mila, desturi na miiko ya Taifa letu yaani ustaarabu tulioupokea kutoka kwa waasisi wa Taifa na mababu zetu, Wizara imeendelea kuhamasisha na kutoa elimu ya maadili mema kwa umma kupitia vipindi vya redio na televisheni, matamasha na midahalo mbalimbali katika kukabiliana na mmomonyoko wa maadili nchini. Vipindi vya elimu ya maadili vilitolewa katika televisheni na redio mbalimbali zikiwamo TBC, Azam TV, ITV,

Radio One, Clouds FM, na Wapo Redio katika Mkoa wa Dar es Salaam; AFm Radio katika Mkoa wa Dodoma; ICE FM, Kings FM na Uplands FM katika Mkoa wa Njombe. Pia, Wizara iliendesha mdahalo maalumu wa Maadili wakati wa Tamasha la Pili la Kitaifa la Utamaduni lililofanyika tarehe 25-27 Agosti, 2023 Mkoani Njombe ambapo mdahalo huo ulifanyika tarehe 26 Agosti, 2023. Mdahalo huo uliwakutanisha wanafunzi wa shule za msingi na sekondari, Maafisa Utamaduni, Maafisa Ustawi wa Jamii, Lishe na Waratibu wa Vituo vya Mama na Mtoto, lengo likiwa kupokea maoni na mapendekezo ya namna ya kukabiliana na mmomonyoko wa Maadili katika Taifa letu.

34. *Mheshimiwa Spika*, pamoja na jitihada za Serikali za kutoa elimu kuhusu umuhimu wa kulinda maadili ya Mtanzania kwa kukemea vitendo viovu vinavyokiuka maadili yetu kama vile ubakaji, ulawiti, mahusiano ya jinsia moja, ubadhilifu wa mali za umma, rushwa, n.k, naomba nitumie fursa hii kuliomba Bunge lako na Watanzania wote wanaonisikiliza, kuwa suala la kukabiliana na mmomonyoko wa maadili ni jukumu la kila Mtanzania. Ni lazima tuwalinde watoto na

vijana wetu na vitendo viovu kama vile matumizi ya dawa za kulevya na mahusiano ya jinsia moja. Vitendo hivi vinaonekana kuchagizwa na mageuzi makubwa ya teknolojia na matumizi mabaya ya mitandao ya kijamii ambako vijana wetu wanapenda kutumia muda mwingi kuangalia na kusoma vitu visivyofaa. Nazisihi Taasisi zote kuanzia ngazi ya familia kulipa kipaumbele suala la kupinga mmomonyoko wa maadili kwani tusiposimama pamoja kuwalinda watoto wetu, tutakuwa tumeliangamiza Taifa la kesho kwa mikono yetu wenyewe.

35. *Mheshimiwa Spika*, katika kutekeleza Mikataba ya Kimataifa kuhusu kulindwa kwa urithi wa utamaduni usioshikika, katika Kipindi cha Julai, 2023 hadi Aprili 2024, Wizara kwa kushirikiana na wadau iliandaa Taarifa ya miaka minne (4) kuanzia mwaka 2020 hadi 2024. Taarifa iliyoandaliwa ni ya utekelezaji wa Mkataba wa UNESCO wa mwaka 2003 kuhusu kulinda Urithi wa Utamaduni usioshikika. Taarifa hiyo ilijumuisha masuala mbalimbali yakiwamo ushirikishwaji wa jamii katika kutambua na kuorodhesha vipengele vya urithi wa utamaduni usioshikika; changamoto zinazokwamisha uorodheshaji na

uhifadhi wa urithi wa utamaduni usioshikika; wajibu wa Asasi zisizo za Kiserikali na sekta binafsi katika kuhifadhi na kulinda urithi wa utamaduni usioshikika; sera, sheria na miongozo inavyolinda na kuhamasisha ushirikishwaji wa jamii katika kulinda urithi wa utamaduni usioshikika. Masuala mengine ni urithi wa utamaduni kufungamanishwa na maendeleo endelevu, utunzaji wa mazingira, kuhamasisha amani na umoja miongoni mwa wanajamii na ubunifu wa kazi na bidhaa mbalimbali za utamaduni na ubunifu; jamii kuishi pamoja kwa kuvumiliana na kustahimiliana licha ya kuwapo tofauti za mila, desturi, historia, lugha miongoni mwa jamii hizo; umuhimu wa kuzingatia urithi wa utamaduni katika programu na mipango ya maendeleo ya Kitaifa na Kimataifa; na utumiaji wa vyombo vya habari na teknolojia ya habari na mawasiliano katika kutangaza, kulinda na kuendeleza urithi wa utamaduni usioshikika kwa manufaa ya kiuchumi. Matokeo ya taarifa hiyo ni pamoja na kupanua wigo wa uelewa wa jamii kuhusu masuala ya urithi wa utamaduni usioshikika na kuutumia kama fursa ya kukuza uchumi wao.

3.2.1.2 BARAZA LA KISWAHILI LA TAIFA (BAKITA)

36. Mheshimiwa Spika, Baraza la Kiswahili la Taifa (BAKITA) liliundwa kwa sheria ya Bunge Na. 27 ya mwaka 1967 na marekebisho ya mwaka 1983 na mwaka 2016. Kutokana na sheria hii Baraza ndilo Wakala wa Serikali mwenye mamlaka ya kusimamia maendeleo ya lugha ya Kiswahili nchini pamoja na kutoa ithibati ya matumizi fasaha na sanifu ya lugha ya Kiswahili. Aidha, BAKITA ina jukumu la kuratibu vyama, Asasi na wadau wote wanaojishughulisha na ukuzaji na uendelezaji wa lugha ya Kiswahili katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na kufuatilia maendeleo yake nje ya nchi. Majukumu mengine ni pamoja na kuhimiza matumizi ya lugha ya Kiswahili katika shughuli za Serikali na umma. Katika kipindi hiki mafanikio lufufu yamepatikana kama ifuatavyo:

37. Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia BAKITA, iliandaa maadhimisho ya pili ya Siku ya Kiswahili duniani

(MASIKIDU) yaliyofanyika duniani kote tarehe 07 Julai, 2023. Kwa hapa Tanzania maadhimisho yalifanyika Zanzibar. MASIKIDU ya mwaka 2023 yalifana, ambapo yalianza kwa Mbio za Masafa za Kimataifa za Kiswahili zilizofanyika Jijini Arusha tarehe 01 Julai, 2023 na kuwahusisha jumla ya wakimbiaji 323. Malengo ya mbio hizo yalikuwa kuleta ari na mwamko kwa Tanzania, Afrika na Duniani kote ili kuyapa hadhi Maadhimisho ya Siku ya Kiswahili Duniani, kuchochea na kuendeleza juhudi za kutangaza utalii wa Tanzania ambazo zilianzishwa na Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, kupitia filamu aliyoianzisha ya *Royal Tour*.

38. Mheshimiwa Spika, katika kuelekea kilele cha MASIKIDU 2023 kulikuwa na Mkutano wa Wahariri wakuu wa redio na televisheni ambao ulifanyika tarehe 4 Julai, 2023. Mkutano huo ulihudhuriwa na jumla ya wahariri 137. Aidha, tarehe 5 Julai, 2023 kulikuwa na mjadala mpana wa wazi

kuhusu nafasi ya Kiswahili duniani kwa sasa, na wachokoza mada wakuu walikuwa Prof. Patrice Loch Otieno Lumumba wa Kenya na Prof. Amani Lusekelo Mwamakombe wa Tanzania. Mjadala huu ulikuwa na tija kubwa kwa washiriki kupata wasaa wa kushirikishana uzoefu kupitia mjadala huo na pia kutathmini kwa kina namna nchi za Afrika Mashariki zilivyojipanga kunufaika kupitia nafasi ya Kiswahili hivi sasa na nini malengo ya baadaye. Tarehe 6 Julai, 2023 ilikuwa siku ya wanafunzi ambapo washindi wa uandishi wa insha kwa Tanzania Bara na Zanzibar walitunukiwa tuzo pamoja na shule zao kupata zawadi. Lengo la tukio hili ni kujenga kizazi kitakachoendelea kuenzi maadhimisho haya na kuwajengea ari ya kukipenda Kiswahili.

39. *Mheshimiwa Spika*, sambamba na hayo siku ya kilele cha Maadhimisho ya MASIKIDU yalifanyika Ukumbi wa Chuo cha Polisi, Bomani Zanzibar tarehe 07 Julai, 2023. Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi, Mhe. Dkt. Hussein Ali Mwinyi alikuwa

mgeni rasmi katika kilele cha maadhimisho. Maadhimisho haya yalihudhuriwa na washiriki takribani 2,601 wakiwamo wa nje ya nchi ambao ni Urusi, Uingereza, China, Ghana na Zimbabwe. Pia, Mabalizi mbalimbali na wakurugenzi wa mashirika ya kimataifa akiwamo Mkurugenzi wa UNESCO nchini Tanzania, walishiriki. Kupitia maadhimisho haya BAKITA na BAKIZA zimefanikiwa kuanzisha ushirikiano kati yake na Chuo kikuu cha Taifa cha *Institute of Asian and African studies of M.V. Lovonosov Moscow* ambapo tayari Hati ya ushirikiano imesainiwa.

40. Mheshimiwa Spika, mojawapo ya majukumu ya BAKITA ni kukiimarisha Kiswahili ndani na nje ya nchi. Katika kipindi hicho, BAKITA iliendesha Mtihani wa Kupima Umahiri wa Lugha kwa wageni 49 walioingia nchini kwa malengo mbalimbali ikiwamo kufanya kazi, biashara na shughuli za kidiplomasia. Miongoni mwa wageni waliofanya mitihani hiyo ni madaktari 23 kutoka nchi za Afrika Kusini; Angola; Comoro; Ghana; Nigeria;

Uganda na Zimbabwe. Aidha, mabalozi, maafisa wa ubalozini na raia wengine 10 wa nchi za Denmark, Italia, Jamhuri ya Cheki; Polandi, Uingereza, na Uswisi walifanya mtihani huo. Jukumu hilo lilitokelezwa kufuatia maelekezo ya Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kupitia kikao chake na Mabalozi kilichofanyika Zanzibar mwezi Novemba, 2022. Vilevile, BAKITA iliendesha Mafunzo ya Kiswahili kwa wageni 20 wakiwamo mabalozi wa nchi za Uturuki, Misri na Zambia hapa nchini. Aidha, wageni wengine waliohudhuria mafunzo hayo nje ya mabalozi ni raia kutoka nchi za Angola, Algeria, Marekani, Uingereza, Scotland, Denmark, Zimbabwe, na Komoro. Mafunzo hayo yalitolewa katika ofisi yalipo Makao Makuu ya BAKITA. Pia, BAKITA iliendelea kuimarisha na Kusimamia Mfumo wa *SwahiliPrime* wa kufundisha Kiswahili kwa Wageni kwa njia ya mtandao ambapo hadi Aprili, 2024 wanafunzi 100,000 waliingia kwenye mfumo wa kujifunza Kiswahili. Wanafunzi walioingia katika mfumo

walitoka nchi mbalimbali ambapo miongoni mwa nchi hizo ni Marekani, Tanzania, Kenya, Uganda, Uingereza, Ujerumani, Vietnamu, Afrika Kusini, Ugiriki, Kanada, India na Zambia.

41. Mheshimiwa Spika, Sambamba na hayo BAKITA ilitoa mafunzo ya mbinu za kufundisha Kiswahili kama lugha ya kigeni kwa diaspora na wenyeji wa nchi zinazohusika ambapo BAKITA kwa kushirikiana na Balozi za Tanzania ilitoa mafunzo kwa diaspora na wenyeji 111 katika nchi za Ufaransa (38), Uswisi (29), Uturuki (17) na Komoro (27). Aidha, BAKITA iliwezesha kutoa mafunzo kwa walimu watakaofundisha, kutoa ushauri wa kitaalamu wa namna ya kufundisha na kutoa vitabu 242 vya kufundishia na kujifunzia kwenye Balozi hizo. Aidha, kupitia mafunzo haya BAKITA imepata fursa ya kuanzisha ushirikiano na taasisi za nje ikiwa ni pamoja na Assalam Foundation – Uturuki, Chuo Kikuu cha *Institut National des Language et Civilisations Orientales* (INALCO) - Ufaransa, *Universite de Sciences* - Ufaransa na shule za Kimataifa za *Junior*

School ya nchini Zimbabwe, na *Maputo International School* ya Msumbiji ambayo tayari imeanza kufundisha Kiswahili kwa kutumia mwalimu Mtanzania.

Aidha, Ubalozi wa Tanzania mjini Moscow nchini Urusi uliratibu Kongamano la Utamaduni na lugha ya Kiswahili lililofanyika tarehe 4 Aprili, 2024 katika Chuo Kikuu cha Patrice Lumumba (RUDN) nchini humo. Kongamano hilo liliambatana na uzinduzi rasmi wa ufundishaji wa lugha ya Kiswahili katika chuo hicho.

42. Mheshimiwa Spika, BAKITA imeendeleza kongoo ya Kiswahili kwa kuongeza maneno milioni 7 ambapo kwa sasa kongoo hiyo ina jumla ya maneno milioni thelathini na nne (34,000,000) kati ya maneno milioni hamsini (50,000,000) sawa na lengo la asilimia 68. Maneno haya yalichukuliwa kutoka kwenye mitandao ya kijamii, tovuti za Serikali na mashirika ya umma na binafsi na kuskani machapisho mbalimbali yaliyoandikwa kwa Kiswahili. Kongoo hii inalenga kuhakikisha Kiswahili kinasheheni katika uwanja wa

kiteknolojia na hususan Akili Mnemba. Aidha, wataalamu na watu mbalimbali watakuwa na uwezo wa kuitumia kongoo hili kwa shughuli za uandishi wa kamusi, ujifunzaji wa Kiswahili, uandishi wa vitabu na tafiti mbalimbali.

43. *Mheshimiwa Spika*, Halikadhalika BAKITA imeendelea kuuelimisha umma kuhusu kuzingatia matumizi fasaha na sanifu ya Kiswahili. Katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Aprili, 2024, BAKITA iliandaa na kurusha hewani jumla ya vipindi 884 kupitia redio na televisheni za Redio One, TBC- Taifa, TBC1, Clouds Fm, Kiss FM, U-FM, WAPO Redio, MVIWATA FM, Redio Maria, Redio Idea, Redio Shine na Idhaa ya Kiswahili ya Redio ya Umoja wa Mataifa. Aidha, BAKITA iliandaa jumla ya makala 42 zilizochapishwa katika gazeti la Habari Leo toleo la kila siku ya Ijumaa. Vilevile, BAKITA ilitoa jarida la mtandaoni linalojulikana kama Lugha ya Taifa mara 10. Fauka ya hayo, BAKITA ilirusha maudhui mbalimbali yanayohusu sarufi na fasihi ya Kiswahili kupitia akaunti zake za mitandao ya kijamii ikiwamo X (zamani Twitter), Facebook, Instagram na

chaneli ya Youtube. (Facebook-bakitatiz, Instagram - bakita_tz na X-bakita_tz, Youtube – Kiswahili TV) na Kirungu cha BAKITA kimebuniwa kwa lengo la kuelekeza matumizi fasaha na sanifu ya lugha ya Kiswahili. Maudhui haya yamefanya BAKITA iwe na takribani wafuasi 69,925 wa akaunti zake kwa ajili ya kujifunza lugha na kujenga ulumbi wa lugha.

44. Mheshimiwa Spika, ufundishaji wa Lugha ya Kiswahili kwa wageni ni sehemu ya utekelezaji wa *Mkakati wa Taifa wa Kubidhaisha Kiswahili*. Katika kipindi hiki, BAKITA lilitoa mafunzo ndani ya nchi kwa walimu 258 sawa na asilimia 103.2 ya lengo la kufundisha walimu 250 wa kufundisha wageni. Mafunzo hayo ya kuimarisha stadi za kufundisha Kiswahili kwa wageni yamefanyika katika mikoa mitatu ya Tanzania Bara ambayo ni Iringa (24), Dar es Salaam (97) na Mwanza (137). Manufaa ya mafunzo haya ni kujenga uwezo wa nchi wa kuteka soko la Kiswahili ndani na nje ya nchi na kuwabaini wahitimu wa Kiswahili kwa kila mwaka kupitia vyuo vikuu nchini.

Mafunzo ya kuimarisha stadi za kufundisha Kiswahili kwa wageni kwa wahitimu wa Chuo Kikuu cha Mtakatifu Augustino (SAUT) Mwanza, yaliyofanyika mwezi Julai, 2023.

45. Mheshimiwa Spika, BAKITA katika kutoa huduma ya tafsiri kwa nyaraka mbalimbali, lilitafsiri jumla ya kazi kubwa na ndogo 990 sawa na asilimia 141 ya lengo la tafsiri ya nyaraka 700 ambazo zilitafsiriwa kutoka na kwenda Kiswahili kwa lugha za Kichina, Kiingereza, Kiarabu, Kihindi, Kigujarati, Kijerumani, Kifaransa, Kireno, Kihispaniola, Kiitaliano, Kifarsi (Kiajemi) na Kikorea. Aidha, hadi Aprili 2024 Baraza lilithibitisha nyaraka kubwa na ndogo 2,819 sawa na asilimia 94 ya lengo la nyaraka 3,000.

46. Mheshimiwa spika, katika kufanikisha jitihada za Serikali za kuongeza idadi ya wakalimani, BAKITA iliendesha mafunzo ya kuimarisha stadi za ukalimani kwa wakalimani 32 sawa na asilimia 106 ya lengo la wakalimani 30 wa lugha za Kiarabu, Kifaransa, Kijerumani, Kirusi, Kireno na Kiingereza, na kufanya Tanzania kuwa na jumla ya wakalimani 150. Lengo la programu hiyo ni kuhakikisha Taifa linapata wataalamu wa kutosha na wenye weledi katika kutoa huduma ya ukalimani, kwenye mikutano ya kitaifa na kimataifa.

47. Mheshimiwa spika, fauka ya hayo, jumla ya mikutano 16 ilipatiwa huduma ya ukalimani. Mikutano hiyo ni pamoja na Mkutano wa 23 wa Mwaka wa Mapitio ya Kitaalamu ya Sekta ya Afya uliondaliwa na Wizara ya Afya kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, Dodoma; Mkutano wa Kawaida wa 77 wa Tume ya Afrika ya Haki za Binadamu (ACHPR) uliofanyika katika Kituo cha Mikutano cha Kimataifa cha Arusha nchini Tanzania; Mkutano wa 24 wa Tume ya

Misitu na Wanyamapori ya Afrika uliofanyika katika Hoteli ya Gran Melia Jijini Arusha; Mkutano Kuhusu Mabadiliko ya Tabianchi – Tukio la ziada katika Mkutano wa 77 wa Kawaida wa ACHPR - uliofanyika kwenye Kituo cha Mikutano cha Kimataifa jijini Arusha; Mkutano wa Kukabiliana na Hotuba zinazopinga Haki za Binadamu katika Utetezi wa Haki za Binadamu barani Afrika ulioandaliwa kwa Ushirikiano wa Asasi za Kiraia za Afrika (ACSE) uliofanyika katika hoteli ya Mount Meru, Arusha; Mkutano wa Tathmini na Mipango wa Kikosi Kazi cha hafla ya ECOSOC katika Mkutano wa 77 wa Kawaida wa ACHPR - uliofanyika katika Kituo cha Mikutano cha Kimataifa cha Arusha (AICC); na Mkutano wa Mradi wa Lishe uliodhaminiwa na USAID mjini Kigoma. Huduma hii ya ukalimani katika mikutano hii inatokana na kukubalika kwa Kiswahili kama lugha rasmi katika jumuiya za kitaifa, kikanda na kimataifa. Aidha, idadi inatarajiwa kuongezeka sana kutokana na mvuto wa lugha ya Kiswahili kwa mataifa na jumuiya mbalimbali.

48. Mheshimiwa Spika, ili kuongeza kasi ya kufundisha lugha ya Kiswahili kama lugha ya Kigeni, BAKITA ilitambua Vituo kumi na kimoja (11) vya kufundisha Kiswahili kwa wageni, ambapo vituo viwili (2) viko nje ya Tanzania katika nchi za Ufaransa na Uturuki na vituo tisa (9) viko hapa nchini katika mikoa ya Dar es Salaam, Pwani na Arusha. Hivyo, Tanzania kwa sasa ina vituo 44 vya kufundisha Kiswahili kwa wageni ambapo miongoni mwao 16 viko nje ya nchi na 28 viko nchini. Utekelezaji huu unafanyika ili kukidhi matakwa ya Mkakati wa Taifa wa Kubidhaisha Kiswahili wa miaka kumi kuanzia mwaka 2022 hadi mwaka 2032. Fauka ya hayo, BAKITA imefanya utafiti na kubaini jumla ya vituo na vyo zaidi ya 150 vinafundisha Kiswahili nje ya nchi na Watanzania zaidi ya 113 wanafanya kazi kupitia Kiswahili na taaluma zake husianifu huko ughaibuni.

49. Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia BAKITA katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Aprili, 2024 imesajili Wataalamu wa Kiswahili 328 katika

Kanzidata sawa na asilimia 82 ya lengo la kusajili wataalamu 400, ambapo hadi sasa kanzidata ina jumla ya wataalamu 1,820 ambapo miongoni mwao wanawake ni 989 na wanaume ni 831. Kwa mujibu wa kanzidata hiyo mgawanyo wa wataalamu kwa kigezo cha elimu ni kama ifuatavyo: shahada ya kwanza 1,606, Shahada ya uzamili (umahiri) 189 na shahada ya uzamivu 25. Lengo la kuwasajili wataalamu hawa ni kuwaandaa kuchangamkia fursa zinazotokana na kupanuka kwa mahitaji ya lugha ya Kiswahili duniani.

50. Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza jukumu la kutoa ithibati ya matumizi ya Kiswahili fasaha na sanifu, BAKITA kwa kipindi cha Julai, 2023 hadi Aprili, 2024 imetoa ithibati kwa miswada ya vitabu 60 vya kiada na ziada sawa na asilimia 70.5 ya lengo la miswada 85. Vitabu hivi viliwasilishwa na Taasisi ya Elimu Tanzania, Room to Read, Mkuki na Nyota, E&D Vision, KIUTA, Aznas Printing na waandishi binafsi. Aidha, katika kusimamia matumizi Bora ya Kiswahili kwa Waandishi na Watangazaji kutoka vyombo vya habari nchini, BAKITA iliendesha mafunzo kwa waandishi na

watangazaji 166 ambapo waandishi na watangazaji 137 walipatiwa mafunzo Zanzibar na waandishi 29 walipatiwa mafunzo mkoani Njombe. Vilevile, BAKITA iliendesha kongamano la idhaa za Kiswahili za ndani na nje ya Tanzania tarehe 18 - 22 Machi 2024 jijini Mbeya ambapo mgeni rasmi alikuwa Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb.). Kongamano hili lilihudhuriwa na washiriki zaidi ya 900. Miongoni mwa idhaa za nje zilizoshiriki ni Deutsche Welle – DW ya Ujerumani, Redio ya Kimataifa China - CGTN, Radio France International, Redio ya Taifa ya Malawi - MBC, Redio Burundi, Redio Kwanza ya Kenya na Redio Sauti ya Injili Goma – Kongo.

51. Mheshimiwa Spika, pamoja na kazi kubwa iliyofanywa kwenye eneo hili la lugha adhimu na aushi ya Kiswahili, ninapenda kulitaarifu Bunge lako tukufu kuwa hadi sasa Lugha hii ni miongoni mwa lugha saba (7) kubwa zenye wazungumzaji wengi Duniani ambapo Kiswahili kina wazungumzaji takribani Milioni Mia Tano (500). Kwa msingi huo tuna kila sababu ya kujivunia na kutembea kifua mbele kutokana na mafanikio tuliyoyapata ya

Lugha ya Kiswahili na hivyo tusikubali mtu yeyote aipuuze au kuibeza lugha yetu kwani kwa hivi sasa imetupa utambulisho wa pekee duniani.

3.2.1.3 KITUO CHA URITHI WA UKOMBOZI WA BARA LA AFRIKA

52. *Mheshimiwa Spika*, miongoni mwa masuala muhimu kwa Taifa lolote ni kuenzi na kuendeleza historia na urithi wa Taifa hilo kwa manufaa ya kizazi kilichopo na kijacho. Aidha, changamoto za kufundisha na kujifunza historia, hususan katika muktadha wa itikadi ya Umajumui wa Afrika, ni uhaba na kutokufahamika kwa vyanzo vyenye taarifa zinazofaa kwa kazi hiyo. Hata hivyo Tanzania ni miongoni mwa nchi katika Bara la Afrika yenye hazina kubwa ya hifadhi ya maeneo, vifaa, nyaraka na machapisho yanayoeleza historia ya ukombozi wa Bara la Afrika yaliyo chini ya Kituo cha Urithi wa Ukombozi wa Afrika kinachosimamiwa na Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo. Hiki sio Kituo cha Kitaifa tu, bali ni Kituo cha Kimataifa cha Bara la Afrika kilichoanzishwa kwa Azimio Maalumu la Umoja wa Afrika (African Union (AU) mwaka 2011 na kuipa heshima Tanzania kuratibu uanzishwaji wa Makao Makuu yake.

53. Mheshimiwa Spika, kwa nia ya dhati napenda kutoa shukurani za pekee kwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan kwa kutoa fedha zaidi ya bilioni moja kwa ajili ya ukarabati wa maeneo ya urithi wa ukombozi wa Afrika. Aidha, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Aprili 2024 Kituo cha Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika kimetekeleza majukumu yafuatayo: Kufanya ukarabati mkubwa wa jengo la kihistoria la yaliyokuwa Makao Makuu ya Kamati ya Ukombozi ya Umoja wa Nchi Huru za Afrika (OAU) ambapo mipango na mikakati yote ya kuzikomboa nchi za Afrika ilifanyika hususan za Kusini mwa Afrika. Ukarabati wa jengo umefikia asilimia 99 ambapo gharama zilizotumika ni Shilingi Bilioni Moja, Milioni Themanini na mbili, Mia Tisa Kumi na Saba Elfu, Mia Nne Sabini na Tisa na Senti Themanini na Nane (Shilingi 1,082,917,479.88). Kukamilika kwa ukarabati huo kutawezesha eneo la kituo kuwa muhimu na kutembelewa na nchi zilizotumia eneo hilo wakati wa ukombozi pia pamoja na nchi nyinginezo ambazo hazikulitumia.

Jengo lililotumiwa na Kamati ya Ukombozi ya OAU likiwa limekarabatiwa

54. Mheshimiwa Spika, vilevile, Kituo cha Urithi wa Ukombozi wa Afrika kimefanya ukarabati wa kiuhifadhi wa handaki la kihistoria lililopo Wilaya ya Kongwa, Dodoma ambalo lilijengwa na kutumiwa na Rais wa Kwanza wa nchi ya Msumbiji Hayati Samora Machel wakati akiratibu mafunzo ya kijeshi kwa wapigania uhuru wa nchi yake. Gharama za ukarabati wa handaki hilo ni Shilingi Milioni Tisa, Mia Nane Hamsini na Mbili Elfu (9,852,000). Handaki hilo ni kivutio kikuu cha utalii wa kiukombozi katika eneo hilo la kihistoria la Kongwa ambapo viongozi, wanafunzi na watafiti wa ndani na nje ya nchi

hufika kutembelea eneo hilo. Kwa kuwa eneo hilo lipo hapahapa Dodoma, naomba nitumie fursa hii kukualika wewe Mheshimiwa Spika na Waheshimiwa Wabunge mliopo hapa kutembelea eneo hilo lililosheheni kumbukumbu za historia ya ukombozi wa Afrika ili muweze kujionea ninyi wenyewe utajiri wa historia hiyo.

55. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha kuwa jamii inafahamu na kupata sura halisi ya historia hii na mchango wa Tanzania katika ukombozi wa Afrika, Kituo cha Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika kimeendelea kutoa elimu kupitia vipindi vya redio, Televisheni, magazeti na mitandao ya kijamii. Aidha, Kituo kimeingia makubaliano maalumu na Shirika la Utangazaji la Taifa (TBC) kwa kuanzisha vipindi maalumu vya kurusha maudhui ya elimu kwa jamii kuhusu historia ya ukombozi wa Afrika na mashujaa wake kama vile Hayati Mwl. Nyerere, Samora Machel, Brg. Gen. Hashim Mbita, n.k. Vipindi hivyo ni kipindi cha **“Ng’ariza Afrika”** na kipindi cha **“Miviga”**. Nitoe wito kwa Watanzania wote kuvifuatilia vipindi hivi ambavyo hurushwa kila Siku ya Jumamosi saa moja usiku na Jumanne saa nane mchana.

56. *Mheshimiwa Spika*, Kituo kimeendelea kufanya mahojiano na Wazee walioshiriki na kushuhudia harakati za ukombozi wa Afrika katika Mikoa ya Dar es Salaam, Dodoma, Njombe, Songea na Kagera kwa ajili ya kuhifadhi taarifa zao. Kwa kipindi hiki jumla ya watu 81 walioshiriki katika mapambano ya ukombozi wamehojiwa na hivyo kufanya jumla ya watu waliohojiwa kufikia 281. Mahojiano hayo hutumiwa kuandalia vipindi vya Televisheni, redio na makala fupi ambazo hurushwa kwenye mitandao ya kijamii kwa ajili ya kutoa elimu kwa Watanzania.

57. *Mheshimiwa Spika*, Sambamba na hayo, Kituo kimekusanya Hotuba za sauti za viongozi mbalimbali wa Afrika waliokuwa mstari wa mbele katika ukombozi wa Bara la Afrika. Hotuba zaidi ya 920 zikiwamo za Baba wa Taifa, Hayati Mwl. Julius K. Nyerere zinazohusu harakati za ukombozi wa Afrika pamoja na nyimbo 27 zenye maudhui ya ukombozi wa Afrika zikiwamo nyimbo zilizoandaliwa na kuimbwa na wapigania uhuru wa vyama vya ukombozi zimekusanywa. Vyama vilivyohusika na zoezi hilo ni vya Kusini mwa Afrika kama vile ANC-Afrika Kusini, FRELIMO-Msumbiji, ZANU PF- Zimbabwe, MPLA-Angola

na SWAPO - Namibia. Hotuba na nyimbo hizo zote zimehifadhiwa vizuri kwenye Kituo hiki na kutumika kutolea elimu kwa jamii.

Fauka ya hayo, katika kuhakikisha kuwa maudhui ya ukombozi yaliyopo kwenye mifumo ya kizamani ya analojia yanahamishiwa kwenye mifumo ya Kisasa ya kidijiti. Kituo kimefanya uchambuzi wa tepu za kanda za zamani 1,250 zenye kumbukumbu ya historia ya ukombozi wa Afrika zilizopo katika Maktaba za Shirika la Utangazaji Tanzania (TBC) kwa lengo la kuhifadhi katika mfumo wa kidijiti. Mikanda iliyochambuliwa ni ya REEL TO REEL, DV-CAM, MIN DV na VHS ambayo kwa sasa haiwezi kutumika kwenye vifaa vya kisasa.

Baadhi ya mikanda ya zamani yenye maudhui ya historia ya ukombozi iliyochambuliwa kwa ajili ya kuhifadhiwa kidijitali katika maktaba ya TBC

58. *Mheshimiwa Spika*, katika kuhakikisha historia ya Ukombozi wa Afrika inafundishwa kikamilifu katika ngazi za elimu ya Awali, Msingi, Sekondari na vyuo vya Ualimu, Kituo cha Urithi wa Ukombozi wa Afrika kimeingia Makubaliano maalumu na Taasisi ya Elimu Tanzania. Lengo la makubaliano hayo ni kushirikiana katika uibuaji wa mada zenye maudhui ya historia ya ukombozi wa Bara la Afrika. Mada zitakazoibuliwa zitaingizwa katika vitabu vya kufundishia somo la historia ya Tanzania. Hii itawajengea uwezo wanafunzi kutambua na kuenzi umoja na mshikamano ulioasisiwa na waasisi wa nchi yetu. Kituo kimeandaa rasimu za vitabu vya baadhi ya mashujaa wa Tanzania ambao ni R.M. Kawawa, S.A. Salim, J.S. Warioba, na Br. Gen. H. Mbita ambapo vitabu hivyo vitatumika kama vitabu vya kiada katika kufundishia somo la Historia ya Tanzania na Maadili.

59. *Mheshimiwa Spika*, nitoe pongezi nyingi kwa wadau wa Kituo hiki wakiwamo Waheshimiwa Wabunge, ambao wanaunga mkono juhudi za kuhifadhi historia ya ukombozi wa Bara la Afrika katika maeneo yaliyotumiwa na Wapigania Uhuru kutoka nchi za Kusini mwa Afrika. Nianze na Waziri wa

Maliasili na Utalii kwa kufanikiwa kuyatangaza maeneo 9 yenye urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika kwenye Gazeti la Serikali kuwa Urithi wa Taifa tarehe 15 Machi, 2024 na hivyo kuyafanya kuwa Urithi wa Taifa kwa mujibu wa Sheria ya Malikale ya mwaka 2022. Maeneo yaliyotangazwa ni Minara Mitatu Tabora, Jengo la Redio Tanzania Idhaa ya Nje (RTD) Dar es Salaam, Nyumba ya Kumbukizi ya Hayati Mwl. Julius K. Nyerere Magomeni Dar es Salaam, Mnara wa Kumbukumbu wa Mashujaa wa Vita vya Majimaji Nandete Lindi, Kambi ya Wapigania Uhuru wa Msumbiji Likuyu Sekamaganga Ruvuma, Makumbusho ya Mtwana Mkwawa Iringa, Mapango ya Nang'oma Lindi, Mapango ya Namaingo Lindi, na Kambi ya Wapigania Uhuru Kongwa Dodoma. Aidha, maeneo hayo kupewa hadhi ya kuwa urithi wa Taifa kunayafanya yalindwe Kisheria na kuwezesha kuanza mchakato wa kuyawasilisha UNESCO ili yafanywe kuwa Urithi wa dunia.

60. Mheshimiwa Spika, fauka ya hayo, nikupongeze wewe Mheshimiwa Spika na Halmashauri ya Jiji la Mbeya kwa kuridhia eneo la Shule ya Sekondari ya Samora Machel lililokuwa likitumiwa kwa mafunzo ya kijeshi na Chama cha FRELIMO kutoka Msumbiji

kuwa miongoni mwa maeneo mengine yenye urithi wa ukombozi. Eneo hilo litakuwa miongoni mwa maeneo yatakayotangazwa kuwa Urithi wa Taifa, ambapo mchakato upo katika hatua za mwisho.

61. Mheshimiwa Spika, halikadhalika, naipongeza Halmashauri ya Wilaya ya Kongwa kwa kuanzisha Kongwa Liberation Marathon. Mbio hizi zilifanyika kwa mara ya kwanza tarehe 25 Novemba, 2023 kwa lengo la kutangaza na kutoa elimu kwa jamii kuhusu urithi wa Ukombozi unaopatikana Wilaya ya Kongwa na kuhamasisha utalii wa kiukombozi. Mbio hizo zilihudhuriwa na washiriki takribani 600 na kurushwa mubashara na kituo cha Televisheni cha AZAM.

62. Mheshimiwa Spika, sambamba na hilo, natoa pongezi kwa Mkoa wa Njombe kwa uhifadhi wa kumbukumbu za historia ya Ukombozi wa Bara la Afrika. Kwa nafasi ya pekee nimpongeze Baba Paroko wa Parokia ya Ihalula Jimbo Katoliki la Njombe kwa jitihada zake binafsi za kuandaa miradi ya utafiti na uhifadhi wa urithi wa ukombozi. Baba Paroko ameandaa utafiti wa Utamaduni unaopatikana katika Mkoa wa Njombe na yupo katika hatua

za ujenzi wa Makumbusho maalumu kwenye pango la Kihistoria na kiutamaduni la Lyangolufinye kwa lengo la kuhifadhi historia ya eneo hilo. Natoa wito kwa Waheshimiwa Wabunge na wadau wengine ambao wana maeneo yaliyotumiwa na Wapigania Uhuru, waendeleo kushirikiana na Serikali kuyaendeleza na kuyahifadhi maeneo hayo kwa ajili ya kukuza utalii wa kiukombozi na wa kiutamaduni.

3.2.1.4 MFUKO WA UTAMADUNI NA SANAA TANZANIA

63. *Mheshimiwa Spika*, maendeleo ya Utamaduni na Sanaa ni hali ya kuwapo kwa ongezeko la ushiriki wa watu katika shughuli za Utamaduni na Sanaa pamoja na kuimarika kwa ubora wa kazi za sekta hizo. Manufaa yatokanayo na shughuli hizo ni pamoja na kukua kwa uchumi wa wadau wa utamaduni na sanaa na Taifa kwa ujumla sambamba na kuimarika kwa maadili ya jamii. Aidha, maendeleo hayo yanajipambanua kupitia kuwawezesha wadau hao kimitaji kutimiza malengo na ndoto walizonazo katika kutekeleza shughuli za Utamaduni na Sanaa kwa kuzingatia mahitaji yao kufikia viwango

vinavyokubalika kitaifa na kimataifa katika fani husianifu.

64. Mheshimiwa Spika, kutokana na umuhimu wa uzingatiaji wa maendeleo ya Utamaduni na Sanaa, Serikali ya Awamu ya Sita, chini ya Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ilichukua jitihada za makusudi za kuhuisha Mfuko wa Utamaduni na Sanaa Desemba 2022 kwa lengo la kukuza na kuendeleza Sekta hii kupitia utoaji wa mitaji yenye masharti nafuu na mafunzo ili kuziwezesha kazi za wadau zikidhi vigezo vya ushindani katika masoko ya ndani na nje ya nchi. Mfuko huu unatoa huduma katika maeneo ya sekta za Muziki, Filamu, Sanaa za Ufundi, Maonesho, Lugha na Fasihi, Urithi wa Utamaduni na miradi mingine ya kukuza Utamaduni, Sanaa na Maadili. Aidha, walengwa wa Mfuko ni watu binafsi, vikundi, vyama, mashirikisho, vituo vya elimu na mafunzo, asasi za kiraia na taasisi zinazojishughulisha na kazi za kukuza na kuendeleza kazi za Utamaduni na Sanaa.

65. Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Utamaduni na Sanaa unawezesha upatikanaji

wa mikopo kwa wasanii kwa kushirikiana na Taasisi za Fedha ambazo ni Benki ya CRDB na NBC kupitia Hati ya Makubaliano iliyoingiwa tarehe 08 Julai, 2023. Serikali kupitia Mfuko huu iliamua kuzishirikisha taasisi za fedha katika utoaji wa huduma hii ili kufikisha huduma kwa wasanii wa mikoani na walio pembezoni mwa miji kwa kutumia miundombinu ya Ofisi za matawi ya Benki iliyotapakaa nchi nzima. Lengo likiwa ni kupunguza gharama za uendeshaji ambapo ili kuwafikia wasanii wengi Mfuko ungelazimika kuwa na Ofisi hadi katika ngazi ya Wilaya, kuwa na watumishi wengi na vitendea kazi vya kutosha kama vile magari, kompyuta, viti, meza, n.k. Kutumia wataalamu wa benki walio na uzoefu katika ukaguzi wa miradi, utoaji wa mikopo, ufuatiliaji wa marejesho na usimamizi wa mikopo kwa ujumla pamoja na kuulinda mtaji ili ukue, uwe endelevu na hatimaye uweze kuwafikia wasanii wengi zaidi ilikuwa ni lazima Mfuko uingie makubaliano na benki.

66. Mheshimiwa Spika, Hadi kufikia Aprili 2024, Mfuko umewezesha utoaji wa mikopo ya Shilingi Bilioni 4.2 kwa miradi 216 ya Utamaduni na Sanaa iliyo katika mikoa 16 ya Tanzania Bara. Aidha, mikoa hiyo ni Arusha,

Dar es Salaam, Dodoma, Iringa, Geita, Kagera, Kilimanjaro, Manyara, Mara, Mbeya, Morogoro, Mwanza, Njombe, Pwani, Shinyanga na Tabora. Sekta zilizoufaika na mikopo hiyo ni Muziki (miradi 68) iliyowezeshwa Shilingi Bilioni Moja Milioni Mia Tatu Sabini na Saba, Mia Moja Hamsini na Saba Mia tano (1,377,157,500); Filamu (miradi 70) iliyowezeshwa Shilingi Bilioni Moja, Milioni Mia tano Arobaini na Tatu, Mia Tatu na Saba Elfu, Mia Tano (1,543,307,500); Sanaa za Maonesho (miradi 30) iliyowezeshwa Shilingi Milioni Mia Tano Ishirini na Moja, Mia Mbili Tisini na Saba Elfu, Mia Tano (521,297,500); Sanaa za Ufundi (miradi 46) iliyowezeshwa Shilingi Milioni Mia Saba Thelathini na Sita, Mia Sita Tisini na Sita elfu Mia Nne Tisini na Tisa (736,696,499); na Lugha na fasihi – (mikopo 2) iliyowezeshwa Shilingi Milioni Thelathini (30,000,000).

67. Mheshimiwa Spika, kupitia miradi 216 iliyowezeshwa, miradi 68 inamilikiwa na wanawake ambayo iliwezesha Shilingi Bilioni Moja, Milioni Mia Tatu Ishirini na Nne, Mia Nane Themanini na Tano elfu, Mia Mbili Arubaini (1,324,885,240), miradi 107 inamilikiwa na wanaume na iliwezesha Shilingi Bilioni Mbili, Milioni Themanini na

Nne, Mia Saba Arobaini na Tano elfu Mia Nane Tisini na Tatu (2,084,745,893), miradi 14 inamilikiwa na vikundi na iliwezesha Shilingi Milioni Mia MbiliSabini na Mbili, Mia Saba Sabini elfu Mia Nne Tisini na Moja (272,770,491) na miradi 27 inamilikiwa na kampuni na iliwezesha Shilingi Milioni Mia Tano Ishirini na Sita, Hamsini na Saba elfu, Mia Tatu Sabini na Tano (526,057,375).

68. *Mheshimiwa Spika*, katika kipindi cha kuanzia Julai, 2023 hadi Aprili, 2024, Mfuko umewezesha mikopo yenye thamani ya Shilingi Bilioni Tatu, Milioni Mia Moja Thelathini na Moja, Milioni Mia Nne hamsini na Nane elfu, Mia Tisa Tisini na Tisa (3,131,458,999) kwa miradi 171 ya Utamaduni na Sanaa katika mikoa 16 ya Tanzania Bara. Mikoa hiyo ni Arusha, Dar es Salaam, Dodoma, Iringa, Geita, Kagera, Kilimanjaro, Manyara, Mara, Mbeya, Morogoro, Mwanza, Njombe, Pwani, Shinyanga na Tabora. Katika miradi hiyo, miradi inayomilikiwa na wanawake ni 56 ambayo ni sawa na asilimia 33 na iliwezesha kiasi cha Shilingi Bilioni Moja, Milioni Ishirini na Tano, Mia Tano na Saba elfu, na Arobaini na Moja (1,025,507,041); miradi inayomilikiwa na wanaume ni 78 sawa na asilimia 46

iliwezesha Shilingi Bilioni Moja, Milioni Mia Nne Ishirini na Nane, Mia tatu Themanini na Nne elfu, Mia Nane na Saba (1,428,384,807); miradi ya vikundi ni 13 sawa na asilimia 8 na iliwezesha Shilingi Milioni Mia Mbili Thelathini na Nane, Sitini na Nne elfu, Mia Moja Thelathini na Nne (238,064,134) na kampuni ni miradi 24 sawa na asilimia 14 iliyowezeshwa Shilingi Milioni Mia Nne Thelathini na Tisa, Mia Tano na Tatu elfu na Kumi na Saba (439,503,017).

69. Mheshimiwa Spika, katika kuhamasisha uzalishaji wa kazi za kiutamaduni na sanaa ili ziwe na ubora wa hali ya juu kwa lengo la kukuza Sekta za Utamaduni na Sanaa nchini, Mfuko umewezesha upatikanaji wa vitendea kazi vya kuzalishia kazi za kiutamaduni na Sanaa kwa miradi 98 yenye thamani ya Shilingi Bilioni Moja, Milioni Mia Saba Tisini na Nne, Mia Sita Thelathini na Saba elfu, Mia Tatu Ishirini na Moja (1,794,637,321) kwa ajili ya kununua vitendea kazi. Miongoni mwa miradi hiyo ni kuwezesha Studio 53 kuwa na vifaa vya kisasa ambapo hali hii inapunguza adha kwa wasanii wetu kwenda nje ya nchi kwa ajili ya kuzalisha kazi zao, Bendi 12 zinazotumbuiza mubashara, Vikundi vinne (4) vya kutumbuiza

nyimbo za Injili na Kwaya 14 zinazomilikiwa na makanisa na Miradi 15 ya mapambo na upishi.

70. Mheshimiwa Spika, katika kuendeleza na kuwezesha shughuli za kibiashara za Utamaduni na Sanaa zilizoanzishwa na kuendeshwa na wadau; Mfuko umewezesha shughuli za kibiashara za Utamaduni na Sanaa kwa miradi 73 yenye thamani ya Shilingi Bilioni Moja, Milioni Mia Tatu Thelathini na Sita, Mia Nane Ishirini na Moja elfu, Mia Sita Sabini na Nane (1,336,821,678). Miradi iliyowezeshwa ni pamoja na: Utengenezaji na uzalishaji wa tamthilia 13 ambapo tamthilia tano (5) zinarushwa katika vituo vya habari vya Azam na DSTV, Tamthilia tatu (3) zimezinduliwa, Tamthilia tano (5) zimekamilika na zinasubiria kuingia sokoni; Uzalishaji wa filamu 36 zinazorushwa katika Vipindi vya Azam; Uzalishaji wa albamu nane (8) zenye jumla ya nyimbo 79 ambapo miongoni mwa nyimbo hizo, nyimbo zilizochukuliwa video ni arobaini na tatu (43); na kuwezesha uzalishaji wa kazi za Sanaa kwa miradi 15 katika Mkoa wa Arusha kupitia Soko la Masai (Masai Market) ambapo Soko hili ni kitovu cha Utalii mkoani Arusha.

71. Mheshimiwa Spika, mafunzo ni miongoni mwa huduma kuu inayotolewa na Mfuko wa Utamaduni na Sanaa, huduma hii ni muhimu kwa msanii kwani inamwezesha Msanii kutengeneza kazi zenye ubora unaotakiwa katika soko la ndani na nje ya nchi. Mafunzo yanamsaidia msanii kupata ujuzi wa kuendesha biashara yake kwa mafanikio, kutoa huduma nzuri kwa wateja wake; kumsaidia kuwa na mtandao mkubwa wa kibiashara wenye tija pamoja na kumkutanisha Msanii na wasanii wengine ili kubadilishana mawazo; kupata uzoefu wa biashara; na kupata maarifa ya kumsaidia Msanii kujua mahitaji ya wateja wake.

72. Mheshimiwa Spika, kwa kutambua hilo, Mfuko kwa kushirikiana na wadau umeendesha mafunzo katika mikoa 13 ya Tanzania Bara, ambayo ni Dar es Salaam, Tanga, Dodoma, Arusha, Morogoro, Lindi, Njombe, Mtwara, Pwani, Mbeya, Tabora, Shinyanga na Iringa. Mafunzo yamewafikia wasanii 9,267 ambapo kati ya hao wanaume 3,394 sawa na asilimia 37 na wanawake 5,873 sawa na asilimia 63. Wadau walioshiriki katika utoaji wa mafunzo haya ni Shirika la Kuhudumia Viwanda Vidogo (SIDO), Wakala wa

Usajili wa Biashara na Leseni (BRELA), Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF), Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA), Maafisa Utamaduni, Benki ya Taifa ya Biashara (NBC), Benki ya CRDB, na Vyama vya Utamaduni na Sanaa. Aidha, mada zilizofundishwa ni namna ya kubadili uendeshaji wa Sanaa kutoka burudani mpaka kuwa biashara; elimu ya fedha iliyohusisha umuhimu wa uwekaji wa akiba na utunzaji wa kumbukumbu; umuhimu wa afya njema kama mtaji wa shughuli za sanaa; umuhimu wa urasimishaji wa kazi za sanaa katika mamlaka zinazohusika; uandaaji wa maandiko ya miradi; na uwekezaji wa mapato yatokanayo na kazi za Sanaa.

Wasanii wakipatiwa mafunzo mbalimbali ikiwamo namna ya kutunza kumbukumbu za biashara, umuhimu wa kurasimisha biashara, n.k. yaliyotolewa na Mfuko wa Utamadui na Sanaa tarehe 13 Agosti, 2023 katika Chuo cha Kreluu mkoani Iringa.

73. Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Utamaduni na Sanaa Tanzania unatambua umuhimu na faida za urasimishaji wa kazi za Utamaduni na Sanaa kwa wasanii. Miongoni mwa faida hizo ni biashara za wasanii kutambuliwa na Serikali, wateja na jamii kwa ujumla; kuongezeka kwa fursa za kupata huduma za Serikali; kurahisisha upatikanaji wa mitaji kutoka serikalini na taasisi za kifedha kama vile benki na taasisi zinazotoa mikopo. Manufaa mengine ni kupata huduma mbalimbali za Serikali kama vile, mafunzo, msaada wa kitaalamu na kiteknolojia; kuiwezesha Serikali na wadau wengine kuboresha mipango yake ya kuwahudumia wasanii kwa kuwa itakuwa na uelewa wa idadi kamili ya wasanii waliopo; wasanii kusaidia kikamilifu katika ujenzi wa ukuaji wa uchumi wa nchi na kuwa walipa kodi wazuri na washiriki wenza wa Serikali katika kutoa huduma kwa jamii; na kuongezeka kwa uaminifu kwa wateja kutokana na kutambulika na Serikali hivyo wasanii kuwa katika nafasi nzuri ya kuingia mikataba ya kibiashara ama ubia na wadau wengine pamoja na kampuni za ndani na nje ya nchi sambamba na kurahisisha upatikanaji wa dhamana kutoka serikalini au taasisi binafsi.

74. Mheshimiwa Spika, kutokana na umuhimu huu, Mfuko umechochea na kuhamisha urasimishaji wa kazi za utamaduni na sanaa ambapo wasanii 1,963 walifungua akaunti za Benki katika Benki za CRDB na NBC, Wasanii 117 walijisajili katika Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) na kupata namba za Walipa Kodi (TIN), wasanii 84 wamejisajili BRELA na kupata majina ya biashara, makampuni 28 yamefunguliwa, wasanii 235 wamesajiliwa Baraza la Sanaa Tanzania (BASATA) ili kupata vyeti vya usajili, wasanii 283 walihuisha vibali vya kazi za sanaa, na wasanii 458 walitambuliwa na Bodi ya Filamu Tanzania kama wasanii wanaotekeleza kazi mbalimbali katika Sekta ya Filamu.

75. Mheshimiwa Spika, ili wasanii waendeleo kuona umuhimu wa kurasimisha sanaa na kuiendesha kibiashara, Mfuko umefanikiwa kufanya mkutano wa mwaka wa wadau tarehe 29 Februari, 2024 katika ukumbi wa mikutano wa hoteli ya Johari, Rotana, Jijini - Dar Es Salaam. Lengo la mkutano huo lilikuwa ni kuwakutanisha wasanii na wadau mbalimbali wa uwezeshaji ili waweze kufahamiana na kubadilishana uzoefu, kujenga mtandao wa kufahamiana, kutoa elimu ya

uwezeshaji iliyojikita katika maeneo ambayo ni korofi na yanayowazuia wasanii mbalimbali washindwe kupata fursa za mikopo kwa Mfuko na Taasisi mbalimbali za kifedha. Aidha, mkutano huo uliobebwa na kauli Mbiu '**RASIMIKA UNUFAIKE**'. Mkutano huo ulihudhuriwa na wadau 1,178 kati ya hao wanawake walikuwa ni 567 sawa na asilimia 48.1 na wanaume 611 sawa na asilimia 51.9. Mgeni Rasmi ambaye alikuwa ni Naibu Waziri Mkuu na Waziri wa Nishati alitoa zawadi kwa wanufaika wa mikopo 15 wanaofanya vizuri katika usimamizi wa miradi yao pamoja na kupokea zawadi kwa niaba ya Mhe. Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa mchango wake wa kukuza Sekta ya Utamaduni na Sanaa kupitia uanzishwaji wa Mfuko wa Utamaduni na Sanaa. Zawadi hiyo ilitolewa na Wasanii wa Mkoa wa Dar es Salaam wakiwakilisha wasanii wote nchini.

76. Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Utamaduni na Sanaa unajukumu kubwa la kufanya ufuatiliaji na tathmini juu ya miradi iliyowezeshwa kupitia rasilimali zake ili kuona mwenendo wa hali halisi ya miradi na matokeo ya matumizi ya rasilimali fedha. Mfuko ulifanya tathmini na ufuatiliaji kwa miradi 67

iliyowezeshwa kwa lengo la kuona matokeo ya uwezeshaji kiuchumi kwa mnufaika mwenyewe, jamii na nchi kwa ujumla wake. Matokeo ya ziara yalibainisha kuwa wanufaika wanamudu kuhudumia kaya zao katika maeneo ya elimu kwa watoto, matibabu, kutoa ajira, pamoja na kulipa kodi mbalimbali. Aidha, ilibainika kuwa kuna mahitaji makubwa ya mitaji kwa wasanii ukilinganisha na kiwango cha mikopo kinachotolewa na Mfuko.

77. Mheshimiwa Spika, dhamira kuu ya Serikali kupitia Mfuko wa Utamaduni na Sanaa Tanzania ni kukuza na kuendeleza Sekta ya Sanaa ili iweze kuzalisha ajira nchini pamoja na kuchangia katika pato la Taifa. Aidha, katika eneo hili, hadi kufikia mwezi Apili, 2024, Mfuko umezalisha jumla ya ajira Kumi na Nne Elfu Mia Tisa na Mbili (14,902) zilizowanufaisha wananchi Laki Nne Arobaini na Saba Elfu na Sitini (447,060) nchini.

SEKTA YA SANAA

3.2.1.5 IDARA YA MAENDELEO YA SANAA

78. Mheshimiwa Spika, Maendeleo ya Sekta ya Sanaa nchini yanasimamiwa na Idara

ya Maendeleo ya Sanaa na Taasisi zilizo chini yake ambapo masuala ya Filamu yanasimamiwa na Bodi ya Filamu Tanzania (TFB) kwa Sheria ya Bodi ya Filamu na Michezo ya Kuigiza Na. 4 ya mwaka 1976; masuala ya Hakimiliki yanasimamiwa na Ofisi ya Hakimiliki Tanzania (COSOTA) kwa Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki Na. 7 ya mwaka 1999; Baraza la Sanaa la Taifa (BASATA) linasimamia, Tasia nyingine za Sanaa kama vile Muziki, Sanaa za Maonesho na Sanaa za Ufundi kwa Sheria ya Baraza la Sanaa la Taifa Na. 23 ya mwaka 1984 ikisomwa na marekebisho yake ya mwaka 2019. Aidha, Idara pia inasimamia Taasisi ya Sanaa na Utamaduni Bagamoyo (TaSUBa) ambayo imeanzishwa kwa Sheria Na. 30 ya mwaka 1997, ambapo jukumu lake kubwa ni kutoa mafunzo, kufanya utafiti na kutoa ushauri kwa wadau wa Sanaa na Utamaduni.

79. Mheshimiwa Spika, Wizara katika kuhakikisha kunakuwapo na ustawi katika utendaji wa Taasisi zake, imeratibu kuandaliwa kwa mapendekezo ya maboresho ya Sheria na Kanuni za Taasisi zake zikiwamo sheria ya Bodi ya Filamu, Kanuni za Ofisi ya Hakimiliki Tanzania (COSOTA) ambazo zimeshatangazwa

kwenye gazeti la Serikali (Kanuni za Ada ya Hakimiliki kwa vibebeo vya kazi za ubunifu, 2023, Kanuni za usimamizi wa kampuni za ukusanyaji na ugawaji mirabaha (Collective Management Organizations – CMOs), 2023 na Kanuni za Baraza la Sanaa la Taifa za mwaka 2018 ambapo Baraza bado linaendelea na ukusanyaji wa maoni ya wadau.

80. *Mheshimiwa Spika*, Serikali kupitia Wizara imehakikisha viongozi wa Taifa wanaenziwa kutokana na Mchango wao kwa Taifa, ambapo Wizara ilisimamia Mradi wa Ujenzi wa Sanamu ya Mwl. Julius K. Nyerere ikiwa ni sehemu ya kuenzi mchango wake wa kulikomboa Bara la Afrika, hususan nchi zilizo Kusini mwa Jangwa la Sahara. Wazo hili liliazimiwa katika Kikao cha 35 cha mwezi Agosti, 2015 cha Wakuu wa Nchi na Serikali za SADC ambapo Sanamu hiyo tayari imesimikwa katika viwanja vya Jengo la Mwl. Julius K. Nyerere Peace and Security lililopo Makao Makuu ya Umoja wa Afrika Jijini Addis Ababa, Ethiopia. Mradi wa Ujenzi wa Sanamu ya Mwl. Nyerere uliolenga kumwonesha mhusika katika umri wa miaka ya 1960 – 1980 alipokuwa katika harakati za ukombozi wa bara la Afrika, uligharamiwa na nchi Wanachama wa SADC

kupitia Sekretarieti ya SADC na umesimamiwa na Tanzania kwa mujibu wa Sheria ya Kuwaenzi Waasisi wa Taifa Na. 18 ya mwaka 2004 na Kanuni zake za mwaka 2005. Sanamu hiyo ilizinduliwa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Viongozi wengine wa Nchi na Serikali wa Umoja wa Afrika tarehe 18 Februari, 2024.

81. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha wasanii wa Tanzania wanatangazwa Kimataifa na kuwajengea uwezo katika masuala mbalimbali ya Sanaa na Ubunifu, Wizara kwa kushirikiana na Baraza la Sanaa la Taifa (BASATA) na Asasi ya Music in Africa Foundation iliratibu mkutano wa *The Music in Africa Conference for Collaboration, Exchange and Showcase (ACCES)*. Lengo lilikuwa ni kuwakutanisha wadau wa muziki nchini Tanzania na watumiaji wa muziki wa Afrika kutoka Duniani kote. Tukio hilo lilihudhuriwa na wadau mbalimbali wa muziki wakiwamo Manjumuziki (MaDJ), Waandaaji wa Matamasha, Mapromota, Mawakala wa Muziki, Mameneja wa Wasanii, Lebo za Kurekodi Muziki, Watangazaji, Waandishi wa Habari za Muziki, wahandisi wa sauti (*sound engineers*),

Wenye Shule za Kufundisha Muziki, Wafanyabishara wa kazi za muziki na wadau wa muziki. Mkutano ulifanyika kwa mafanikio makubwa na ulihudhuriwa na jumla ya washiriki 5,015 wa muziki wa Afrika kutoka duniani kote. Kati ya hao washiriki 504 walitoka nje ya Tanzania na 4,511 walitoka ndani ya nchi. Katika Mkutano huo ziliendeshwa warsha mbalimbali za Muziki na Burudani kuanzia tarehe 9 - 11 Novemba 2023. Aidha, Mkutano huo uliwapa fursa Wasanii wa Tanzania kutumbuiza sambamba na wenzao kutoka maeneo mbalimbali ya Afrika. Wasanii wa Tanzania waliotumbuiza ni Marioo, Leo Mkanyia, Balaa Mc, Kadilida, Christian Bella, Damian Soul, Siti Muharam na The Unguja All Stars. Aidha, kulikuwa na wasanii mbalimbali wa Kimataifa kama vile Zolani Mahola and Feminine Force (Afrika Kusini), Ngwaka Son Systeme (DRC), Sho Madjozi, Feli Nandi (Zimbabwe), Madalittso Band (Malawi), Kasiva Mutua (Kenya) na Alostmen (Ghana). Itakumbukwa kuwa hii ilikuwa ni mara ya pili Mkutano huu kufanyika hapa Tanzania baada ya ule wa mwaka 2022 kufanyika kwa mafanikio makubwa ambapo Wadau wa muziki hapa Tanzania waliunganishwa na soko la kimataifa.

82. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea na jitihada za kukuza Tasnia ya Urembo na Utanashati nchini hasa kwa makundi maalumu, ambapo kwa kushirikiana na Baraza la Sanaa la Taifa (BASATA) na Kituo cha Sanaa na Utamaduni kwa Viziwi Tanzania (KISUVITA) iliandaa Tamasha la “World Happy Deaf Family Festival” (WHDFF), Jijini Dar es Salaam kuanzia tarehe 15 – 30 Novemba, 2023 ambalo lilihudhuriwa na washiriki wa moja kwa moja 169 kutoka nchi 43 duniani kote. Nchi hizo ni pamoja na Afrika Kusini, Australia, Austria, Belarus, Burundi, Brazili, Ethiopia, Falme za Kiarabu, Guyana, Haiti, India, Iran, Italia, Kenya, Kongo DRC, Malaysia, Macedonia, Marekani, Mexico, Misri, Morocco, Msumbiji, Nigeria, Pakistani, Poland, Romania, Rwanda, Senegal, Sierra Leone, Sudani, Sudani Kusini, Thailand, Tunisia, Scheck, Ufaransa, Uganda, Uhispania, Ujerumani Ukraine, Ureno, Urusi, Zambia, Zimbabwe na mwenyeji Tanzania.

Kushoto: Mhe. Dkt. Damas Daniel Ndumbaro (Mb.), Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo na Mgeni Rasmi wa Tamasha la WHDFF akifuatilia mashindano ya Urembo, Utanashati na mitindo. Kulia: Mshindi wa dunia wa shindano la urembo kwa viziwi Bi. Nashua Patience kutoka Uganda akivalishwa taji na Mhe. Patrobus Katambi, Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu – Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu tarehe 25 Novemba, 2023 katika ukumbi wa The Super Dome Masaki Jijini Dar es Salaam.

83. Mheshimiwa Spika, katika Tamasha hilo, jamii ya viziwi kutoka kote duniani ilionesha vipaji vyao kwa kushindana kupata washindi katika urembo, utanashati, mitindo, ngoma, uchoraji na futuhi. Kupitia Tamasha hilo, Tanzania ilijitangaza kimataifa kama nchi ya fursa kwa wote bila kujali tofauti za kimaumbile pamoja na kutumika kutangaza utalii wa Tanzania kwa kuwapeleka washiriki wote kutalii katika Hifadhi ya Taifa ya Mikumi na kuwapatia chakula, vinywaji na burudani yenye asili ya Tanzania katika fukwe za Bahari ya Hindi (Swahili Experience – Coco Beach). Itakumbukwa hii ilikuwa ni mara ya pili

mashindano haya yanafanyika hapa nchini baada ya yale ya Oktoba, 2022 kufanyika kwa ufanisi mkubwa ambapo washiriki pia walitembelea Hifadhi ya Ngorongoro.

Washiriki wa Tamasha la World Happy Deaf Family Festival wakiwa katika ziara ya kutembelea Hifadhi ya Taifa ya Mikumi tarehe 27 Novemba, 2023.

84. Mheshimiwa Spika, Wizara inaratibu Tamasha la *Serengeti Arts Festival* kila mwaka. Mwaka 2023 Tamasha hili lilifanyika Kimataifa kupitia majukwaa mbalimbali ya Sanaa yalioandaliwa Kimataifa. Wizara ilishiriki kwenye maonesho ya Sanaa ya mavazi (*Salon International du Textil Africain, SITA*) ambayo ni maonesho yanayotokana na vitambaa vilivyotengenezwa Afrika. Maonesho hayo kwa

mwaka 2023 yalikuwa ya msimu wa tisa (9), yalifanyika kuanzia tarehe 6 hadi 11 Novemba, 2023 katika viwanja vya *Esplanade du palais du people* nchini Guinea. Maonesho hayo, hufanyika kila mwaka katika nchi tofauti za Afrika ambapo nchi inayohitaji kuwa mwenyeji huomba nafasi kwa uongozi wa *Salon International du Textil Africain*. Gharama za uendeshaji hugharamiwa na SITA kwa kushirikiana na nchi mwenyeji. Lengo la maonesho ya *Salon International du Textil Africain* ni kulinda wabunifu wa mavazi ya Kiafrika dhidi ya uharamia; kusherehekea na kuonyesha utajiri wa Sanaa na Utamaduni uliopo Afrika; kuonesha vipaji vya wabunifu wa mavazi kutoka Afrika; pamoja na kuhamasisha utumiaji wa vitambaa kutoka Afrika kupitia zao la pamba.

Washiriki kutoka Tanzania katika maonesho ya Salon International du Textil Africain (SITA) wakionesha mavazi yenye asili ya Tanzania wakiwa Conakry nchini Sierra Leone tarehe 6 – 11 Novemba, 2023.

85. Mheshimiwa Spika, nchi 42 kutoka Afrika zilishiriki maonesho hayo ambapo Tanzania ilishiriki kwa mara ya kwanza. Wanamitindo, wabunifu wa mavazi, wajasiriamali wa sanaa na utamaduni, walipata nafasi ya kuonyesha vipaji vyao pamoja na kuuza kazi zao za sanaa na utamaduni. Vilevile, Wizara ilishiriki kwenye Tamasha la Kimataifa la Sanaa za Ufundi lijulikanalo kama Suraj Kund Mela lililofanyika kuanzia tarehe 2 - 18 Februari, 2024 katika mji wa Haryana nchini India. Tamasha hili lilishirikisha nchi zaidi ya 52 kutoka duniani kote. Mwaka 2024

Tanzania ilishiriki kama nchi mshirika “Partner State” nafasi hiyo ilipatikana baada ya Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kufanya ziara nchini India. Lengo la kushiriki Tamasha hilo ni kuonesha Sanaa mbalimbali za Mtanzania na kuuza bidhaa mbalimbali za Sanaa za Ufundi. Tanzania iliwakilishwa na jumla ya washiriki 22 ambao walishiriki kwenye maeneo matatu ambayo ni Sanaa za Ufundi, muziki wa Bongo Flewa na Wapishi. Katika Tamasha hilo, Tanzania ilifanikiwa kuongeza wadau wa Kimataifa ambao wamevutiwa na kazi za Sanaa za Ufundi za hapa nchini ambao wameahidi kushirikiana na wadau wa Tanzania. Katika Tamasha hilo, Tanzania ilishinda Tuzo ya banda bora kwa mwaka 2024 na ilishinda Tuzo bora ya ubunifu wa mitindo (*Fashion and Design*).

86. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na wadau mbalimbali wa Sanaa hapa nchini, walishirikiana kuratibu Matamasha mbalimbali ikiwemo Tamasha la Sauti za Busara, ambalo limekua likifanyika tangu mwaka 2003 Ngome Kongwe, Zanzibar. Kwa mwaka 2023, Tamasha hili lilishirikisha jumla ya vikundi 25, vikiwemo 18 kutoka nchi

mbalimbali za Afrika na nje ya Afrika; vikundi vinne (4) kutoka Zanzibar na vikundi vitatu (3) kutoka Tanzania Bara vilivyokonga nyoyo za wapenzi wa Tamasha hilo lililokuwa limesheheni wageni mbalimbali kutoka ndani na nje ya nchi. Tamasha hilo kwa mwaka 2023, lilifanikiwa kwa kiwango kikubwa kwa kuzingatia ongezeko la idadi ya washiriki waliohudhuria.

87. Mheshimiwa Spika, katika kuelekea Siku ya Maadhimisho ya Kiswahili Duniani Wizara iliandaa Tamasha la Kimataifa la Muziki wa Taarabu lililofanyika tarehe 06 Julai, 2023 Zanzibar. Tamasha hili lilijumuisha vikundi vya muziki kutoka nchi za Burundi, Kenya na Visiwa vya Komoro na mwenyeji Tanzania. Lengo la Tamasha hili ilikuwa ni kubainisha mchango wa Muziki wa Taarabu kwenye kukuza na kueneza lugha ya Kiswahili duniani.

Aidha, Tanzania imeshiriki maonesho ya Sanaa za Ufundi ya *Venice Art Biennale* nchini Italia, ambapo Wizara ilipeleka Wasanii wanne (4) kushiriki maonesho hayo. Wasanii hao ni Lutengano Anganile Mwakisopile, Haji Musa Chilonga, Happy Frank Robert na Yahya Mzee Mwinyikombo, wakiongozwa na Kamishna Bi. Leah Kihimbi kutoka Idara ya Maendeleo ya

Sanaa. Ingawa Wasanii na Kamishna walirejea nchini tarehe 24/04/2024, maonesho ya kazi zao yanaendelea hadi Novemba, 2024. Katika maonesho hayo, Wasanii wetu waliweza kuuza baadhi ya kazi zao mapema, kujipatia kipato na kujitangaza kimataifa.

3.2.1.6 BARAZA LA SANAA LA TAIFA (BASATA)

88. *Mheshimiwa Spika*, katika kuhakikisha Baraza linakuwa msimamizi mahiri wa kuchochea maendeleo ya sanaa nchini, Baraza linatekeleza majukumu yake mbalimbali yakiwamo; kurasimisha sekta ya Sanaa kupitia usajili wa wasanii, vikundi, wadau wa sanaa, vyama na Mashirikisho ya Sanaa yanayosimamiwa na Baraza ambayo ni Shirikisho la Sanaa za Maonesho, Ufundi na Muziki. Vilevile Baraza linasimamia uendeshaji wa matukio ya sanaa nchini, kufufua na kukuza Sanaa kupitia programu mbalimbali za sanaa, kutoa ushauri wa kitaalamu kwa wasanii na wadau wa sanaa kuhusu uanzishwaji na uendelezwaji wa sanaa, kuandaa miongozo mbalimbali ya kusimamia uendeshaji wa Sekta ya Sanaa nchini. Katika kipindi cha mwaka 2023/24 majukumu yaliyotekelezwa na BASATA ni kama ifuatavyo:

89. Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia BASATA imeendelea kukuza ubunifu na utengenezaji wa sanaa bora kwa wasanii kwa lengo la kuwawezesha wasanii kuwa wabunifu na kubuni kazi za sanaa zilizo bora. Ubunifu na kazi bora za Sanaa zitasaidia wasanii kushindanisha kazi zao na wasanii wengine walio nje ya nchi na hatimaye kupata masoko ya bidhaa Kimataifa. Masoko ya Kimataifa yatawezesha wasanii kuongeza kipato cha mtu binafsi na kuongeza pato la Taifa.

90. Mheshimiwa Spika, ili kuhakikisha kunakuwa na ubunifu na utengenezaji wa Sanaa Bora kwa wasanii, Baraza limeendelea kurasimisha wasanii kwa njia ya kisasa ya kidijiti kupitia mfumo wa Usajili wa Wadau wa Sanaa (Artist Management Information System-AMIS). Mfumo wa AMIS umerahisisha utoaji wa huduma kwa wasanii na wadau wa sanaa kwa vile huduma za maombi na utoaji wa vibali na malipo ya ada hukamilika kwa njia ya mtandao, hivyo wasanii na wadau hawalazimiki kusafiri kutoka mahali walipo kuja ofisi za BASATA Jijini Dar es Salaam ili kupata huduma. Katika kuthibitisha ubora wa mfumo wa AMIS; kwa kipindi kuanzia Julai 2023 hadi Aprili 2024, Baraza limefanya usajili na kutoa

vibali vya kuendesha shughuli za Sanaa nchini kupitia mfumo wa AMIS kwa mafanikio makubwa ambapo kwa mwaka wa fedha 2023/24 limesajili Wasanii binafsi 749, sawa na asilimia 94 ya lengo la mwaka. Aidha, Baraza lilitoa Vibali vya wasanii kwenda nje ya nchi 204 na kuwaingizia kipato cha fedha zaidi ya shilingi bilioni 7. Kwa upande wa matukio ya sanaa, Baraza lilitoa vibali 37, sawa na asilimia 154 ya lengo na kuzalisha ajira za muda mfupi zaidi ya 200,000.

91. Mheshimiwa Spika, Baraza limetoa ushauri wa kitaalamu kwa wasanii na wadau wa Sanaa wapatao Elfu Mbili Mia Nne Thelathini na Wawili (2,432) kutoka maeneo mbalimbali nchini. Ushauri huu ulitolewa katika maeneo ya masoko ya kazi za sanaa, uendeshaji wa matukio, utafutaji fedha kwa vikundi na taasisi, usajili na vibali pamoja na masuala ya kisheria na utatuzi wa migogoro mbalimbali katika sekta ya sanaa. Kwa kipindi cha Julai, 2023 hadi Aprili, 2024 Baraza lilipokea migogoro 22 ya wasanii na wadau wa sanaa. Migogoro 16 kati ya hiyo imepata utatuzi baada ya kupata msaada wa kisheria na migogoro sita (6) ipo katika hatua mbalimbali za utatuzi.

92. Mheshimiwa Spika, Baraza limerejesha Tuzo za Muziki Tanzania (Tanzania Music Award-TMA) ambazo zilikoma mwaka 2014. Tuzo hizi zimefanyika kwa mara nyingine tena mwaka 2021 na 2022. Katika kuboresha Tuzo hizo na kuhakikisha zinakuwa bora zaidi na kupunguza malalamiko, Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo aliteua Kamati Maalumu yenye wajumbe sita (6) wenye ubobezi katika tasnia ya muziki na wazoefu katika masuala ya tuzo za Kitaifa na Kimataifa ambao wanashirikiana na BASATA kuandaa tuzo bora za mwaka 2023 zinazotarajiwa kutolewa mwezi Juni, 2024. Kamati hiyo ilizinduliwa tarehe 03 Novemba, 2023 katika Ukumbi wa Hoteli ya Peacock Jijini Dar es Salaam. Kamati ilikabidhiwa Hadidu za rejea zitakazofanikisha Tuzo za Muziki kuwa za Kimataifa na kuitangaza nchi Kimataifa. Hadi kufika Aprili, 2024 wadau wanane (8) kutoka Tanzania na mdau mmoja (1) kutoka nchini Nigeria wamejitokeza na kuonesha nia ya kufadhili shughuli mbalimbali za Tuzo hizo. Aidha, Tuzo za mwaka 2022 zilifanyika kwa mafanikio makubwa, kwa sababu kulikuwa na ushindani mkubwa na kazi zilizofanyika kwa ubora wa hali ya juu.

Bw. Gerson Msigwa Katibu Mkuu, Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo (wa tatu kutoka kushoto) akimkabidhi Mwongozo wa Tuzo za Muziki Tanzania (Tanzania Music Award – TMA) Bi. Christine Mosha (Seven) Makamu Mwenyekiti wa Kamati ya Kitaifa ya kuratibu Tuzo za Muziki katika hafla iliyofanyika katika Ukumbi wa Peacock Hotel Jijini Dar es Salaam tarehe 03 Novemba 2023.

93. Mheshimiwa Spika, tatizo la mmomonyoko wa maadili hususan katika sanaa limekua kwa kasi. Hii inatokana na maendeleo ya sayansi na teknolojia. Baadhi ya wasanii huiga tamaduni kutoka nje ambazo zipo kinyume na Mila na Desturi za Kitanzania. Baadhi ya mambo yanayofanywa na baadhi ya wasanii hufanya hivyo kutafuta umaarufu (kick) ili kupata mashabiki wengi. Hali hii

husababisha ukiukwaji wa maadili katika uendeshaji wa shughuli za sanaa unaofanywa na wasanii na wadau wa sanaa kwa kukiuka Sheria na Kanuni zinazosimamia tasnia ya sanaa.

94. Mheshimiwa Spika, katika kutatua changamoto hiyo, Baraza limeandaa Mwongozo wa Uzingatiaji Maadili katika kazi za Sanaa ambao ulizinduliwa rasmi tarehe 3 Novemba, 2023 na kupata idhini ya matumizi. Mwongozo huo umesambazwa kwa viongozi wa sanaa, wasanii na wadau wa sanaa. Aidha, umewekwa kwenye tovuti ya Baraza yenye kiungo cha www.basata.go.tz. Mwongozo huu umefikishwa kwa wasanii zaidi ya 179 kwa nyakati tofauti, vyombo vya habari, taasisi na kampuni mbalimbali zinazojihusisha na shughuli za sanaa na burudani. Wahusika wa utekelezaji wa Mwongozo huu ni wasanii, wabunifu na watunzi wa kazi za sanaa, wasimamizi/menejimenti ya wasanii na kazi zao, wasambazaji au wazalishaji wa kazi za sanaa, vyombo vya habari, mitandao ya kidijiti na akaunti za mitandao ya kijamii. Watekelezaji wengine ni vyombo vya usafiri, washereheshaji/manjumuziki (MaDJ) na jamii yote kwa ujumla.

95. *Mheshimiwa Spika*, wote waliotajwa katika mwongozo huo wanajukumu la kulinda maadili katika sanaa. Elimu inaendelea kutolewa ili wazingatie Kanuni za Baraza na kuweza kujiendesha kiuchumi. Hadi kufikia mwezi Aprili 2024, mwongozo umesambazwa kwa viongozi wa sanaa na wasanii zaidi ya 179; Mashirikisho ya Muziki matatu (3); Vyama vya Sanaa za Maonesho na Ufundi 24; wadau mbalimbali wakiwamo watoa huduma za mabasi ya mikoani 10; vyombo vya habari 26; Vyuo Vikuu vinne (4) na Taasisi zilizo chini ya Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo. Aidha, mwongozo huu uligawiwa kwa wajumbe wote Kamati ya Kitaifa ya Maadili iliyo chini ya Ofisi ya Waziri Mkuu, pamoja na Wajumbe Kamati ya Kudumu ya Bunge Elimu, Utamaduni na Michezo.

96. *Mheshimiwa Spika*, Sera ya Utamaduni ya mwaka 1997 imeeleza bayana dhima ya Utamaduni, kulitambulisha Taifa. Baraza limeendelea kuweka mipango ya utekelezaji wa programu ya mdundo wa Taifa kwa kuhamasisha watozi (producers) kutumia kivunge cha mtozi (producers kit) kilichotengenezwa na wabobezi wa muziki. Baraza kwa kushirikiana na Chama cha

Watayarishaji na Wazalishaji wa Muziki Tanzania lipo katika hatua za mwisho za kuzindua kampeni kwa watozi (producers), kuzalisha kazi bora za muziki kwa kutumia vionjo vya Kitanzania. Kampeni hii itazinduliwa kabla ya kumalizika kwa mwaka wa fedha 2023/24.

97. Mheshimiwa Spika, miundombinu ya sanaa ni suala muhimu katika kukuza na kuendeleza sanaa hapa nchini. Kwa sasa, sekta ya sanaa inakua kwa kasi na vipaji vinaongezeka. Vipaji vya wasanii vimeleta chachu katika maendeleo ya sanaa na nchi kwa ujumla. Ili vipaji viweze kufanya vizuri zaidi vinahitaji miundombinu ambayo itatumika katika kuboresha kazi zao hatimaye kuzalisha kazi bora na zenye ubunifu mkubwa. Vilevile miundombinu hiyo itatumika kama eneo la burudani kwa wananchi kupunguza msongo wa mawazo. Katika kuhakikisha suala hilo linatekelezeka, Baraza linatekeleza Mradi wa ujenzi wa Kituo Jumuishi cha Ukuzaji Sanaa kwa kuliendeleza upya eneo la Baraza la Sharif Shamba kwa kuzingatia mahitaji ya sasa ya wasanii na wadau wa sekta ya sanaa. Lengo la mradi ni kuwa na Kituo Kimoja cha Huduma za Sanaa (National Arts Promotion Hub) chenye

miundombinu muhimu ya uzalishaji wa kazi za sanaa na burudani kwa ajili ya kujenga weledi wa wasanii wa Tanzania na kukidhi mahitaji ya wateja na wadau wa sanaa na burudani nchini. Kazi ambazo zimeanza na zinaendelea ni maandalizi ya Mpango wa Uendelezaji (Master Plan) wa eneo hilo; michoro ya miundombinu mbalimbali ya sanaa; na Andiko Mradi kwa ajili ya kuutangaza mradi kwa lengo la kupata wabia kutoka sekta binafsi ili ujenzi uanze kwa utaratibu wa ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi (PPP).

98. Mheshimiwa Spika, BASATA inajivunia kuimarisha utoaji wa habari kwa umma, mawasiliano na ushawishi ili wasanii na wadau waweze kufahamu kwa kina kinachofanywa na BASATA na kupata elimu. Katika kipindi cha kuanzia mwezi Julai 2023 hadi Aprili 2024 kwenye mitandao ya kijamii ya *Instagram*, wafuatiliaji wameongezeka kutoka 69,000 hadi 83,300 na Facebook, wafuatiliaji wameongezeka kutoka 1,000 hadi 1,300. Elimu kwa umma imetolewa kwa njia ya kutembelea vyombo vya habari (*Media Tour*) ambapo kuanzia Mwezi Julai 2023 hadi Aprili, 2024 Baraza limetembelea jumla ya vyombo vya habari 21, ambapo redio tisa (9) na runinga 12

na kufanya mahojiano maalumu katika redio tatu (3) na runinga mbili (2). Pia, Baraza liliandaa taarifa kwa Vyombo vya Habari (Press Release) 14, pamoja na Mikutano na Vyombo vya Habari (Press Conference) zipatazo 11. Aidha, Baraza limechapisha matoleo manne (4) ya *Jarida la Msanii* ambalo limesheheni taarifa na matukio mbalimbali ya utekelezaji wa programu za Baraza na wadau wa Sekta ya Sanaa nchini. Vilevile jumla ya vyombo vya habari 16 na mitandao ya kijamii hamsini na miwili (52) vilitangaza habari za Baraza.

99. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha shughuli za Sanaa zinaendelea, utoaji wa elimu katika ngazi ya shule za Msingi na Sekondari, Baraza limetekeleza Programu ya Sanaa kwa Watoto kwa shule za Msingi na Sekondari tarehe 01 - 02 Desemba, 2023 ambapo mafunzo yalitolewa katika shule tano (5), zikiwamo Shule za Msingi tatu (3) na Sekondari mbili (2) zilizopo katika Mkoa wa Arusha. Jumla ya wanafunzi mia nane hamsini na watatu (853) na walimu wanane (8) walishiriki na kupewa elimu sahihi kuhusu uimbaji sahihi wa nyimbo za Uzalendo ikiwamo Wimbo wa Taifa, Wimbo wa Jumuiya ya Afrika Mashariki, Tanzania Nakupenda na Tazama

Ramani. Hii inasaidia kulinda hadhi ya utambulisho wa Taifa letu na kupanda mbegu ya uzalendo kwa kizazi cha sasa na cha baadaye kupitia nyimbo za uzalendo.

100. *Mheshimiwa Spika*, katika kutekeleza matakwa ya sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki ya Mwaka 1999, Baraza limeandaa marekebisho ya Kanuni zake za mwaka 2018 kwa kuingiza Sehemu ya 14 ambayo ni mahsusi kwa ajili ya kuweka utaratibu wa ulinzi wa kazi za sanaa za jadi. Vilevile, Baraza linaendelea na kazi ya kuandaa Mwongozo wa Ulinzi wa Sanaa za Jadi kwa ajili ya kulinda na kusimamia matumizi ya Sanaa za Jadi.

Aidha, Baraza limeendelea kushirikisha jamii kushiriki katika masuala ya shughuli za sanaa kwa njia mbalimbali, ikiwamo Programu ya Sanaa Mtaa kwa Mtaa. Kupitia programu hii katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Februari, 2024, BASATA iliendesha programu hii katika mikoa mitatu ambayo ni Njombe, Tanga na Arusha. Jumla ya vipaji 70 viliibuliwa ambapo Mkoa wa Njombe vipaji kumi na vitano (15), Tanga Arobaini na viwili (42) na Arusha kumi na vitatu (13).

101. Mheshimiwa Spika, Baraza linatekeleza Mradi wa BASATA Vibes, unaofadhiliwa na Serikali ya Ufaransa kupitia Wizara ya Mambo ya Nje ya Ufaransa chini ya Kituo cha Utamaduni cha Ufaransa (Alliance Française). Mradi huu ulizinduliwa tarehe 14 Septemba 2023 na Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo. Mradi umepata ufadhili wa fedha Euro laki moja (€100,000). Lengo la mradi huu ni kutoa fursa kwa wasanii na wadau wa sanaa kuonesha na kuuza kazi zao kwenye majukwaa mbalimbali Tanzania Bara na Zanzibar. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Aprili, 2024, Mradi umetekeleza yafuatayo: uliwezesha Maofisa Utamaduni na wadau wa sanaa kupata mafunzo kuhusu uandaaji bora wa matukio ya sanaa nchini; wajumbe wa Tanzania walienda nchini Ufaransa kuhudhuria jukwaa la sanaa na ubunifu wa Kiikolojia baina ya nchi za Afrika na Ufaransa (Euro Africa-Bienalle); na kuandaa na kufanya matukio 6 kati ya kumi na mawili (12) ya sanaa na burudani kwenye mikoa 6 kati ya minane (8) ambayo mradi utatekelezwa.

102. Mheshimiwa Spika, matukio yote haya yanajulikana kwa jina la “**BASATA VIBES**”. Hadi Mei 2024 mradi umetekelezwa katika mikoa saba (7) ambayo ni Dar es

Salaam, Tanga, Arusha, Dodoma, Morogoro, Iringa na Ruvuma. Kwa ujumla BASATA Vibes imeonesha mchango mkubwa katika maendeleo ya tasnia ya Sanaa ikiwamo kuibuliwa kwa vipaji, kutoa ajira na kuongeza kipato kwa wadau katika maeneo ya mradi ulikotekelezwa. Katika mikoa saba (7) BASATA Vibes ilitoa fursa za ajira za muda mfupi 624 na kuwapatia wasanii zaidi ya shilingi milioni mia moja sitini na nne, mia tatu thelathini na tano elfu (164,335,000) kupitia ajira.

Mheshimiwa Dkt. Damas D. Ndumbaro (Mb.), Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo (kushoto) akiwa na Axel-David Guillon, Balozi Msaidizi wa Ubalozi wa Ufaransa Tanzania (kulia) katika hafla ya kusaini Hati ya Makubaliano ya Mradi wa BASATA Vibes iliyofanyika katika Ukumbi wa Kituo cha Utamaduni cha Ufaransa (Alliance Française) jijini Dar es Salaam tarehe 14 Septemba 2023.

103. Mheshimiwa Spika, Baraza katika utekelezaji wa jukumu lake la kusimamia na kuratibu matukio ya sanaa, limeendelea kushirikiana na jamii katika shughuli mbalimbali za utamaduni na sanaa kama vile Matamasha, Mashindano, Maonesho, Warsha na Makongamano. Kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Aprili 2024, Baraza liliratibu matukio ya wadau kwa kutoa vibali vya matukio na kufuatilia mwenendo wa matukio kama ifuatavyo; Tamasha la Muziki wa Cigogo linaloandaliwa na Kituo cha Sanaa na Utamaduni cha Chamwino, Tamasha la Majimaji Selebuka, Tamasha la Utamaduni la Tulia (*Tulia Traditional Dances Festival*), Tamasha la Fiesta, Tamasha la Muziki Mnene, Tamasha la Wasafi, Tamasha la Nandy, Tamasha la Swahili Fashion, Shindano la Miss Tanzania, Bongo Star Search (BSS), Tamasha la Hip Hop Asili, na Tamasha la Sanaa Blast la Chuo Kikuu cha Dar es Salaam (UDSM).

Mhe. Hamis Mwinjuma (Mb.), Naibu Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo (wa kwanza kushoto mbele) akishuhudia kukabidhiwa zawadi kwa mshindi wa kwanza wa Shindano la Bongo Star Search ndugu Razack Adam (wa kwanza kulia mbele) katika hafla iliyofanyika katika Ukumbi wa Warehouse Masaki jijini Dar es Salaam tarehe 29 Januari 2024.

104. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha Utawala Bora katika kutekeleza Shughuli za Baraza na Uendeshaji wa Sekta ya Sanaa, Baraza linaendelea na mchakato wa Marekebisho ya Kanuni za Baraza za mwaka 2018 ambapo maoni yamepokelewa kutoka kwa wadau mbalimbali. Kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Aprili 2024 maoni yalipokelewa kutoka kwa; Viongozi Wakuu 4 wa Wizara ya

Utamaduni, Sanaa na Michezo wakiwa sehemu ya wadau wa Sanaa; watumishi na menejimenti ya Baraza la Sanaa la Taifa 53; maofisa utamaduni wa halmashauri 187; Marais wa mashirikisho ya muziki, sanaa za maonesho na sanaa za ufundi 3; na baadhi ya Taasisi zilizo chini ya Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo ikiwamo COSOTA na Bodi ya Filamu. Aidha, wadau wengine waliohusika kutoa maoni ni Taasisi ya TARO (Tanzania Artists Rights Organization), Taasisi ya CINT (Creative Industry Network of Tanzania), CHIMABA Sanaa Group, Taasisi ya Sanaa na Utamaduni Bagamoyo (TaSUBa) na Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.

105. *Mheshimiwa Spika*, katika juhudi za kuimarisha utawala Bora kazini, Baraza kwa kushirikiana na Kituo cha Utamaduni cha Ufaransa Jijini Dar es Salaam lilifanya mafunzo kwa washiriki 50, wakiwamo Maofisa Utamaduni ishirini na wawili (22), viongozi wanane (8) wa vyama na mashirikisho ya Sanaa na wadau wa sanaa 20. Mafunzo hayo yalihusu kuwajengea uwezo wa uandaaji bora wa matukio ya sanaa nchini, utendaji kazi wa Baraza, na kupokea maoni ya maboresho ya Kanuni zinazoboreshwa za mwaka 2018.

Mafunzo hayo yalifanyika tarehe 22 - 26 Septemba 2023.

3.2.1.7 BODI YA FILAMU TANZANIA (TFB)

106. Mheshimiwa Spika, majukumu ya Bodi ya Filamu na Michezo ya Kuigiza ni pamoja na kusimamia na kuratibu kazi za filamu zikiwamo kuhakiki na kuzipanga katika madaraja; kutoa vibali vya usambazaji, maonesho ya filamu, michezo ya kuigiza, kampuni za usambazaji wa filamu, kumbi za maonesho ya filamu, maktaba za picha za filamu, studio za uandaaji wa filamu; pamoja na kujenga uwezo wa wadau waliojiajiri au kuajiriwa katika tasnia ya filamu.

107. Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Bodi ya Filamu kwa mwaka 2023 ilifanya Tamasha la Tuzo za Filamu tarehe 16 Desemba 2023 jijini Dar es Salaam ambapo washiriki 1,000 walihudhuria. Jumla ya tuzo 41 zilitolewa kwa wasanii, ikiwa tuzo 34 ni za ushindi, tuzo 2 za mafanikio ya muda mrefu (Life Time Achievement) na tuzo 5 za kutambua mchango wao katika kukuza na kuendeleza Tasnia ya Filamu nchini. Tuzo zinazotolewa kwa wasanii zimekuwa motisha kubwa na

kuongeza hamasa katika kutengeneza filamu bora zenye viwango vya kimataifa.

Waanzilishi na Waratibu wa Tuzo za Kimataifa za Hollywood and African Prestigious (HAPAwards) Bi. Tina Weisinger na Bi. Amberr Washington kutoka Marekani wakimkabidhi Tuzo ya Makala Bora Mwandaaji wa Filamu kutoka Zanzibar Bi. Salma Adim katika Tuzo za Filamu Tanzania 2023 zilizofanyika tarehe 16 Desemba 2023 katika Ukumbi wa The Super Dome, Masaki jijini Dar es Salaam.

108. Mheshimiwa Spika, Bodi imeendelea kuratibu suala la kuwajengea uwezo wadau wake kwa lengo la kuimarisha ujuzi na weledi katika utayarishaji wa filamu ili kukuza na kuendeleza Tasnia ya Filamu nchini. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Aprili 2024

programu zifuatazo ziliratibiwa na kuwezesha:

- (i) Kushirikiana na Taasisi za kimataifa kwa lengo la kuendeleza jitihada za ukuzaji na uendelezaji wa Tasnia ya Filamu. Mathalani, Shirika la Maendeleo nchini Korea (KOICA) na Taasisi ya Kimataifa ya Mafunzo nchini Korea (KOICS) iliendesha mafunzo ya namna bora ya kusimamia Tasnia ya Filamu kwa Maofisa Filamu kumi na watano (15) na wadau wa Filamu 10, ambapo mafunzo hayo yalitolewa kwa siku nane (8) kuanzia tarehe 25 Oktoba hadi 01 Novemba 2023 jijini Dar es Salaam;
- (ii) Kushirikiana na Chama cha Waigizaji katika ngazi za mikoa ya Njombe na Mara, mafunzo yalifanyika, ambayo yalitolewa kwa wasanii 136, ikiwa ni wasanii 30 Mkoa wa Njombe na wasanii 106 Mkoa wa Mara. Mafunzo hayo yalitolewa katika fani za uandaaji wa filamu ikiwamo uigizaji, uongozaji, upigaji picha, ufundi wa mwanga na uhariri;
- (iii) Kupitia Programu ya kuwaendeleza wasanii chipukizi ijulikanayo kama **The Coming Film Stars** iliwajengea uwezo wasanii chipukizi 50 katika masuala ya weledi, fedha na uwajibikaji;
- (iv) Katika mwendelezo wa programu ya

mafunzo yanayotolewa kwa mtindo wa uchambuzi wa filamu (***Film Screening and Reviewing***), wasanii 100 wamenufaika kupitia uchambuzi wa filamu 10. Baadhi ya filamu zilizochambuliwa kupitia programu hiyo ni; Dar, Kilio chetu, Melisa, Sauti, Dosari na Ndonga; na

- (v) Programu maalumu ya kutetea haki za wasanii inayotekelezwa kupitia Kamati ya Haki za Wasanii chini ya uratibu wa Bodi ya Filamu imeendelea kuchukua hatua stahiki za kuhakikisha wasanii wanapata haki zao ambapo katika kipindi husika, Kamati ilipokea na kushughulikia jumla ya malalamiko matatu (3). Aidha, kwa ulinganifu wa vipindi hivyo, idadi ya malalamiko imepungua kutoka malalamiko kumi na manne (14) mwaka 2022/23 hadi kufikia malalamiko matatu (3) mwaka 2023/24, sawa na upungufu wa asilimia 78.5 hali inayoonesha kuimarika kwa elimu na uelewa wa masuala ya kimikataba miongoni mwa wasanii nchini.

109. Mheshimiwa Spika, Bodi imetoa leseni 129 za uendeshaji wa shughuli na biashara za Filamu na Michezo ya Kuigiza, ambayo ni sawa na asilimia 49.6 ya lengo la

mwaka la kutoa leseni 260. Leseni hizo zilitolewa ikiwa ni hatua za urasimishaji wa shughuli na biashara ya filamu nchini. Aidha, katika jitihada za kuendelea kuwatambua wasanii wanaojihusisha na shughuli za Filamu na Michezo ya Kuigiza nchini ili kurahisha utoaji wa huduma miongoni mwao, Bodi imetoa Vitambulisho mia moja sitini na kimoja (161) ambayo ni sawa na asilimia 16.1 ya lengo la mwaka la kutoa vitambulisho 1,000. Kutokana na mwitikio huo Serikali inaangalia namna ya kuiwezesha Bodi ya Filamu ili kufikia maeneo mengi zaidi ya nchi tofauti na ilivyo sasa ambapo imejikita zaidi Mkoa wa Dar es Salaam.

110. Mheshimiwa Spika, wasanii wa filamu wameendelea kuhamasishwa na kuelimishwa kutumia huduma za kidijiti za Bodi ya Filamu kupitia mfumo wa Utambuzi wa Wasanii (*Artists Management Information System - AMIS*) unaotoa fursa kwa wasanii kupata huduma bila kulazimika kufika ofisi za Bodi. Jumla ya wasanii mia tano na watano (505) wamesajiliwa na kupatiwa huduma. Huduma hizo ni pamoja na vibali vya utayarishaji wa filamu vimetolewa kwa wasanii mia moja ishirini na watatu (123), vibali vya uhakiki wa filamu vimetolewa kwa wasanii

sitini na wanane (68), na vitambulisho vya wasanii wa filamu mia tatu kumi na vinne (314) vimetolewa.

111. Mheshimiwa Spika, ikiwa ni mwendelezo wa jitihada za kuweka mazingira ya wadau wa filamu kujadili masuala muhimu yanayohusu maendeleo ya Tasnia ya Filamu, Bodi ilifanya kongamano (Symposium) la wadau wa filamu lililofanyika mwezi Desemba 2023 jijini Dar es salaam. Kongamano hilo lilihudhuriwa na wadau wa filamu takribani 206 na lilihusisha mijadala ya masuala mbalimbali ya tasnia ikiwamo fedha, mitaji na weledi katika uandaaji wa filamu. Aidha, vikao viwili (2) vilivyoshirikisha viongozi wa Shirikisho la Filamu Tanzania (TAFF) vilifanyika, ambapo masuala mbalimbali yanayohusu uongozi na mipango ya kuendeleza Tasnia ya Filamu kupitia vyama vinavyounda Shirikisho hilo yalijadiliwa.

112. Mheshimiwa Spika, vilevile, Bodi iliwezesha kufanyika kwa matamasha matano ya wadau ya Tuzo zilizohusisha Filamu ambapo jumla ya Tuzo 67 zilitolewa kwa washindi kwenye vipengele mbalimbali. Matamasha hayo ni UNI Awards lililofanyika jijini Dar es Salaam

tarehe 5 Agosti 2023 kwa kutoa tuzo 4 na kuhudhuriwa na wadau 1,200; Tamasha la Kigamboni lilifanyika tarehe 05 Agosti, 2023 na kuhudhuriwa na wadau 650 na kutoa tuzo 22; Tamasha la Filamu Morogoro tarehe 10 Septemba 2023 lilihudhuriwa na wadau 500 na kutoa tuzo 17; Tamasha la Tuzo Iringa tarehe 29 Septemba 2023 lilihudhuriwa na wadau 600 na kutoa tuzo 12; na Tamasha la Filamu Mbeya tarehe 23 Februari 2024 lilihudhuriwa na wadau 1,500 na kutoa Tuzo 12. Kufanyika kwa matamasha kumechochewa na ukuaji wa tasnia ya filamu na kuongezeka kwa ushindani na utayarishaji wa filamu bora.

113. Mheshimiwa Spika, Bodi ilipokea na kushughulikia miswada ya vibali vya kutayarisha filamu 163 ikiwa ni asilimia 13 ya lengo la vibali 1,300 kwa mwaka. Kati ya vibali vilivyoombwa, maombi 115 yalikuwa ya Watanzania na 48 yalikuwa ni ya kutoka nje ya nchi. Aidha, katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Aprili, 2024 maombi yote yalipatiwa vibali.

114. Mheshimiwa Spika, sababu za kutokufikiwa kwa lengo ni kutokana na waombaji kutokudaiwa vibali kwa kuwa kazi zao zinasambazwa kwenye Youtube, ambapo

Bodi ya Filamu haina mamlaka ya kuzuia kazi hizo kusambazwa kwenye mtandao huo. Sababu nyingine ni mabadiliko ya aina za filamu zinazozalishwa. Kwa sasa wasanii wengi wanatengeneza tamthilia ambazo zinachukuwa muda mrefu tofauti na filamu (feature films) zilizokuwa zikizalishwa kwa wingi hapo awali.

115. *Mheshimiwa Spika*, pamoja na changamoto hizo, Bodi ya Filamu imeendelea kudhibiti maudhui ya filamu ambapo kutokana na udhibiti huo, ilipokea na kuhakiki jumla ya filamu 318 zinazojumuisha tamthiliya 40 zenye jumla ya Sehemu (episodes) 1,624. Kati ya filamu hizo, filamu 232 zilikuwa za Kitanzania na filamu 86 zilikuwa za kutoka nje ya nchi.

116. *Mheshimiwa Spika*, Kupitia programu ya Sanaa ya Mtaa kwa Mtaa katika Tasnia ya Filamu, Bodi iliandaa mikutano na mafunzo kwa vitendo yaliyotolewa kwa wadau wa filamu na michezo ya kuigiza ambapo jumla ya wadau 453 waliweza kufikiwa na kupewa elimu kuhusu masuala yanayohusu filamu na michezo ya kuigiza katika mikoa 25 ya Tanzania Bara.

3.2.1.8 OFISI YA HAKIMILIKI TANZANIA (COSOTA)

117. *Mheshimiwa Spika*, Hakimiliki ni moja ya mwavuli wa miliki bunifu (Intellectual Property) ambapo lengo hususan la miliki bunifu ni kulinda ubunifu na uvumbuzi (creativity and innovation) mbalimbali kwa lengo la kuwawezesha wabunifu kunufaika kwa kujipatia kipato katika kazi zao za ubunifu. COSOTA inasimamia masuala ya Sanaa na uandishi ambapo majukumu ya Ofisi ya Hakimiliki Tanzania (COSOTA) ni pamoja na kukuza na kulinda maslahi ya watunzi, waandishi, wasanii, wafasiri, watayarishaji wa kurekodi sauti, watangazaji, na wachapishaji kwa kulinda haki zao zilizofafanuliwa katika Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki Na. 7 ya Mwaka 1999; kusajili kazi za Sanaa (artistic works) na kazi za uandishi (literary works); kubainisha masuala ya umiliki inapotokea kuna migogoro ya hakimiliki baina ya pande mbili; kusimamia uanzishwaji na utendaji wa kampuni za wasanii wenyewe kwa ajili ya kukusanya na kugawa mirabaha; kutoa ushahidi wa umiliki wa hakimiliki; kutoa elimu katika masuala ya hakimiliki; kusimamia ukusanyaji wa mapato katika tozo za hakimiliki

na kushirikiana na Taasisi kama COSOTA katika nchi nyingine na ushirikiano baina ya Tanzania na Ofisi za Kanda na zile za Kimataifa zinazoshughulikia masuala ya hakimiliki.

118. *Mheshimiwa Spika,* Ili kuhakikisha kuwa wasanii na waandishi wananufaika kwa kupata kipato kutokana na ubunifu wao, Ofisi ya Hakimiliki kwa kushirikiana na Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) kwa kipindi cha kuanzia Julai 2023 hadi Aprili 2024 imefanikiwa kukusanya kiasi cha Shilingi 636,096,726.40 kupitia chanzo kipyaa cha mapato cha Tozo ya Hakimiliki (Copyright levy) kupitia Kanuni ya Tozo ya Hakimiliki (The Copyright and Neighbouring Rights (Copyright levy on blank devices)) Regulations, 2023.

Aidha, kupitia Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara na Uwekezaji, Sekta ya Sanaa imeendelea na utekelezaji wa mpango huo ambapo kupitia Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki Na. 7/1999 marekebisho ya mwaka 2022 na 2023, kumekuwa na mgawanyo wa majukumu ya Ofisi ya Hakimiliki na kutoa nafasi kwa sekta binafsi kupitia kampuni za wasanii wenyewe za kukusanya na kugawa mirabaha. Kupitia mabadiliko haya COSOTA imetoa leseni moja kwa Kampuni ya kukusanya

na kugawa mirabaha katika daraja la muziki (Collective Management Organizations – CMOs) ya Tanzania Music Rights Society (TAMRISO) na tayari imeanza zoezi la kukusanya mirabaha.

Mhe. Hamis Mwinjuma (Mb.), Naibu Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo (wa tatu mbele kutoka kulia) akiwa katika picha ya pamoja na viongozi na wanachama waanzilishi wa Kampuni ya kukusanya na kugawa mirabaha kwa kazi za Muziki ijulikanayo kama Tanzania Music Rights Society (TAMRISO), iliyofanyika katika Ukumbi wa Hoteli ya Hyatt Jijini Dar es Salaam tarehe 21 Julai 2023. Wa kwanza kulia ni Bi. Doreen Anthony Sinare Afisa Mtendaji Mkuu wa COSOTA.

119. Mheshimiwa Spika, kwa kutambua umuhimu wa wabunifu kutakiwa kupata kipato

kutokana na matumizi ya kazi zao, COSOTA ilikusanya mapato kwenye maeneo mbalimbali yanayotumia muziki katika biashara kama vile hoteli, baa, disko, redio na televisheni ambapo tarehe 21 Julai 2023 COSOTA ilifanya mgao wa 24 wa mirabaha wa jumla ya kiasi cha Shilingi 396,947,743 kwa wanufaika 8,018 nyimbo 35,543. Mgao huo ulikuwa ni wa mwisho kwa COSOTA kuufanya kutokana na mabadiliko ya Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki Na 7/1999 yaliyofanyika mwaka 2022 kupitia Sheria ya Fedha ya mwaka 2022. Marekebisho hayo yamezipa mamlaka Kampuni binafsi za wasanii kufanya kazi ya kukusanya na kugawa mirabaha kwa wadau wanaohusika.

120. *Mheshimiwa Spika*, kwa mwaka wa fedha 2023/2024 kupitia Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara na Uwekezaji, COSOTA imetengewa jumla ya Shilingi 319,527,000 ambapo inategemewa kufanyia kazi masuala ya maboresho ya kanuni kuhusu hakimiliki; elimu kwa umma kuhusu hakimiliki na uharamia, kuweka mazingira bora ya uwezeshaji wa wasanii, waandishi na watumiaji wa kazi za Sanaa wanaopewa leseni ambapo itafanyika kupitia ushirikiano wa COSOTA, Baraza la Sanaa la Taifa (BASATA),

Bodi ya Filamu Tanzania (TFB) na ulinzi wa kazi za hakimiliki kupitia mfumo jumuishi ambapo mfumo huu utakapokamilika utanufaisha taasisi husika na Mfuko wa Utamaduni na Sanaa pamoja na wadau wengine kama Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA), Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (TAMISEMI) na Wakala wa Usajili wa Biashara na Leseni (BRELA) ili kuwezesha urasimishaji na utekelezaji wa taasisi mbalimbali zenye uhitaji wa taarifa za wasanii, waandishi na wabunifu wengine pamoja na kazi zao.

121. Mheshimiwa Spika, Ofisi ya Hakimiliki Tanzania imeendelea na usajili wa kazi za wasanii, waandishi na wabunifu wanaomiliki kazi za ubunifu. Jumla ya wabunifu 172 pamoja na kazi zao za kibunifu 566 zilisajiliwa. Aidha, COSOTA ilitoa idadi ya vyeti vya uthibitisho wa umiliki, (Copyright Clearance Certificate) 637 kwa kazi zilizosajiliwa katika kipindi cha kuanzia Julai, 2023 hadi Aprili, 2024.

122. Mheshimiwa Spika, mojawapo ya jukumu la Ofisi ya Hakimiliki Tanzania ni kutatua migogoro baina ya wabunifu.

Kumekuwapo na migogoro katika masuala ya hakimiliki ili kuhakikisha kuwa wenye hakimiliki wanapata haki zao na kupata mapato stahiki, COSOTA inatekeleza jukumu hili na pale pande mbili wanaposhindwa kuelewana mgogoro husika unafikishwa katika Mahakama. Katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Aprili, 2024 Ofisi ya Hakimiliki (COSOTA) ilipokea jumla ya migogoro 19 na kufanikiwa kufanyia kazi migogoro 12 na migogoro saba (7) iliyobaki inaendelea na usuluhishi. Aidha, COSOTA imeshiriki kutoa ushahidi wa kitaalamu katika kesi nne (4) za masuala ya hakimiliki zilizokuwa katika Mahakama za Arusha na Dar es Salaam zilizopokelewa katika kipindi cha mwaka 2023/24. Ofisi ya Hakimiliki itaendelea kutatua migogoro kadiri itakavyokuwa ikipokea.

123. Mheshimiwa Spika, kwa lengo la kuufahamisha umma kuhusu haki zao, Ofisi ya Hakimiliki Tanzania (COSOTA) imeendelea na zoezi la kutoa elimu kupitia njia mbalimbali. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Aprili 2024 elimu imetolewa kwa wabunifu wa Mkoa wa Pwani, Dar es Salaam na Tanga. Pia, kwa kutumia vipindi katika vyombo vya habari ikiwamo Kituo cha TBC 1, TBC Taifa, Uhai Tv,

Clouds Fm, Wasafi Fm, Wasafi Tv, Channel Ten, EATV, Sinema Zetu na UFM elimu imeendelea kutolewa kwa wadau. Aidha, elimu imetolewa kwa njia ya mitandao ya kijamii kupitia *WhatsApp, Zoom, Instagram, Facebook, Thread* na *XSpace* ambapo watumiaji wa mitandao 435,000 wamefikiwa.

124. *Mheshimiwa Spika,* Kufuatia Sheria ya Hakimiliki NA. 7/1999 marekebisho ya mwaka 2022 na 2023, kupitia Sheria ya Fedha ya mwaka 2022 na Sheria ya Fedha ya mwaka 2023, Wizara kwa kushirikiana na COSOTA imekamilisha na kuboresha Kanuni ya kutoza ada kwa vibebeo vya kazi za wasanii, waandishi na wabunifu wengine yaani tozo ya hakimiliki (copyright levy) inayofahamika kama Kanuni ya Tozo ya Hakimiliki (Copyright Levy), 2023 ya tarehe 1 Septemba 2023. Utekelezaji wa ukusanyaji wa mapato umeanza kwa COSOTA kushirikiana na Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA).

Aidha, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo imejadili maboresho kuhusu Kanuni za kuanzisha kampuni za kukusanya na kugawa mirabaha yaani Kanuni za Hakimiliki na Hakishiriki (Kampuni za Ukusanyaji na

Ugawaji Mirabaha), Serikali ilifanya marekebisho katika kanuni na zipo kwenye hatua za mwisho za kukamilika.

COSOTA pia imeandaa rasimu za kanuni mbalimbali zinazohusu usajili, kanuni kwa ajili ya kundi maalumu la wasioona na kanuni kuhusu utatuzi wa migogoro ambazo zitasaidia kuboresha utendaji kazi na ufanisi wa Ofisi katika kutekeleza majukumu yake kwa mujibu wa Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki Namba 7 ya Mwaka 1999. Hadi Aprili, 2024, COSOTA ipo kwenye hatua ya kupokea maoni ya wadau ili kukamilisha kanuni zinazohusika.

3.2.1.9 TAASISI YA SANAA NA UTAMADUNI BAGAMOYO (TaSUBa)

125. *Mheshimiwa Spika*, katika kuendeleza utamaduni na sanaa, Serikali imewekeza nguvu kubwa katika utaalumu, utafiti na ushauri ambapo TaSUBa ni Taasisi inayotoa mafunzo ya aina mbalimbali kuhusiana na masuala ya sanaa na utamaduni nchini. Mwaka 2012 Taasisi hii iliteuliwa kuwa Kituo cha Jumuiya ya Afrika Mashariki chenye Ubora Uliotukuka katika Ufundishaji wa Fani za Utamaduni na Sanaa hivyo ni Chuo chenye hadhi ya Kimataifa.

126. Mheshimiwa Spika, mafunzo yanayotolewa na Taasisi hii, yanafundishwa kwa vitendo asilimia 70 na nadharia asilimia 30 katika kozi za Filamu na Uzalishaji wa Vipindi vya Televisheni (Film and TV Production); Uzalishaji wa Muziki na Sauti (Music and Sound Production); na Sanaa za Maonesho na Ufundi (Performing and Visual Arts). Hii inaonesha ni kwa jinsi gani wanachuo wanapohitimu mafunzo yao ni rahisi kuingia kwenye soko la ajira kwa kuajiriwa au kujiajiri wenyewe katika tasnia ya sanaa na utamaduni ndani na nje ya nchi.

127. Mheshimiwa Spika, katika kupanua wigo wa mafunzo na kuongeza udahili kwa kutoa nafasi zaidi kwa vijana wa Kitanzania kujiunga na sekta ya ubunifu, Taasisi inatarajia kuanza kutoa mafunzo ya kozi mpya ambazo ni Usimamizi wa Sanaa na Masoko katika Sanaa (*Arts Management and Marketing*). Kozi hii inatarajia kuwa na lengo la kumwandaa Ofisa Masoko kutafuta masoko kwa msanii na kazi yake, ndani na nje ya nchi; kozi ya pili ni Urithi wa Utamaduni na Utalii (*Cultural Heritage and Tourism*); Kozi hii itamwezesha mhitimu kuingia kwenye soko la Utalii wa Kiutamaduni ambao kwa sasa

unakua kwa kasi kubwa sana duniani, na ya tatu ni Kozi ya Muziki (Music). Mafunzo ya kozi hizi yataanza mara tu baada ya kukamilika kwa mitaala ambayo imeshawasilishwa NACTVET ili kupata ithibati.

128. *Mheshimiwa Spika*, juhudi kubwa zilizofanywa na Wizara kushirikiana na TaSUBa kwa kuweka mikakati mbalimbali zimeweza kuongeza udahili ambapo hadi mwezi Aprili, 2024 imedahili jumla ya wanachuo 798 wa kozi ndefu, sawa na asilimia 106 ya lengo la kudahili wanachuo 750. Sambamba na hilo, ili kuwafikia vijana wengi zaidi ambao wana vipaji, TaSUBa imewekeza katika utoaji wa mafunzo ya kozi fupi ambapo katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Aprili, 2024 washiriki 289 wamepatiwa mafunzo, sawa na asilimia 116 ya lengo la washiriki 250.

129. *Mheshimiwa Spika*, katika kuimarisha utoaji wa taarifa na ushawishi kwa umma pamoja na kujitangaza, TaSUBa imekamilisha Mpango Mkakati wa Kutangaza Taasisi (Communication Strategy) ambapo hadi kufikia Aprili, 2024 imefanya ziara 14 katika Vituo vya Habari pamoja na kufanya vikao 15 na waandishi wa Habari. Vilevile, TaSUBa imeendelea kutumia kurasa zake za mtandaoni

za *Instagram* (Tasuba. Bagamoyo), *facebook* (Taasisi ya Sanaa na Utamaduni Bagamoyo), *Youtube* (TaSUBa TV) na *Twitter* (TAASISISANAA) kutoa elimu na taarifa mbalimbali kwa jamii kuhusiana na masuala ya utamaduni na sanaa. Aidha, TaSUBa imeweza kutumia blogu mbalimbali katika kufikisha taarifa kwa jamii hali iliyosababisha kuongezeka kwa udahili.

130. Mheshimiwa Spika, TaSUBa imeendelea kuwawezesha kitaaluma wadau wa utamaduni na sanaa kwa kuendesha mafunzo maalumu kwa Vyama, Mashirikisho, Asasi zisizo za Kiserikali, na Taasisi Binafsi. Lengo la mafunzo hayo ni kuwajengea uwezo katika utekelezaji wa shughuli za utamaduni na sanaa na kuwa mahiri katika tasnia zao, hatimaye waweze kujiajiri na kukuza pato binafsi na Taifa kwa ujumla. TaSUBa imetoa mafunzo ya sanaa kwa bendi ya Maofisa wa Jeshi la Uhamiaji ambapo jumla ya wahitimu 25 walitunukiwa vyeti katika mafunzo yaliyofanyika mwezi Oktoba 2023. Aidha, TaSUBa kwa kushirikiana na Chuo cha Taaluma cha Ukerebishaji Tanzania (TCTA) imeweza kuendesha mafunzo kwa maafisa 60 wa Jeshi la Magereza.

TaSUBa kwa ushirikiano na asasi ya “Musicians for a Better Life” kutoka nchini Ujerumani waliendesha mafunzo ya muziki wa kuimba na ala kwa wanachuo na wadau kutoka mikoa mbalimbali wapatao 60. Pia, TaSUBa kwa kushirikiana na wanachuo kutoka Chuo cha “Filmakademie” cha nchini Ujerumani waliendesha mafunzo ya utengenezaji na uandaaji wa filamu fupi za mtindo wa makala (Documentary) ambapo wanachuo 47 walinufaika. Pia, TaSUBa imeendesha mafunzo ya uimbaji na upigaji wa ala za muziki kwa waumini wa kanisa la Waadventista wa Sabato wapatao 58.

Mhe. Hamis Mwinjuma (Mb.), Naibu Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo (wa pili kutoka kushoto) akimtunuku cheti Msanii wa Bongo Fleva Bw. Farid Kubanda (FidQ) (wa kwanza kulia) ambaye pia ni Katibu wa Shirikisho la Muziki Tanzania kwenye mahafali ya 34 yaliyofanyika TaSUBa tarehe 8 Disemba, 2023.

131. Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia TaSUBa imekuwa ikiimarisha shughuli za Utamaduni na Sanaa kupitia Taasisi mbalimbali za elimu ikiwemo Shule za Msingi na Sekondari. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Aprili 2024 TaSUBa kwa kushirikiana na Taasisi ya *Bagamoyo Friendship Society* ya nchini Ujerumani ilitoa mafunzo ya Utamaduni na Sanaa kwa watoto 78 kutoka shule 8 za Msingi na 5 za Sekondari za Mkoa wa Pwani. Aidha, kupitia mashindano ya UMISSETA na UMITASHUMTA 2023, TaSUBa imetoa mafunzo ya Utamaduni na Sanaa kwa wanafunzi. Mafunzo hayo yalijikita katika kufundisha namna bora ya kuendesha Sanaa za Maonesho hususan katika maeneo ya fani za maigizo, muziki na ngoma za asili. Jumla ya walimu 8 wa shule za Msingi, 6 wa Shule za Sekondari na wanafunzi 134 walipatiwa mafunzo hayo. Vilevile, mradi wa TaSUBa Kids unaofadhiliwa na Taasisi ya *Bagamoyo Friendship Society* ya nchini Ujerumani umetoa mafunzo kwa wanafunzi 30 wa shule tatu (3) za Sekondari za Wilaya ya Bagamoyo.

132. Mheshimiwa Spika, TaSUBa imetoa ushauri kwa wadau wa Utamaduni na Sanaa wapatao 259 kutoka maeneo mbalimbali nchini

na nje ya nchi. Mmoja ya wadau waliopatiwa ushauri ni pamoja na asasi ya “*Good Neighbors*” Tanzania kwa kuandaa makala fupi ya filamu inayohusu namna ya kuwasaidia watoto wanaoishi kwenye mazingira magumu katika kijiji cha Suli kilichopo Wilaya ya Chamwino mkoani Dodoma. Aidha, ushauri huo ulitolewa kupitia vikao vya wadau, mawasiliano ya simu, na mazungumzo ya wadau wanaotembelea TaSUBa.

133. *Mheshimiwa Spika*, TaSUBa inafanya tafiti mbalimbali na hadi kufikia Aprili, 2024 Taasisi imesaini Hati ya Makubaliano (MoU) na asasi ya NAWEZA iliyopo Tanzania na asasi ya “*Media for Development International*” (MFDI) ya nchini Marekani. Lengo la MoU hiyo ni kuandaa mradi wa kutoa elimu ya afya ya hedhi salama kwa kutumia sanaa pamoja na utafiti wa tamaduni za makabila mbalimbali ya Tanzania. Aidha, Taasisi ipo katika hatua za mwisho za majadiliano ya kushirikiana na Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shiriki Muhimbili (MUHAS) na Chuo Kikuu cha Bergen (UiB) cha nchini Norway, kufanya utafiti ili kuona uwezekano wa muziki kuwa sehemu ya tiba ya afya ya akili (*music therapy*).

134. Mheshimiwa Spika, kutokana na ongezeko kubwa la vijana wanaodahiliwa kila mwaka, TaSUBa imeendelea na ukarabati wa miundombinu ambapo hadi kufikia Aprili, 2024 madarasa, ukumbi mkuu wa maonesho, ukumbi wa “flexible”, Jukwaa la Mwembeni, pamoja na ofisi vimefanyiwa ukarabati na miundombinu ya TEHAMA imeimarishwa. Aidha, vifaa vya kufundishia na kujifunzia vimenunuliwa pamoja na jukwaa la kuendeshea Tamasha la Kimataifa la Utamaduni na Sanaa Bagamoyo. TaSUBa pia imekamilisha ukarabati wa miundombinu ya studio za redio na televisheni ambapo kinachosubiriwa ni ununuzi na kusimika mitambo ya kurushia matangazo.

Jukwaa lililonunuliwa na Serikali kwa ajili ya kutumika kwenye matamasha mbalimbali kama linavyoonekana kwenye picha lilipotumika wakati wa Tamasha la 42 la Kimataifa la Sanaa na Utamaduni Bagamoyo tarehe 26 – 28 Oktoba, 2023.

135. Mheshimiwa Spika, Taasisi iliendesha Tamasha la 42 la Kimataifa la Sanaa na Utamaduni la Bagamoyo lililofanyika tarehe 26 – 28 Oktoba, 2023 ambapo Mgeni rasmi alikuwa Mheshimiwa Dkt. Dotto Mashaka Biteko (Mb.), Naibu Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Waziri wa Nishati. Tamasha lilihusisha maonesho ya sanaa za jukwaani, filamu, sanaa za ufundi, huduma za biashara, kongamano na mafunzo. Aidha, liliambatana na kutembelea vivutio vya utalii vilivyopo Bagamoyo. Tamasha lilihusisha watazamaji wa ndani na nje wanaokadiriwa kufikia 50,815. Fauka ya hayo, vikundi mbalimbali vya sanaa kutoka ndani na nje ya nchi vipatavyo 46 vilishiriki. Kati ya hivyo, vikundi vya ndani vilikuwa 39 na vya nje 4 ambavyo vilitoka katika nchi za Zambia, Canada, Kenya na Uganda.

Kikundi cha ngoma almaarufu Makirikiri wa Bongo kikitoa burudani katika Jukwaa la Tamasha la 42 la Kimataifa la Sanaa na Utamaduni Bagamoyo lililofanyika katika viwanja vya Taasisi ya Sanaa na Utamaduni Bagamoyo (TaSUBa) tarehe 26 – 28 Oktoba, 2023.

136. Mheshimiwa Spika, TaSUBa imeendelea kuimarisha mtandao (Networks) kati ya Taasisi na wadau wa sanaa nje na ndani ya nchi. Makubaliano ya ushirikiano (MoU) yamesainiwa na wadau wa ndani. Wadau hao ni pamoja na *Good Neighbours Tanzania*; Chuo cha Taaluma ya Urekebishaji Tanzania (*Tanzania Correction Training Academy - TCTA*); *Tanzania House of Talent (THT)*; na *Naweza Foundation*. Wadau wa nje ambao Taasisi inashirikiana nao na makubaliano ya ushirikiano (MoU) yamesainiwa ni pamoja na *Bagamoyo Friendship Society* (Ujerumani); *Musicians for a Better Life* (Ujerumani);

Volkshochschule Ahlen (VHS Ahlen - Ujeremani), *Pedagogical Studies & Arts Teacher's Pedagogical Studies - University of the Arts Helsinki* Finland; *Teaching Artist Institute - TAI* (Marekani); na *Media for Development International Inc.* (Marekani).

3.2.2 SEKTA YA MICHEZO

3.2.2.1 IDARA YA MAENDELEO YA MICHEZO

137. Mheshimiwa Spika, Sekta ya Maendeleo ya Michezo hapa nchini ina jukumu la kuhakikisha inaweka mazingira bora na wezeshi kwa Maendeleo ya Michezo hususan kuzalisha ajira, kuimarisha afya za wananchi pamoja na kuwaletea furaha Watanzania. Lakini pia kupitia sekta ya michezo nchi yetu inaendeleza ushirikiano na mataifa mbalimbali kupitia diplomasia ya michezo. Sekta hii kwa sasa inatekeleza majukumu yake kwa kufuata Sera ya Maendeleo ya Michezo ya Mwaka 1995 ambayo imetengenezewa mkakati wa Utekelezaji wa mwaka 2022. Sekta hii ni miongoni mwa mihimili inayotoa ajira na kuchangia katika uchumi wa mtu mmojammoja na kwa Taifa kwa ujumla. Aidha, sekta hii inahusisha Idara ya Maendeleo ya

Michezo, Baraza la Michezo la Taifa (BMT), na Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya. Katika kutekeleza majukumu yake Wizara kupitia Sekta hii imetekeleza majukumu yafuatayo:

138. Mheshimiwa Spika, kwa mara ya kwanza tangu kuanzishwa mwaka 1957, Mashindano ya Mpira wa Miguu kwa Mataifa ya Afrika (AFCON 2027) yatafanyika Tanzania kwa ushirikiano na nchi za Kenya na Uganda. Nchi hizi za Afrika Mashariki zimeshinda zabuni ya kuandaa mashindano hayo iliyofanyika mwezi Septemba, 2023 Cairo, Misri. Uratibu wa maandalizi ya mashindano hayo unaendelea kwa kufanyika vikao vya pamoja. Ili kufanikisha kufanyika kwa mashindano hayo, kila nchi inakarabati na kujenga miundombinu yenye kukidhi viwango na vigezo vya Kimataifa. Tanzania kupitia uwenyeji wa mashindano ya AFCON, 2027 itapata fursa ya kuwa na miundombinu bora ya michezo ambayo itakidhi vigezo vya Kimataifa. Aidha, mashindano hayo yataimarisha na kuendeleza ushirikiano na ujirani mwema na nchi ya Kenya na Uganda. Mashindano haya pia yatafungua fursa mbalimbali za biashara na kuitangaza Tanzania na vivutio vyake Kimataifa pamoja na kuongeza pato la Taifa kupitia michezo.

139. *Mheshimiwa Spika*, Tanzania imepata fursa ya kuwa mwenyeji wa mashindano ya CHAN yatakayofanyika nchini Tanzania mwezi Septemba 2024. Mashindano haya ni ya maandalizi ya AFCON 2027. Mashindano haya ya AFCON yatachagiza kuwapo kwa fursa lukuki za ujenzi wa miundombinu, kujenga uchumi, kuvutia utalii, ajira na kuitangaza Tanzania kimataifa. Ni matunda ya uwekezaji mkubwa katika michezo uliofanywa na Mheshimiwa Rais na yanatokana na maono na maelekezo binafsi ya Mheshimiwa Rais.

140. *Mheshimiwa Spika*, tangu nchi yetu ipate uhuru 1961 hatukuweza kuwatumia wanamichezo wa Diaspora kama ambavyo nchi yingi za Afrika zimekuwa zikinufaika na utaratibu wa kuwatumia wachezaji wa Diaspora. Kwa mara ya kwanza katika historia katika hatua ya kufuzu AFCON ya 2023 tumefanikiwa kuwatumia wachezaji wa Kitanzania wanaoishi nchi nyingine ambao wana asili ya Tanzania (Diaspora). Wachezaji hao hakika wameleta tija na hamasa katika timu yetu ya Taifa Stars. Napenda kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuridhia kuwatumia vijana hao

wa Diaspora katika mashindano mbalimbali ya Kimataifa.

141. Mheshimiwa Spika, kupitia mafanikio ya kuwa wenyeji wa CHAN 2024 na AFCON 2027 tumeianza safari ya mafanikio ya kushiriki Kombe la Dunia 2030 kwa kuanza kujenga miundombinu na timu imara ya Taifa. Katika hili, timu imara ya Taifa itaandaliwa kwa kuwa na timu tatu za vijana chini ya miaka 17 (itakayotokana na UMISETA na UMITASHUMTA); chini ya miaka 20 na chini ya miaka 23, makocha wazoefu wataajiriwa na huduma za timu hizi zitasimamiwa kama programu maalumu ya Serikali.

142. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Aprili, 2024, Serikali kupitia Wizara imetekeleza majukumu mbalimbali. Miongoni mwa majukumu hayo ni; kuratibu na kusimamia ushiriki wa Tanzania katika mashindano ya *African Games* (AG) yanayoshirikisha nchi 54 za Bara la Afrika yaliyofanyika tarehe 8 hadi 23 Machi, 2024 katika Jiji la *Accra* Nchini *Ghana*. Katika mashindano hayo, Tanzania iliwakilishwa na Timu saba (7) zikiwamo Timu za michezo ya mpira wa miguu kwa wanawake chini ya miaka

20, Kriketi wanawake, Kuogelea, Baiskeli, Riadha, Ngumi na Judo. Jumla ya wanamichezo na viongozi 109 kutoka Tanzania wameshiriki mashindano hayo. Hii ni idadi kubwa ya washiriki kwa mara ya kwanza tangu nchi yetu ilipoanza kushiriki mashindano hayo mwaka 1963.

143. *Mheshimiwa Spika*, Serikali imeendelea kuratibu mashindano ya Kombe la Taifa (Taifa Cup), Mtaa kwa Mtaa. Kutokana na mpango huo, Serikali imefanikiwa kupata vifaa vya michezo vinavyotumika katika maandalizi na mashindano hayo kutoka kwa wafadhili wa Jamhuri ya Serikali ya Watu wa China. Vifaa vilivyopokelewa ni pamoja na: Jezi na Mipira ambapo mipira 54 imekwishagawiwa kwa kila Mkoa, ambapo kila Mkoa ulipata mipira 18 ya mchezo wa soka, mipira 18 ya mchezo wa kikapu na mipira 18 ya mchezo wa mpira wa wavu. Hii ni katika hatua ya kuwezesha mashindano hayo kuwa na hamasa na ufanisi katika ngazi zote.

144. *Mheshimiwa Spika*, mashindano ya Michezo ya Shule za Sekondari za Afrika Mashariki (FEASSA) kwa mwaka 2023/24 yalifanyika kuanzia tarehe 17 hadi 28 Agosti,

2023 Kigali nchini Rwanda. Jumla ya washiriki 440 kutoka Tanzania walishiriki michezo hiyo ambapo wanafunzi walikuwa 365, na walimu na viongozi 75. Mashindano haya kwa ujumla yamekuwa na manufaa makubwa katika upatikanaji wa vipaji vya michezo mbalimbali hapa nchini.

145. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha utendaji na usimamizi wa shughuli za michezo katika ngazi zote, Wizara iliandaa kikao kazi kilichohusisha Maofisa Michezo wote Tanzania Bara kilichofanyika Tarehe 28 - 29 Agosti, 2023 Mkoani Njombe. Kikao hiki kililenga kuwajengea uwezo Maofisa Michezo walio katika Idara, Taasisi, mikoa na Halmashauri katika utekelezaji wa majukumu yao ya uendeshaji wa shughuli za michezo katika maeneo yao. Kupitia kikao hiki washiriki walijadili na kupokea maelekezo ya utekelezaji wa shughuli za maendeleo ya michezo zinazoratibiwa katika ngazi zote. Kikao hicho kilihudhuriwa na jumla ya washiriki 250.

Washiriki wa Kikao Kazi cha Maofisa Michezo wote nchini, kilichofanyika Mkoani Njombe katika Ukumbi wa Halmashauri Mji tarehe 28 – 29 Agosti, 2023.

146. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Aprili, 2024 Serikali imeweza kuratibu na kushiriki Kikao cha Kanda V Afrika kuhusu Mapambano ya Kuzuia Matumizi ya Dawa na Mbinu Haramu Michezoni (*Anti doping*). Kikao hicho kilifanyika tarehe 21 – 22 Septemba, 2023 Cairo Misri ambapo katika mkutano huo iliazimiwa nchi zote kutimiza masharti ya RADO na WADA ikiwemo kulipa ada, kuhudhuria mikutano ya Kanda na kujibu dodoso ya upimaji wa utekelezaji wa matakwa ya WADA; nchi kutenga bajeti na kuisitiza Vyama/Mashirikisho, mashirika au waandaaji wa mashindano kutenga bajeti ya uchukuaji sambuli kwa ajili ya upimaji wa kuwapo kwa

vimelea vya dawa zinazokatazwa michezoni. Mkutano ujao utafanyika nchini Tanzania mwezi Septemba 2024.

Washiriki wa Kikao cha Kanda V Afrika kuhusu Mapambano ya Kuzuia Matumizi ya Dawa na Mbinu Haramu Michezoni (Anti doping) uliofanyika Cairo, Misri, tarehe 21 – 22 Septemba, 2023

147. Mheshimiwa Spika, Serikali imeweza kutoa mafunzo kwa wachezaji 120 kwa Timu za Tanzania zilizoshiriki mashindano ya *African Games (AG)* na kufanikiwa kupima sampuli za wachezaji 15 wa Timu ya Tembo Warriors, 2 Judo, 4 Riadha Kilimanjaro Marathon na 8 Soka wakati wa *African football League (AFL)* na Klabu Bingwa Africa. Matokeo ya vipimo hivyo ni kwamba wachezaji waliochukuliwa sampuli hawakukutwa na vimelea vyovyote vinavyohusiana na dawa za kuongeza nguvu michezoni.

148. Mheshimiwa Spika, Fauka ya hayo, Tanzania ilishiriki katika Mkutano wa Mawaziri wa Afrika kuhusu mwenyeji wa mashindano ya Afrika (*African Games*) pamoja na kujadili mwenendo wa *Anti-doping* ulifanyika nchini Ghana tarehe 6 hadi 9 Machi, 2024. Tanzania imekuwa miongoni mwa nchi chache za AU ambazo zimeweza kuzingatia kwa ufasaha Sheria ya *Anti-doping* kwa kutoa mafunzo kikamilifu kwa wanamichezo wote walioshiriki mashindano hayo.

149. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuratibu matunzo na matumizi ya viwanja vya Benjamin Mkapa na Uhuru ambapo mwezi Oktoba, 2023 Ligi ya Mpira wa Miguu Barani Afrika (AFL) ilifanyika katika uwanja huo, pamoja na michezo ya Ligi Kuu ya Mpira wa Miguu. Ili kuhakikisha matunzo ya viwanja yanafanyika kwa weledi, Wizara imewajengea uwezo watumishi watatu (3) kwa kushiriki mafunzo ya Utunzaji wa Miundombinu ya Michezo yaliyofanyika mwezi Agosti, 2023 nchini China.

150. Mheshimiwa Spika, katika juhudi za kuhakikisha kuwa wachezaji wetu wanapata huduma ya Kinga na Tiba michezoni, Wizara

imeendelea kuhudumia wanamichezo walioshiriki katika matukio mbalimbali ambapo jumla ya wanamichezo 112 walipatiwa huduma za kinga na tiba kupitia kitengo cha Kinga na Tiba kilichopo katika Kiwanja cha Benjamin Mkapa. Huduma hiyo ilifanyika kwa kushirikiana na Chama cha Madaktari wa Tiba kwa Wanamichezo (TASMA).

3.2.2.2 BARAZA LA MICHEZO LA TAIFA (BMT)

151. *Mheshimiwa Spika*, majukumu ya Baraza la Michezo la Taifa (BMT) ni pamoja na kuendeleza, kustawisha na kusimamia aina zote za michezo ya ridhaa na ya kulipwa kwa kushirikiana na Vyama na Mashirikisho ya Michezo; kusajili Vyama vya Michezo; kutoa Tuzo kwa Wanamichezo wanaofanya vizuri katika mashindano ya Kitaifa na Kimataifa; na kuamsha ari ya wananchi kupenda aina zote za michezo.

152. *Mheshimiwa Spika*, Wizara kupitia Baraza la Michezo la Taifa imeendelea kuwezesha na kugharimia Timu za Taifa zinazoshiriki katika mashindano

mbalimbali ya Kimataifa. Katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Aprili, 2024, Serikali kupitia BMT, imewezesha jumla ya timu 15 kushiriki katika mashindano ya Kimataifa. Timu hizo ni pamoja na; Timu ya Taifa ya Mpira wa wavu kushiriki mashindano ya Afrika nchini Misri Mwezi Julai, 2023; Timu ya Taifa ya Karate iliwezesha kwenda nchini Kongo kushiriki mashindano ya Nchi za Maziwa Makuu mwezi Agosti, 2023; Timu ya Taifa ya Ngumi za Wazi iliwezesha kushiriki mashindano ya Afrika nchini Senegal mwezi Septemba, 2023; Timu ya Taifa ya Gofu ya Wanawake iliwezesha kushiriki mashindano ya Gofu ya Afrika Mashariki na Kati ambayo yalifanyika nchini Rwanda mwezi Novemba 2023. Timu ya Taifa ya mpira wa Miguu “Taifa Stars” ambayo imeshiriki mashindano ya Afrika AFCON, (2023) nchini Ivory Coast mwezi Februari, 2024; na Timu ya Taifa ya Wanawake ya Mpira wa Miguu “Twiga Stars” iliwezesha kufuzu kucheza mashindano ya WAFCON yanayotarajiwa kufanyika mwezi Juni, 2024 nchini Morocco. Timu ya Taifa ya Netiboli imewezesha kushiriki mashindano ya kufuzu kombe la Dunia yaliyofanyika

nchini Afrika kusini mwezi machi 2024. Timu ya Taifa ya Baseball iliwezesha kushiriki mashindano ya kufuzu kombe la Dunia yaliyofanyika nchini Malaysia mwezi Machi 2024 na Timu saba za Tanzania ikiwamo mpira wa Miguu kwa wanawake chini ya miaka 17, Ngumi, Baiskeli, Kuogelea, Riadha, Kriketi, na Judo ziliwezesha kujiandaa na kushiriki mashindano ya Afrika (All African Games) yaliyofanyika nchini Ghana mwezi April 2024. katika mashindano hayo Tanzania ilipata medali tatu (3) za shaba baada ya ukame wa miaka zaidi ya kumi.

153. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Baraza la Michezo la Taifa inaendelea kutoa mafunzo mbalimbali kwa Wataalamu wa michezo waliopo katika sekta mbalimbali za usimamizi wa michezo. Kwa kipindi cha Julai, 2023 hadi kufikia Aprili 2024 zaidi ya walimu wa shule za Msingi na Sekondari 192 sawa asilimia 107 ya lengo la wataalamu 180 kutoka Halmashauri wamepatiwa mafunzo mbalimbali ya ukocha na ufundishaji wa michezo. Halmashauri zilizonufaika na mafunzo hayo ni

Halmashauri ya Wilaya ya Bagamoyo, Jiji la Arusha na Halmashauri ya Wilaya ya Arusha.

Mafunzo kama haya yametolewa pia kwa viongozi wa Vyama/Mashirikisho ya Michezo ya Tanzania Bara. Mafunzo haya yalifanyika tarehe 20 Julai, 2023 katika Ukumbi wa Kimataifa wa Mikutano wa Julius Nyerere – JNICC jijini Dar es Salaam yakiwa na lengo la kuwajengea uwezo viongozi wa Vyama/Mashirikisho ya michezo kutekeleza majukumu yao kwa kufuata utawala bora pamoja na kufanikisha utekelezaji wa mipango iliyowekwa ya kuendeleza michezo nchini.

154. Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Baraza la Michezo la Taifa imeendelea kuigharamia Timu ya Taifa ya Mpira wa Miguu kwa Watu Wenye Ulemavu (*Tembo Warriors*). Timu hiyo imefanya kambi ya maandalizi ya muda mrefu ili kushiriki mashindano ya Mpira wa Miguu kwa Watu Wenye Ulemavu kwa nchi za Afrika yanayofanyika nchini Misri kuanzia tarehe 18 hadi 29 Mei, 2024. Mashindano hayo yatatumika

kufuzu kushiriki Mashindano ya Dunia ambapo timu nne (4) zitakazofuzu zitaliwakilisha Bara la Afrika katika mashindano hayo ya Dunia. Tayari timu imefuzu robo fainali katika mashindano hayo, pamoja na kuwa ilikuwa kundi moja na bingwa wa dunia timu ya Angola. Mchezo huu ni muhimu kwa watu wenye mahitaji maalumu, kwani umeendelea kutoa fursa za ajira nje ya nchi, ambapo wachezaji wa Tanzania wanaendelea kucheza katika klabu za Uturuki. Wachezaji hao ni pamoja na Shedrack, Hebron,

Ramadhan na Chomelo.

Timu ya Taifa ya Mpira wa Miguu kwa Watu wenye Ulemavu Tembo Warriors wakiwa katika Kambi ya ndani iliyofanyika Karatu katika maandalizi ya mwisho kuelekea Mashindano ya African Amputee Football Cup of Nations (AAFCON 2024), yatakayofanyika

jijini Cairo Misri.

155. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/24, Tanzania imeendelea kufanya vizuri katika mashindano mbalimbali ya ngumi ya Kimataifa ambapo mafanikio hayo ni ya mchezaji mmojammoja na ya timu. Wachezaji hao ni pamoja na Grace Joseph Mwakamela mchezaji wa Ngumi za Ridhaa alishinda medali ya Fedha katika pambano la Ubingwa wa Afrika kwa Wanawake lililofanyika mwezi Agosti, 2023 Yaounde, Cameroon. Grace alimtwanga Ndiaye Ndye Seynabou Dieng wa Senegal; Yusuph Lucas Changarawe mchezaji wa ngumi za ridhaa pia alishinda medali ya Shaba katika pambano la Ubingwa wa Afrika lililofanyika mwezi Agosti, 2023 Yaounde, Cameroon ambapo alimtanda mwanamasumbwi Landu Mbeli Nathani wa Ivory Coast. Changarawe pia alipata medali ya Fedha katika pambano la kufuzu Olimpiki, 2024 lililofanyika mwezi Septemba, 2023 Dakar, Senegali kwa kumcharanga bondia Younes Nemouchi wa Algeria. Aidha, Changarawe alipata ushindi mwingine wa KO baada ya kumcharaza Pireira Diego wa Venezuela

katika pambano la kwanza la Dunia la kufuzu Olimpiki ya Paris, 2024. Fadhili Majiha mchezaji wa ngumi za kulipwa alishinda Ubingwa wa WBC Africa katika pambano lililofanyika mwezi Oktoba, 2023 Jijini Dar es Salaam. Majiha alipata ushindi huo baada ya kumdunda bondia Bongani Mahlangu wa Afrika Kusini. Bondia mwingine aliyepata ushindi ni Hassan Mwakinyo mchezaji wa ngumu za kulipwa ambaye alishinda Ubingwa wa WBO Africa. Katika pambano lililofanyika Januari, 2024 visiwani Zanzibar baada ya kumchakaza bondia Elvis Ahogah wa Ghana. Vilevile, Josephat Joshua Gisemo mchezaji wa riadha alishinda nafasi ya kwanza katika mbio za km 10 zilizofanyika mwezi Januari, 2024 nchini Brazil.

156. Mheshimiwa Spika, Madina Hussein mchezaji wa mchezo wa Gofu alikuwa mshindi wa kwanza kwenye *Ghana Ladies Open* katika *Gross Champion Category* iliyofanyika mwezi Agosti, 2023 Ghana, alishinda nafasi ya pili katika mashindano ya “Uganda open”, na alishinda pia nafasi ya pili katika Mashindano ya Gofu Wanawake Afrika

Mashariki na Kati yaliyofanyika Kigali, Rwanda. Mchezaji mwingine Neema Olomi mchezaji wa Gofu alishinda nafasi ya kwanza kwenye mashindano ya Mombasa Coastal Open Leisure na nafasi ya tatu kwenye mashindano ya Mombasa Coastal Open yaliyofanyika Mombasa, Kenya. Aidha, Timu ya Taifa ya Golf ilikuwa mshindi wa kwanza katika Mashindano ya Gofu ya Afrika Mashariki na Kati.

157. *Mheshimiwa Spika*, Wanariadha wa Kitanzania wameendelea kufanya vizuri katika mashindano ya kimataifa ambapo mwanariadha Magdalena Shauri aling'ara katika mbio za kimataifa za “Berlin Marathon” ambapo alishika nafasi ya tatu (03), Alphonse Simbu alishika nafasi ya pili katika mbio ya kimataifa ya Shanghai International Marathoni pamoja na kushinda nafasi ya pili katika michezo ya dunia ya majeshi katika mashindano ya mbio ya “International Military Half Marathoni (CISM) yaliyofanyika tarehe 27 Oktoba, 2023 nchini Uswisi. Mwanariadha Jackline Sakilu alishinda medali ya shaba katika michezo ya dunia ya majeshi katika mbio za “International Military Half

Marathoni (CISM).

158. *Mheshimiwa Spika*, Timu ya Taifa ya mchezo wa Kuogelea ilishinda nafasi ya pili kati ya nchi 13 katika mashindano ya Aquatics Zone 3 Championship yaliyofanyika mwezi Novemba, 2023 Kigali, Rwanda. Aidha, Timu ya Taifa ya kuogelea ya Vijana ilishinda na kufika hatua ya fainali katika mashindano ya Vijana ya Afrika (Africa Aquatics Junior Championships) yaliyofanyika mwezi Desemba, 2023 nchini Mauritius. Timu nyingine ni Timu ya Taifa ya Karate iliyoshinda nafasi ya tatu na kunyakua jumla ya medali 45 zikiwamo medali mbili (2) za dhahabu, medali saba (7) za Fedha na Medali 36 za Shaba katika mashindano ya Karate ya Nchi za Maziwa Makuu yaliyofanyika mwezi Julai, 2023 nchini Congo.

Baadhi ya wachezaji na viongozi wa Timu ya Taifa ya Karate walioshiriki katika mashindano ya Karate yaliyofanyika nchini Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, Julai 2023 na kujipatia medali 45.

159. Mheshimiwa Spika, Tanzania imeendelea kufanya vizuri katika mchezo wa Mpira wa Miguu. Miongoni mwa Timu zilizofanya vizuri ni pamoja na Timu ya Taifa ya Mpira wa Miguu ya Wanawake Twiga Stars iliyofuzu kucheza mashindano ya WAFCON yanayotarajiwa kufanyika mwezi Juni, 2024 nchini Morocco; Klabu ya Mpira wa Miguu ya Wanawake ya JKT Queens iliyofuzu kushiriki mashindano ya Klabu Bigwa ya Afrika Mashariki na Kati, ikiwa ni mwakilishi pekee katika ukanda

wa CECAFA. Timu ya Taifa Stars katika mashindano ya AFCON, 2023 ilicheza na kuishangaza dunia baada ya kupata sare ya 1:1 dhidi ya Zambia na suluhu ya bila kufungana dhidi ya Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo. Taifa Stars ilikuwa timu pekee kutoka Ukanda wa CECAFA. Fauka ya hayo, Klabu za Simba na Yanga zimeweza kufika katika hatua ya robo fainali kwa pamoja katika michezo ya Klabu Bingwa Barani Afrika ambapo, Tanzania kwa mara ya kwanza katika historia ya nchi imeweza kufanikiwa kuingiza timu mbili (2) katika hatua ya robo fainali katika mashindano hayo.

160. *Mheshimiwa Spika*, mafanikio hayo yamechochewa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, ambaye alizihamasisha timu hizo kwa kununua magoli yaliyofungwa. Aidha, kuanzishwa kwa Mfuko wa Maendeleo ya Michezo pamoja na kushiriki katika harambee ya kuzichangia Timu za Taifa ni kichocheo kingine cha kufikia hatua iliyofikiwa.

161. Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Aprili 2024, Baraza limesajili jumla ya Vyama vya Michezo 154 sawa na asilimia 77 ya lengo lililopangwa kusajiliwa. Usajili huu umefanyika kwa njia ya mfumo wa kielektroniki (SARS), Vyama vya Kitaifa 14, Vilabu 80, Akademia za michezo kumi (10), Vituo vya Michezo kumi (10), wakuzaji 38 na Wakala wawili (2). Vilevile, yalifanyika mabadiliko ya Katiba za Vilabu viwili (2) vya Ligi Kuu Tanzania Bara ambapo Kitayose ya Tabora imebadilishwa jina kuwa *Tabora United Football Club* na Singida United ya Singida kuwa *Singida Fountain Gate Football Club*.

162. Mheshimiwa Spika, Baraza la Michezo la Taifa (BMT) limeendelea kusimamia utawala bora kwenye vyama vya michezo kwa kuhakikisha vyama vyote vinafanya uchaguzi wa viongozi wao kwa mujibu wa Katiba zao. Katika kipindi cha mwezi Julai 2023 hadi Aprili 2024, Baraza limeratibu na kusimamia chaguzi mbalimbali ikiwemo; Uchaguzi Mkuu wa Shirikisho la Michezo la Vyuo vya Elimu ya Juu Tanzania (SHIMIVUTA) ambao ulifanyika tarehe 27

Oktoba, 2023 jijini Tanga; Uchaguzi wa Chama cha Kriketi Tanzania (TCA) ambao ulifanyika tarehe 27 Desemba, 2023 jijini Dar es Salaam; Uchaguzi wa Shirikisho la Michezo Serikali za Mitaa Tanzania (SHIMISEMITA) ambao ulifanyika tarehe 29 Julai, 2023 Jijini Dodoma, Uchaguzi wa Chama cha CHESS Tanzania ambao ulifanyika tarehe 25 Februari, 2024 jijini Dar es salaam na Chama cha makocha wa riadha Tanzania (TACA) uliofanyika tarehe 24 Machi, 2024 jijini Dodoma.

163. *Mheshimiwa Spika*, Baraza la Michezo la Taifa (BMT) lilifuatilia na kufanya tathmini ya utekelezaji wa shughuli za Kamati za Michezo za Mikoa katika mikoa mitatu (3) ikiwemo Mkoa wa Pwani, Lindi na Mtwara. Ufuatiliaji huu umelenga kufanya tathmini shughuli za uendeshaji wa michezo katika ngazi za mikoa. Maeneo yaliyozingatiwa ni pamoja na kuona uhai wa Kamati, utekelezaji wa shughuli za michezo, taarifa za mashindano katika ngazi za mikoa pamoja na utatuzi wa migogoro katika ngazi za mikoa. Tathmini hii ilifanyika kuanzia tarehe 18

Januari hadi 02 Februari, 2024. Katika vikao hivyo ilisisitizwa kuendelea kusimamia kwa karibu utekelezaji wa shughuli za michezo katika ngazi za mikoa ikiwemo kuhamasisha ushiriki wa jamii katika michezo, kusimamia uendelezaji wa viwanja na miundombinu ya michezo, kuibua vipaji, na kusimamia Vyama na Vilabu vya Michezo katika ngazi za mikoa na Wilaya.

Kamati ya Michezo ya Mkoa wa Lindi pamoja na Maafisa wa Ufuatiliaji kutoka BMT wakiwa katika picha ya pamoja walipotembelea Mkoa huo tarehe 29 Januari, 2024.

164. Mheshimiwa Spika, ili kuendelea kuhamasisha ushiriki wa wanawake katika Michezo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Aprili 2024, Baraza liliratibu Tamasha la Kimataifa la Michezo la

Wanawake (*Tanzanite International Women Sports Festival*) ambapo kwa mwaka huu liliadhimishwa kwa kufanya Kongamano ambalo lililenga kuwajengea uwezo wanawake katika uendeshaji wa shughuli za michezo. Kongamano hili lilifanyika tarehe 21 Oktoba, 2023 likiwakutanisha viongozi wanawake wa Michezo, Maafisa Michezo wanawake wa Wilaya na mikoa, Watumishi wanawake wa Wizara na Baraza pamoja na wadau wengine wa michezo. Manufaa yaliyopatikana kutokana na Tamasha hilo ni pamoja na kujenga uelewa mpana kuhusu masuala mbalimbali ya michezo na uongozi pamoja na kubadilishana uzoefu baina ya wanawake wa kada mbalimbali. Wanawake wapatao 200 walishiriki Kongamano hilo.

165. Mheshimiwa Spika, sambamba na Tamasha hilo Baraza kwa kushirikiana na Taasisi ya Ushirikiano wa Kimataifa ya Japani (JICA) waliandaa Awamu ya Tano ya Mashindano ya Riadha kwa Wanawake ya Juma Ikangaa “*5th Juma Ikangaa Ladies First*” ambayo yalifanyika kwenye Uwanja wa Benjamin

Mkapa jijini Dar es Salaam kuanzia tarehe 24 hadi 26 Novemba, 2023. Lengo la mashindano hayo ni kuendelea kuhamasisha ushiriki wa wanawake katika michezo. Kutokana na matamasha na mashindano hayo kumeshuhudiwa kuhamasika kwa hali ya juu kwa wanawake kushiriki katika michezo mbalimbali ambapo jumla ya wanawake wanamichezo 186 walishiriki kutoka mikoa yote 31 ya Tanzania. Katika kilele cha tamasha hilo kwa awamu zijazo litatambulika rasmi kama **Juma Ikangaa Ladies First.**

Maandamano ya Ufunguzi wa Awamu ya 5 ya Tamasha la Ladies First lililofanyika jijini Dar es Salaam tarehe 24 – 26 Novemba, 2023.

Michuano ya riadha ya Awamu ya Tano (5) ya Tamasha la Ladies First, yaliyofanyika jijini Dar es Salaam tarehe 24 – 26 Novemba, 2023.

166. Mheshimiwa Spika, kwa lengo la kuendelea kutambua vipaji vya wanamichezo na vilabu mahiri na wanaofanya vizuri katika mashindano mbalimbali ya Kitaifa na Kimataifa, Baraza la Michezo la Taifa (BMT) liliratibu utoaji Tuzo kwa wanamichezo waliofanya vizuri katika mashindano mbalimbali ya Kitaifa na Kimataifa. Tukio la utoaji wa tuzo lilifanyika tarehe 17 Machi, 2023 katika ukumbi wa Mlimani City, jijini Dar es Salaam ambapo tuzo hizo hazikutolewa zaidi ya miaka 40

tangu Baraza la Michezo la Taifa lianzishwe. Aidha, kwa mwaka 2023/24 hafla ya utoaji wa Tuzo inatarajiwa kufanyika mwezi Juni, 2024 Jijini Dar es Salaam.

167. Mheshimiwa Spika, Serikali katika juhudi za kuhakikisha kunakuwa na miundombinu ya kutosha, kupitia Baraza la Michezo la Taifa litajenga viwanja vya mazoezi ya michezo katika Mkoa wa Manyara ambavyo vitahusisha kiwanja cha mpira wa miguu, pete, kikapu, wavu, mpira wa mikono na riadha. Viwanja hivi vitasaidia uibuaji na ukuzaji wa vipaji katika michezo. Mradi huu unatarajiwa kuanza utekelezaji katika mwaka wa fedha 2024/25. Aidha, Baraza linatarajia kujenga viwanja vingine vya michezo katika mkoa wa Ruvuma (Songea) na Njombe.

168. Mheshimiwa Spika, Wizara imefanya mapendekezo ya mabadiliko madogo ya Sheria ya Baraza la Michezo la Taifa ya mwaka 1967 (Sura ya 49) ya Sheria za Tanzania na Kanuni za Matumizi ya Mfuko wa Maendeleo ya

Michezo kwa lengo la kuboresha ili sheria hiyo iweze kuendana na wakati wa sasa pamoja na kuongeza ufanisi katika usimamizi wa rasilimali fedha katika Mfuko huo. Aidha, Serikali imeanza hatua za kutunga Kanuni za Uwazi wa Matumizi ya Fedha katika Michezo.

169. Mheshimiwa Spika, Baraza la Michezo la Taifa limeendelea kutoa vibali na idhini kwa timu na wachezaji kushiriki katika matukio mbalimbali ya michezo ya Kimataifa ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Aprili 2024 jumla ya vibali 194 sawa na asilimia 107.7 ya lengo lililopangwa la vibali 180 vimetolewa. Vibali hivyo vimetolewa kwa matukio ya mbio za Marathoni, Mapambano ya Ngumi za Kulipwa, na matukio mengine ya michezo pamoja na vibali vya kazi kwa wachezaji na wataalamu wa michezo wa kigeni yaliyowasilishwa kuombewa vibali na vyama vya michezo inayohusika kwa niaba ya Vilabu na Taasisi zinazoshiriki mashindano hayo.

3.2.2.3 CHUO CHA MAENDELEO YA MICHEZO MALYA

170. *Mheshimiwa Spika,* Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya ni chuo pekee kinachotoa mafunzo ya michezo kwa wataalamu wa michezo nchini. Chuo hiki kipo mkoani Mwanza katika Wilaya ya Kwimba. Jukumu kuu la chuo hiki ni kufundisha taaluma ya michezo, kufanya utafiti na kutoa ushauri kuhusu masuala ya maendeleo ya michezo.

171. *Mheshimiwa Spika,* Serikali kupitia Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya imeendelea kudahili wanachuo katika masomo ya Michezo. Katika juhudi hizo, Chuo kimefanikiwa kuongeza idadi ya wanachuo ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Aprili 2024 Chuo kilifanya usajili wa wanachuo 196 wa mwaka wa kwanza ambapo Wanaume ni 139 na Wanawake ni 57 ukilinganisha na usajili wa wanachuo 154 katika mwaka 2022/23, sawa na ongezeko la asilimia 27. Kwa upande wa mwaka wa pili Chuo kina wanachuo 90, Wanaume 61 na Wanawake 29. Hivyo jumla ya wanachuo wote kwa mwaka 2023/24 ni 286 ikilinganishwa na jumla ya wanachuo

261 mwaka 2022/23 sawa na ongezeko la asilimia 9.6.

172. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha mwaka 2023/24 Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya kimetoa mafunzo ya muda mfupi katika kituo chake cha Dar es Salaam, Makao Makuu ya Chuo Malya na mkoani Morogoro. Aina ya mafunzo yaliyotolewa ni pamoja na; Lishe katika michezo, Tiba na Kinga katika michezo, uandaaji na uratibu wa matukio mbalimbali ya michezo (*sports event management*), Usimamizi wa viwanja (*Stadia management*), Uandishi wa Habari za Michezo (*Sports journalism*), Ufundishaji wa Mpira wa Miguu, Mikono, Wavu, Netiboli na Kikapu. Mafunzo hayo yalifanyika kwa kushirikiana na Vyama/Mashirikisho ya Michezo nchini. Jumla ya washiriki 450 walishiriki mafunzo hayo na kupatiwa vyeti vya ushiriki. Hii ni sawa na ongezeko la asilimia 50 ya lengo la washiriki 300 lililowekwa.

Washiriki wa mafunzo ya ufundishaji wa michezo mbalimbali walio pata mafunzo mkoani Morogoro yaliyofanyika katika shule ya Sekondari Morogoro kuanzia tarehe 27 Februari hadi 03 Machi, 2024.

173. Mheshimiwa Spika, sambamba na utoaji wa mafunzo kwa wanachuo, Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya kimeendelea kuboresha miundombinu ya kufundishia na kujifunzia kwa kuendelea na ujenzi wa hosteli za wanachuo. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Aprili 2024, shughuli mbalimbali zimefanyika kwa upande wa ujenzi wa hosteli za wanafunzi. Shughuli hizo ni pamoja na; Usukaji wa nondo kwa ajili ya nguzo (column) za sakafu ya nne (4); Ujenzi wa nguzo mlalo (*beam*); kujenga tofali; Ujenzi wa kuta kuanzia slabu ya kwanza, ya pili, ya tatu pamoja na ujenzi wa nguzo na uwekaji wa mfumo wa maji na umeme.

Mwonekano wa Ujenzi wa Hosteli za Wanafunzi unaoendelea katika Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya. Hosteli hiyo itakuwa na jumla ya sakafu nne (4) itakapokamilika na itakuwa na uwezo wa kuchukuwa wanachuo 192.

174. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha michezo inaendeshwa kisasa zaidi Serikali ya Awamu ya Sita inaendelea na ujenzi wa kituo cha kitaifa cha kuendeleza vipaji (*National Sports Academy*) katika Chuo cha Maandeleo ya Michezo Malya. Mkandarasi ambaye ni kampuni ya CRJE ya China yupo eneo la ujenzi. Mpaka kufikia mwezi Aprili 2024 tayari alishakamilisha kuchimba misingi ya majengo matatu (jengo la darasa, jengo la utawala na jengo la kulia chakula) ujenzi unaendelea. Kukamilika kwa ujenzi wa kituo hiki utakifanya kuwa kituo pekee cha uibuaji na ukuzaji wa vipaji katika Ukanda wa Afrika Mashariki na Kati.

175. Mheshimiwa Spika, pamoja na kituo kuchukua vijana walio katika mfumo rasmi wa elimu, kituo pia kitasaidia kutoa mafunzo kwa vijana wetu walioko katika mfumo usio rasmi wanaopaswa kuendelezwa katika michezo. Kituo kitakuwa sehemu ya mafunzo kwa vitendo kwa wanachuo wanaosomea michezo pia kitatumika kama kambi ya maandalizi kwa timu zitakazokuwa zinashiriki michezo ya Kitaifa na Kimataifa. Mradi huu utakapokamilika unakadiriwa kugharimu kiasi cha shilingi bilioni 33 za Kitanzania.

MIRADI YA MAENDELEO

A. Ujenzi wa Viwanja vya Mazoezi na Kupumzika Wananchi (*Recreational and Sports Centres*) ya Dar es Salaam

176. Mheshimiwa Spika, Serikali inaendelea na ujenzi wa viwanja vya mazoezi na kupumzika wananchi kwa lengo la kuongeza miundombinu bora ya michezo nchini. Katika mwaka 2023/24 Serikali imeendelea kutekeleza Mradi wa Ujenzi wa Viwanja vya Mazoezi na Kupumzika Wananchi (*Recreational and Sports Centres*) vya Dar es salaam na Dodoma ambapo kwa Dar es Salaam mradi unatarajiwa kugharimu kiasi cha Shilingi

21,797,261,042.22. Hadi kufikia Aprili 2024 shughuli mbalimbali za ujenzi wa mradi huo zimefanyika ikijumuisha; maeneo ya kubadilisha nguo wachezaji; jengo la utawala; uwanja wa ndani (*Indoor stadium*); Uzio (Fence); viwanja vya mpira wa mkono; na viwanja vya mpira wa Miguu. Mradi huu kwa ujumla umefikia asilimia 45 za utekelezaji.

B. Ujenzi wa Viwanja vya Mazoezi na Kupumzika Wananchi (*Recreational and Sports Centres*) ya Dodoma

177. Mheshimiwa Spika, Serikali inatekeleza mradi wa Ujenzi wa Viwanja vya Mazoezi na Kupumzika Wananchi (*Recreational and Sports Centres*) katika Jiji la Dodoma ambao utagharimu kiasi cha Shilingi 32,959,346,497. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi kufikia Aprili 2024, kiasi cha Shilingi 808,028,675 kimelempwa kwa Mkandarasi wa mradi huu. Fedha hizi zimetumika katika shughuli mbalimbali za ujenzi wa mradi huo ambazo zimejumuisha; Maeneo ya maandalizi ya mwanzo; Jengo la utawala; Jengo la kubadilishia nguo wachezaji; Majengo mawili ya vyoo; Viwanja viwili vya mpira wa miguu (*natural and artificial grass football pitch*);

Viwanja vya mpira wa wavu, kikapu, pete na tenesi; jengo la jiko; kaunta na vibanda vya vinywaji (*counter and huts*); majengo ya vyumba vya kubadilisha nguo kwa ajili ya mabwawa ya kuogelea (*swimming pools changing rooms*); bwawa la kuogelea la wakubwa na la watoto (*adult and children swimming pools*); mazingira ya nje (*paved areas and landscaping*). Mradi huu kwa ujumla uko katika asilimia 41 za utekelezaji.

C. Ujenzi wa Kiwanja cha Michezo katika Mkoa wa Arusha

178. Mheshimiwa Spika, sambamba na ujenzi wa Kiwanja cha Michezo Dodoma, pia Serikali imeanza kujenga Kiwanja chenye uwezo wa kuchukuwa watazamaji 30,000 wakiwa wamekaa katika Jiji la Arusha. Kiwanja hiki kinajengwa kwa ajili ya maandalizi ya mashindano ya Michezo ya AFCON yanayotarajiwa kufanyika mwaka 2027. Mkandarasi amepatikana na kazi ya ujenzi imeanza. Kiwanja hiki kinatarajiwa kuwa kimekamilika ifikapo Desemba 2025.

D. Ujenzi wa Kiwanja cha Michezo katika Mkoa wa Dodoma

179. Mheshimiwa Spika, Serikali inatarajia kuanza kujenga kiwanja cha michezo katika Mkoa wa Dodoma mwaka 2024/25 ambapo bajeti ya kuanza ujenzi huo jumla ya Shilingi 55,500,000,000 imetengwa. Kiwanja hiki kikikamilika kitakuwa na uwezo wa kuchukuwa watazamaji 30,000 wakiwa wamekaa.

E. Ujenzi wa Eneo Changamani la Michezo Dar es Salaam (Ukarabati Kiwanja cha Benjamin Mkapa)

180. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/24 Serikali inatekeleza mradi wa ukarabati wa kiwanja cha Benjamin Mkapa ambao kwa awamu ya kwanza kinatarajiwa kugharimu kiasi cha Shilingi 31,329,180,963.16. Hadi kufikia Aprili 2024 kiasi cha Shilingi 7,449,955,077 kimelipwa kwa Mkandarasi wa mradi huu. Fedha hizi zimetumika katika shughuli mbalimbali za ukarabati ambazo zimejumuisha maeneo ya; vyumba vya wachezaji (*Dressing room*); maeneo ya waandishi wa habari (*Media tribune and Press conference*); sehemu ya watu mashuhuri

(VVIP); eneo la kuchezea mpira (*pitch*); taa za eneo la kuchezea (*pitch light*); na kuweka mfumo wa matangazo ya kidigiti. Awamu ya kwanza ya ukarabati imekamilika kwa asilimia 98, ambapo: vyumba vya wachezaji, ukarabati umefikia asilimia 80; chumba cha mkutano wa waandishi wa habari, ukarabati umefikia asilimia 60; eneo la watu mashuhuri, ukarabati umefikia asilimia 80; kutengeneza eneo la waandishi wa habari (*media tribune*), ukarabati umefikia asilimia 85; kupaka rangi maeneo mbalimbali ya kiwanja, ukarabati umefikia asilimia 52; kusafisha maeneo machafu (*fungus*), ukarabati umefikia asilimia 50; na kuziba nyufa sehemu mbalimbali za ukuta, ukarabati umekamilika kwa asilimia 100.

F. Mradi Na. 6398 – Mfuko wa Maendeleo ya Michezo

181. Mheshimiwa Spika, Baraza la Michezo la Taifa (BMT) linatekeleza mradi wa Mfuko wa Maendeleo ya Michezo ambapo majukumu yaliyotekelezwa na mradi huu ni pamoja na: kujenga kituo cha mafunzo ya michezo katika Mkoa wa Manyara; kuziwezesha Timu za Taifa kushiriki katika mashindano mbalimbali ya Kimataifa; Kuratibu matukio ya

michezo ya Kimataifa yakiwemo mashindano ya Kimataifa ikiwemo CHAN, Mashindano ya Afrika (*All African Games*) na Matamasha ya (*Tanzanite Women Festival na Juma Ikangaa Ladies First*); kutoa mafunzo ya michezo kwa wataalamu na viongozi nchini; kununua vifaa vya michezo; na kuratibu utoaji wa tuzo na motisha kwa wanamichezo bora katika michezo ya vipaumbele, kujengea uwezo (capacity building) kwa wataalamu wa michezo hususan makocha, kuibua na kuendeleza vipaji pamoja na kuimarisha ushiriki wa michezo kwa wanawake. Aidha, Mfuko huu utawezesha kufanya marekebisho ya sheria za Baraza la Michezo pamoja na kuandaa Kanuni za Uendeshaji wa Mfuko wa Maendeleo ya michezo.

3.2.3 KUIMARISHA UTENDAJI WA WIZARA NA RASILIMALI WATU

182. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Aprili 2024 Wizara iliratibu na kuwezesha uendeshaji wa shughuli mbalimbali za ofisi ikiwamo matengenezo ya magari, ununuzi wa mafuta ya magari, huduma za usafi na ulinzi, kulipa pango la ofisi, umeme na simu pamoja na ununuzi wa

vitendea kazi mbalimbali na samani za ofisi. Pia Wizara imeendelea kusimamia na kuwezesha upatikanaji wa stahili mbalimbali za watumishi ikiwamo malipo ya nauli za likizo, safari za kikazi na uhamisho.

183. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea na uratibu wa masuala mbalimbali ya watumishi. Katika kuimarisha ushiriki wa watumishi katika kupanga na kutekeleza majukumu ya Wizara mikutano miwili ya Baraza la Wafanyakazi imefanyika; Wizara imeendelea kushiriki katika Sherehe za Siku ya Wanawake Duniani zilizofanyika kimkoa katika Wilaya ya Chamwino na Michezo ya SHIMIWI iliyofanyika Mkoani Iringa. Aidha, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Aprili 2024 Wizara imeajiri watumishi kumi na sita (16) wa Kada mbalimbali wakiwemo Maafisa Utamaduni tisa (9), Afisa Michezo mmoja (1), Mhasibu mmoja (1), Mtakwimu mmoja (1), Mchumi mmoja (1), Dereva mmoja (1) na Maafisa Ugavi wawili (2), na watumishi watatu (3) walipandishwa vyeo pia Wizara imeweza watumishi 32 kushiriki mafunzo ya muda mrefu na mfupi.

4.0 CHANGAMOTO ZILIZOJITOKEZA NA HATUA ZILIZOCHUKULIWA KUKABILIANA NAZO

184. Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio yaliyopatikana mwaka 2023/24, changamoto katika utekelezaji wa majukumu hazikosekani. Changamoto hizo na hatua zilizochukuliwa na Serikali kukabiliana nazo ni kama ifuatavyo:

- (i) Mahitaji makubwa ya fedha hususan kwa ajili ya miradi ya maendeleo ikilinganishwa na ukomo mdogo wa bajeti ya Wizara. Aidha, Wizara inatekeleza shughuli za kuitangaza Tanzania kimataifa zenye mahitaji makubwa ya fedha.

Ili kukabiliana na changamoto hiyo, Wizara iliwasilisha Wizara ya Fedha mahitaji yaliyokuwa nje ya bajeti ya utekelezaji wa mwaka 2023/24. Aidha, Wizara ilitumia njia mbadala kupata rasilimali fedha ikiwemo Harambee na michango ya wadau. Wizara inaendelea kujadiliana na Washirika wa Maendeleo kwa lengo la kufadhili utekelezaji wa shughuli za Wizara.

- (ii) Uelewa mdogo wa jamii hususan vijana

kuhusu umuhimu wa kuhifadhi na kuenzi Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika na nafasi ya Tanzania kama kitovu cha harakati za ukombozi wa Bara la Afrika.

Ili kukabiliana na changamoto hiyo, Wizara kupitia Kituo cha Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika, imeendelea kutoa elimu kupitia makongamano, mitandao ya kijamii na kuweka maonesho mbalimbali ya kuelimisha umma kuhusu umuhimu wa kulinda urithi wa ukombozi wa Bara la Afrika.

- (iii) Jamii kutokuthamini umuhimu wa michezo na vijana kuiga tamaduni za nje na kuacha tamaduni za Kitanzania. Katika jamii ya Kitanzania bado haiamini kama michezo ni uchumi na ajira. Hivyo, wazazi wengi bado hawawaruhusu watoto wao kujihusisha na michezo kwa sababu ya imani kuwa watoto kujihusisha na michezo ni kupoteza muda. Aidha, kutokana na maendeleo ya teknolojia, kumekuwa na mwingiliano mkubwa wa jamii za kigeni na jamii zetu. Kutokana na hilo mambo mengi yamekuwa yakifanywa na vijana wetu ambayo siyo desturi wala maadili ya nchi yetu.

Ili kukabiliana na changamoto hiyo, Serikali inaendelea na utoaji wa elimu kwa njia ya vyombo vya habari, mitandao ya kijamii, mikutano mbalimbali, makongamano n.k. kwa lengo la kuielimisha jamii umuhimu wa michezo na madhara ya kuiga tamaduni za kigeni.

- (iv) Uvamizi wa maeneo ya viwanja vya michezo nchini. Kutozingatiwa kwa mipango miji na mabadiliko ya matumizi ya maeneo ya wazi imepelekea kuvamiwa kwa maeneo ya wazi ya michezo katika jamii na hivyo kuathiri uendeshaji wa shughuli za uibuaji na uendelezaji wa vipaji vya michezo.

Katika kukabiliana na changamoto hii, Serikali imeandaa mwongozo madhubuti wa usimamizi wa viwanja na maeneo yote yaliyotengwa kwa ajili ya shughuli za michezo; kuhamasisha wataalamu wa michezo kuwa na kanzidata ya maeneo yote yaliyotengwa kwa shughuli za michezo ili kuyabaini na kuyalinda na uvamizi; na kuandaa muundo au mfumo madhubuti wa ufuatiliaji wa mara kwa mara wa maeneo yote yaliyotengwa kwa shughuli za michezo ili kuyatunza.

5.0 MPANGO NA BAJETI KWA MWAKA WA FEDHA 2024/25

185. Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha wa 2024/25 Wizara na Taasisi zake kwa kushirikiana na wadau itatekeleza majukumu mbalimbali kwa kuzingatia maelekezo ya Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi (CCM) ya mwaka 2020 - 2025; Maelekezo ya Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alipohutubia Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 22 Aprili, 2021; Ahadi na Maelekezo mbalimbali ya Viongozi wa Kitaifa; Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 - 2025/26; Dira ya Taifa ya Maendeleo; na Mpango Mkakati wa Wizara wa Mwaka 2021/22 - 2025/26. Aidha, utekelezaji wa majukumu utazingatia pia malengo ya Umoja wa Mataifa kuhusu Maendeleo Endelevu ya Mwaka 2030 katika maeneo yanayohitaji kuchukuliwa hatua na Wizara, pia utazingatia Mwongozo wa Bajeti wa mwaka 2024/25. Majukumu yatakayotekelezwa yanaainishwa kama ifuatavyo kwa kila Sekta.

5.1 SEKTA YA UTAMADUNI

5.1.1 IDARA YA MAENDELEO YA UTAMADUNI

186. Mheshimiwa Spika, malengo yaliyopangwa kutekelezwa ni kuandaa Mkakati wa utekelezaji wa Sera ya Taifa ya Utamaduni ya mwaka 1997; kufanya Tamasha la tatu la Kitaifa la Utamaduni pamoja na kuratibu Matamasha ya Kiutamaduni yanayoandaliwa na wadau mbalimbali; na Kuratibu Maadhimisho ya tatu ya Kitaifa na Kikanda ya Siku ya Kiswahili Duniani. Majukumu mengine ni pamoja na kuandaa Mkakati wa Kitaifa wa Kulinda Utamaduni na Maadili ya Mtanzania; kufanya Kikao Kazi cha Maafisa Utamaduni nchini; kuratibu na kushiriki katika mikutano, makongamano, maadhimisho na matamasha ya kiutamaduni ya kitaifa, kikanda, na kimataifa; kusimamia na kuratibu utekelezaji wa shughuli za Baraza la Kiswahili la Taifa (BAKITA), Kituo cha Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika; na kuratibu shughuli za Mfuko wa Utamaduni na Sanaa Tanzania.

5.1.2 BARAZA LA KISWAHILI LA TAIFA (BAKITA)

187. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha mwaka 2024/25 majukumu yaliyopangwa kutekelezwa ni pamoja na kufanya maadhimisho ya tatu ya Siku ya Kiswahili Duniani ambapo kutatolewa tuzo maalumu ya Mwalimu Nyerere katika Kiswahili itakayotolewa nchini Ufaransa; kutekeleza Mkakati wa Taifa wa Kubidhaisha Kiswahili wa mwaka 2022 – 2032 kwa kutoa mafunzo ya stadi za kufundisha Kiswahili kama lugha ya kigeni kwa diaspora 150; kufungua vituo 100 vya kufundisha Kiswahili nje ya nchi kwa kushirikiana na Diaspora; kuandaa kongamano la Kiswahili nje ya nchi mwezi Novemba 2024 litakalofanyika Havana nchini Cuba; kuchapisha vitabu 2 vya kufundishia na kujifunzia Kiswahili; kuimarisha Kiswahili nchini na kukitangaza kimataifa; na kutoa elimu ya matumizi fasaha na sanifu ya lugha ya Kiswahili kwa kuandaa na kurusha hewani jumla ya vipindi 750 kupitia redio na televisheni. Majukumu mengine yatakayo tekelezwa ni kuchapisha makala 35 katika magazeti na maudhui mbalimbali kuhusu Kiswahili yatakayotolewa kupitia mitandao ya

kijamii ambayo ni YouTube, Facebook na Twitter; kutoa mafunzo ya kuimarisha stadi za kufundisha Kiswahili kwa wageni kwa wataalamu 441 kutoka katika mikoa mbalimbali ya Tanzania; na kutoa semina kuhusu matumizi bora ya Kiswahili kwa waandishi na watangazaji kutoka vyombo vya habari duniani; na kutoa ithibati.

5.1.3 KITUO CHA URITHI WA UKOMBOZI WA BARA LA AFRIKA

188. *Mheshimiwa Spika*, Kituo cha Urithi wa Ukombozi wa Afrika katika mwaka wa fedha 2024/25 kimepanga kutekeleza shughuli zifuatazo: kufanya upembuzi yakinifu wa Ujenzi wa Kituo Kikuu cha Uhifadhi wa Urithi wa ukombozi wa Afrika kitakachojengwa Bagamoyo mkoani Pwani; Kukamilisha ukarabati wa Jengo la Kamati ya Ukombozi ya O.A.U na kukarabati mahandaki na makaburi yenye masalia ya wapigania uhuru wa nchi za Afrika. Shughuli nyingine zilizopangwa ni kufanya utafiti wa kubainisha kumbukumbu za ukombozi na kuandaa taarifa za Maeneo yenye Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika katika mikoa ya Mwanza, Tabora, Tanga, Njombe, Pwani, Ruvuma na Kagera; Kukuza utalii wa

historia ya ukombozi; Kuratibu Maadhimisho ya Siku ya Ukombozi wa Nchi za Kusini mwa Afrika Machi 23 na siku ya Afrika 25 Mei; Kufanya ziara kwenye nchi za Kusini mwa Afrika kwa ajili ya kufanya ufuatiliaji na tathmini ya utekelezaji wa majukumu ya uhifadhi wa Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika na kubadilishana uzoefu; Kuanzisha Maktaba na Makumbusho ya kidijitali ya Kituo cha Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika; Kuanzisha programu za elimu ya historia ya ukombozi wa Afrika kwa vijana kwa ajili ya kukuza uzalendo; na kuanzisha mashindano ya mchezo wa mpira wa miguu kwa vijana chini ya miaka 20 kwa nchi za Afrika yatakayojulikana kama *Mwlalimu Nyerere Liberation Cup* kwa ajili ya kukuza utalii wa historia ya ukombozi.

5.1.4 MFUKO WA UTAMADUNI NA SANAA TANZANIA

189. Mheshimiwa Spika, malengo yaliyopangwa kutekelezwa na Mfuko kwa mwaka 2024/25 ni kama ifuatavyo: Kufanya mageuzi katika Sekta ya Utamaduni na Sanaa ili ijiendeshe kibiashara, izalishe ajira kwa wingi, iwe chanzo cha mapato ya fedha za kigeni pamoja na kuwa kinara cha uchangiaji

wa pato la taifa nchini. Aidha, Katika eneo hili Mfuko utaendesha programu ya mafunzo ya urasimishaji wa kazi za Utamaduni na Sanaa nchi nzima na walengwa wakiwa ni wasanii wachanga na chipukizi. Programu hii itakuwa na hatua kuu nne; **Moja** wasanii watapata mafunzo ya mada mbalimbali zitakazowasaidia kuendesha Sanaa kibiashara, **Pili**, wasanii waliofuzu katika awamu/hatua ya kwanza wataunganishwa na Taasisi/wadau wa sanaa kwa ajili ya kufanya mazoezi ya vitendo, **Tatu**, wasanii waliofuzu katika awamu ya pili wataunganishwa na wasanii waliofanikiwa katika maeneo hisika kwa ajili ya kulelewa na kujifunza mbinu mbalimbali za kibiashara na **Nne na mwisho**, wataunganishwa katika fursa mbalimbali za kiuchumi ikiwemo kupata mikopo kupitia Mfuko wa Utamaduni na Sanaa

190. Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Utamaduni pia utatoa mikopo kwa miradi 475 ikiwa ni wastani wa miradi 18 kwa kila mkoa na miradi hii inategemewa kuzalisha jumla ya ajira zisizopungua 71,250 na zitakazowanufaisha wananchi 926,250. Aidha, Mfuko kwa kushirikiana na maafisa Utamaduni katika ngazi ya mkoa na Wilaya, Vyama vya Sanaa na matawi ya benki washirika (NBC na

CRDB) utaendelea kutangaza huduma zake kupitia njia mbalimbali hasa katika maeneo ya pembezoni mwa miji ili ziweze kufahamika kwa wadau. Kupitia Ushirikiano huo elimu hii inategemewa kuwafikia wananchi takribani milioni tano (5,000,000).

5.2 SEKTA YA SANAA

5.2.1 IDARA YA MAENDELEO YA SANAA

191. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka wa fedha 2024/25, Serikali kupitia Wizara itaendelea na Kuratibu maandalizi ya Mkakati wa Utekelezaji wa Sera ya Utamaduni ya mwaka 1997 kwa kuzingatia masuala ya sekta ya Sanaa; kuratibu Matamasha manne (4) ya Kitaifa na Kimataifa ambayo ni Tamasha la Sanaa la Serengeti (*Serengeti Arts Festival*), World Happy Deaf Family Festival, Usiku wa Taarabu na Sauti za Busara; kuratibu shughuli za Burudani katika maadhimisho ya Sherehe za Uhuru na Muungano na hafla nyingine za kitaifa; kufanya mkutano wa mwaka wa wadau wa Sekta ya Sanaa na Burudani; kuandaa Mpango wa Maendeleo wa Sekta ya Sanaa; kufanya na kutathmini utekelezaji wa Majukumu ya Sekta ya Sanaa katika mikoa na

Wilaya za Tanzania Bara; kufanya utafiti kubaini Mchango wa Sekta ya Sanaa katika ukuaji wa uchumi wa Taifa kwa kushirikiana na taasisi ya utafiti; na kusimamia maandalizi ya ujenzi wa vituo vya Sanaa nchini.

5.2.2 BARAZA LA SANAA LA TAIFA (BASATA)

192. Mheshimiwa Spika, majukumu yatakayotekelezwa kwa mwaka 2024/25 ni kama ifuatavyo, kuimarisha ubunifu na utengenezaji wa sanaa bora; kuratibu Tuzo za Muziki Tanzania (Tanzania Music Awards - TMA 2024); kuandaa Tuzo za Sanaa za Ufundi za mwaka 2024; kuratibu Shindano la Kimataifa la Utanashati na Ulimbende kwa Viziwi (Mr. And Miss Deaf International – 2024); kuandaa Tamasha la Muziki la Serengeti (Serengeti Music Festival 2024); kuimarisha mapambano dhidi ya maambukizi ya VVU/UKIMWI; kuimarisha mapambano dhidi ya rushwa mahala pa kazi; kuimarisha Utawala bora katika kutekeleza shughuli za Baraza na uendeshaji wa Sekta ya Sanaa; kuimarisha ukusanyaji wa mapato ya Baraza; kukarabati na kujenga vituo vya sanaa na Ofisi za Baraza; kuimarisha utoaji habari, mawasiliano ya

umma na ushawishi; kusimamia maslahi ya wasanii yasiyo ya hakimiliki au hakishiriki; kuhamasisha elimu na shughuli za sanaa katika shule za Msingi na Sekondari; kusimamia matumizi ya sanaa za jadi; na kuimarisha ushiriki wa jamii katika shughuli za sanaa ikiwemo utekelezaji wa mradi wa Basata Vibes na Programu ya Sanaa Mtaa kwa Mtaa.

5.2.3 BODI YA FILAMU TANZANIA

193. *Mheshimiwa Spika,* majukumu yatakayotekelezwa ni kusimamia maudhui ya filamu nchini kwa kuhakiki na kupanga katika madaraja filamu 1,000; kurasimisha shughuli/biashara za filamu na kutoa leseni 250 za uendeshaji wa shughuli/biashara hizo; kushughulikia maombi na kutoa vibali 1,200 vya uandaaji wa filamu nchini; kuwatambua wadau wa filamu na Michezo ya Kuigiza kwa kutoa vitambulisho 300 kwa wadau; kuendesha Tamasha la Kitaifa la utoaji wa Tuzo za Filamu; kuendesha mafunzo kwa lengo la kuwajengea uwezo wadau wa filamu; kuendelea na mkakati wa kuyabaini na kuyatangaza maeneo ya upigaji picha za filamu nchini; na kuendelea kuwawezesha wadau kutumia

huduma za Bodi kupitia mfumo wa Utambuzi wa wadau (Arts Management Information System-AMIS) pamoja na kuwasajili.

5.2.4 OFISI YA HAKIMILIKI TANZANIA (COSOTA)

194. Mheshimiwa Spika, COSOTA katika mwaka 2024/25 imepanga kutekeleza Kampeni maalumu ya elimu inayofahamika kama “Hakimiliki yako Hailiki, Kamata Fursa Twenzetu” kwa kushirikiana na Ruge Mutahaba Foundation inayolenga kutoa elimu kwa wabunifu na wadau wa kazi za hakimiliki milioni moja (1,000,000) ili kuongeza ulinzi wa kazi za wabunifu; kukusanya na kugawa mirabaha katika madaraja ya kazi ambazo hazisimamiwi na kampuni za ukusanyaji na ugawaji mirabaha (Collective Management Organizations – CMOs); kusimamia Kampuni za kukusanya na kugawa mirabaha ambazo zimeshaanzishwa, kusajili wasanii, waandishi na wabunifu wa masuala ya hakimiliki 1,150 na kazi 2,850 kwa ajili ya kulinda hakimiliki, kufanya Operesheni tano (5) za Kupambana na Uharamia wa kazi za ubunifu; na kuandaa Kanuni za usimamizi wa kampuni za ukusanyaji na ugawaji mirabaha (Collective

Management Organizations – CMOs) kwa madaraja ya kazi za Sanaa za Ufundi, Sanaa za Maonesho, Filamu na Kazi za Maandishi, katika madaraja ambayo kampuni zake hazijaanzishwa na Kuandaa Kanuni za uendeshaji wa migogoro ya hakimiliki ili kushughulikia migogoro ya hakimiliki ya wadau kupitia utaratibu maalumu wa usuluhishi wa migogoro inayoletwa COSOTA pamoja na kukuza ushirikiano wa masuala ya hakimiliki baina ya Tanzania na nchi mbalimbali kwa upande mmoja na Mashirika ya Kikanda na Kimataifa kwa upande mwingine.

5.2.5 TAASISI YA SANAA NA UTAMADUNI BAGAMOYO (TaSUBa)

195. *Mheshimiwa Spika*, TaSUBa katika mwaka 2024/25 imepanga kutekeleza majukumu yafuatayo; kudahili wanachuo wa kozi ndefu za Astashahada na Stashahada wapatao 800 na kozi fupi 280; kuendesha mafunzo maalumu ya sanaa na utamaduni kwa kushirikiana na wadau katika mikoa mitatu ya Kigoma, Mtwara na Ruvuma; kufanya tafiti moja (1) kwenye eneo la utamaduni; kukamilisha ithibati ya mitaala

minne ambayo ni Usimamizi wa Sanaa na Masoko (Art Management and Marketing), Urithi wa Utamaduni na Utalii (Cultural Heritage and Tourism) na Muziki (Music), na Ualimu wa Sanaa (Arts with Education); kutafuta eneo la kuanzisha kampasi mpya jijini Dodoma; kuanzisha kituo cha mafunzo ya sanaa na utamaduni jijini Dar es Salaam na Songea Mjini; kuendesha Tamasha la 43 la Kimataifa la Sanaa na Utamaduni Bagamoyo; na kutangaza Taasisi na Mazao yake katika vyombo mbalimbali vya habari ikiwemo mitandao ya kijamii. Aidha, wanachuo zaidi ya 700 wanategemewa kuhitimu mafunzo ya kozi ndefu na fupi ambao watajiajiri na kutoa ajira kwa wengine kwa kutumia ujuzi waliopata na kutumia fursa zilizopo kwenye uchumi unaotokana na sekta za utamaduni na sanaa ili kuinua pato la Taifa na uchumi wa mtu mmojammoja.

5.3 SEKTA YA MAENDELEO YA MICHEZO

5.3.1 IDARA YA MICHEZO

196. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka wa fedha 2024/25, Serikali kupitia Wizara itatekeleza majukumu mbalimbali. Miongoni

mwa majukumu hayo ni pamoja na: kuratibu kikao cha Kanda ya Tano Afrika kuhusu Mapambano ya Dawa na Mbinu Haramu Michezoni; kuratibu Mashindano ya UMITASHUMTA na UMISSETA kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais TAMISEMI; kuratibu kikao kazi cha wadau cha utekelezaji wa Sera ya Maendeleo ya Michezo; kuwezesha ushiriki wa nchi katika Mikutano ya Michezo ya Kimataifa; kuratibu Mkutano wa Mwaka wa Maafisa Michezo Tanzania Bara; kuratibu matukio ya Michezo ya Kitaifa na Kimataifa ikiwamo michezo ya Olimpiki; kuratibu miradi ya ujenzi wa miundombinu ya michezo nchini, ikiwemo ujenzi wa Uwanja wa Mpira wa Miguu Dodoma, Ujenzi wa Uwanja wa Mpira wa Miguu Arusha, Ujenzi wa Viwanja vya Mazoezi na Kupumzikia Wananchi Dar es Salaam na Dodoma, Ujenzi wa Arena ya Michezo na Sanaa Dar es Salaam, Ujenzi wa Akademia ya Michezo Malya, Ukarabati wa Uwanja wa Benjamin Mkapa na Uhuru n.k; kuendelea kuimarisha ushiriki wa timu za Taifa katika mashindano ya kimataifa kwa kuwatumia Diaspora; ujenzi na ufufuaji wa viwanja vya wazi vya michezo katika ngazi ya jamii; kuboresha sheria mbalimbali zinazosimamia michezo nchini; kutoa ushauri na kuandaa viwango vya

miundombinu ya michezo nchini; kuendesha kampeni ya utunzaji wa miundombinu ya michezo nchini; kuendelea kuratibu maandalizi ya kuwa mwenyeji wa Mashindano ya Mpira wa Miguu ya Kombe la Mataifa ya Afrika - AFCON 2027; kuratibu Mashindano ya Kombe la Mataifa ya Afrika – CHAN 2024; kuratibu shughuli za Sekretarieti ya Baraza la Michezo la Umoja wa Afrika Kanda ya IV; kutoa mafunzo kwa kozi za muda mrefu kwa washiriki wapatao 310 na mafunzo ya muda mfupi kwa washiriki wapatao 300 katika Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya; kusimamia ujenzi wa miundombinu ya michezo ikiwemo Akademia ya Michezo katika Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya; na kuendelea kukamilisha hatua za kukifanya chuo kuwa taasisi ya elimu ya michezo.

5.3.2 BARAZA LA MICHEZO LA TAIFA (BMT)

197. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2024/25, majukumu yatakayotekelezwa ni pamoja na: kuendelea kuwezesha na kuzigharamia Timu 10 za Taifa kushiriki mashindano mbalimbali ya Kimataifa; kuendelea kutoa mafunzo ya utaalamu wa michezo na usimamizi kwa wataalamu 300 ili

kupata wataalamu wa michezo nchini; kuendelea kusajili Vyama/ Mashirikisho na vilabu vya michezo vipatavyo 120; kuanza safari ya kombe la dunia mwaka 2030 kwa kuandaa timu bora za vijana, mafunzo na kugharamia makocha bora; kutekeleza mkakati maalumu wa kulea timu za vijana kwa kuwa na timu ya vijana chini ya miaka 17 (inayotokana na UMISETA na UMITASHUMTA), chini ya miaka 20 na chini ya miaka 23 zitakazokuwa na mafunzo maalumu, kambi na makocha wenye weledi wa hali ya juu; kuratibu matamasha mawili (2) ya Michezo ya Wanawake (*Tanzanite*); kuendelea kuhamasisha Utawala Bora katika vyama na mashirikisho ya michezo 45; kuidhinisha vibali 200 vya matukio mbalimbali ya michezo; kuendelea kutoa tuzo kwa wanamichezo bora kwa michezo yote inayochezwa Tanzania; kuendelea kutoa elimu kwa umma na wadau 250 kushiriki katika michezo kupitia vyombo vya habari; kujenga viwanja vya mazoezi vya michezo katika Jiji la Dodoma, Mkoa wa Manyara, Ruvuma na Njombe; kuwajengea uwezo wataalam wa Michezo hususan makocha; kuibua na kuendeleza vipaji; na kuwekeza katiba programu za kuinua na kuongeza ushiriki wa wanawake katika

michezo; na Kufanya marekebisho ya sheria ya Baraza la Michezo la Taifa.

5.4 MIRADI YA MAENDELEO

198. *Mheshimiwa Spika*, Ujenzi wa Uwanja wa Mpira wa Miguu wa Arusha umetengewa Shilingi 125,290,774,000. Uwanja huu utakuwa na uwezo wa kuchukua watu 30,000 unaojumuisha miundombinu ya eneo la kukimbilia riadha, uwanja wa ndani (Indoor stadium), viwanja vya mpira wa mikono, pete na netiboli. Haya ni Maandalizi ya Tanzania kuwa mwenyeji wa AFCON 2027 kama uwanja wa mashindano.

199. *Mheshimiwa Spika*, kuhusiana na Ujenzi wa Eneo Changamani la Michezo Dodoma, katika mwaka wa fedha 2024/25 umetengewa Shilingi 55,500,000,000 na shughuli zitakazotekelezwa ni Kuanza ujenzi wa uwanja wa mpira wa miguu wenye uwezo wa kuchukua watu 30,000. Uwanja utajumuisha miundombinu ya uwanja wa ndani (*Indoor stadium*), viwanja vya mpira wa mikono, pete, na netiboli. Huu ni utekelezaji wa Ilani ya CCM ya Mwaka 2020 hadi 2025.

200. Mheshimiwa Spika, Kituo cha Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika, katika mwaka wa fedha 2024/25 imetengewa jumla ya Shilingi 2,000,788,000 kwa ajili ya kutekeleza shughuli mbalimbali ambazo ni kufanya utafiti wa kubainisha kumbukumbu za ukombozi na kuandaa taarifa za maeneo yenye Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika katika mikoa ya Mwanza, Tabora, Tanga, Pwani, Kagera na Ruvuma; kuanzisha kombe la ukombozi la Mwl. Julius Nyerere (*Mwl. Julius Nyerere Liberation Cup*); kuhamasisha utalii wa historia ya ukombozi; kutoa elimu ya historia ya ukombozi kwa vijana; ukamilisha ukarabati wa Jengo la Kamati ya Ukombozi ya O.A.U na kukarabati mahandaki na makaburi yenye masalia ya wapigania uhuru wa nchi za Afrika; kuanza upembuzi yakinifu wa Ujenzi wa Kituo Kikuu cha Uhifadhi wa Urithi wa ukombozi wa Afrika, Bagamoyo mkoani Pwani; kuratibu Maadhimisho ya Siku ya Ukombozi wa Nchi za Kusini mwa Afrika Machi 23 na siku ya Afrika Mei 25; kufanya ziara kwenye nchi za Kusini mwa Afrika kwa ajili ya kufanya ufuatiliaji na tathmini ya utekelezaji wa majukumu ya uhifadhi wa Urithi wa Ukombozi wa Afrika na kubadilishana uzoefu; na kuanzisha Maktaba na Makumbusho ya kidijitali ya Kituo cha Urithi wa Ukombozi wa Afrika.

201. *Mheshimiwa Spika*, kwa upande wa Mfuko wa Utamaduni na Sanaa Tanzania, katika mwaka wa fedha 2024/25 umepangiwa jumla ya Shilingi 3,000,000,000 na shughuli zitakazotekelezwa ni kuendelea kutafuta fedha kutoka kwa wadau kwa ajili ya kuongeza mtaji ili wasanii wengi waweze kunufaika; kuendelea kutoa ruzuku na mikopo kwa wasanii nchini; na kuwajengea uwezo wasanii ili kurasimisha kazi zao pamoja na kuziendesha kibiashara.

202. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2024/25 Baraza la Kiswahili la Taifa (BAKITA) kupitia Mradi wa Kuimarisha BAKITA na kukibidhaisha Kiswahili umetengewa jumla ya Shilingi 500,000,000 kwa ajili ya kuanzisha vituo 100 vya kufundisha Kiswahili kupitia balozi za Tanzania nje ya nchi kwa kushirikiana na Diaspora; kufundisha diáspora na wenyeji stadi za kufundisha Kiswahili kama lugha ya kigeni katika nchi sita (6); kuongeza samani za darasa la Kiswahili kwa wageni na kununua vifaa vya kielektroniki vya kuwezesha ufundishaji kwa njia ya masafa; kuandika na kuchapisha vitabu vya kufundishia na kujifunzia Kiswahili kwa wageni. Vitabu hivyo ni Furahia Kiswahili hatua mbili (2), kitabu cha misemo ya kila siku cha Kiswahili - Kiingereza

na Kihispaniola, na Mwongozo wa kutahini umahiri wa lugha ya Kiswahili; kuimarisha mfumo wa *Swahiliprime*; na kuendesha mafunzo ya msasa ya ufananivu wa lugha ya alama ya Tanzania na alama za kimataifa kwa wakalimani 200 wa lugha ya alama.

203. *Mheshimiwa Spika*, kuhusiana na mradi wa ujenzi wa Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya, katika mwaka 2024/25 umetengewa jumla ya Shilingi 1,500,000,000 na shughuli zitakazotekelezwa ni pamoja na kuendelea kuimarisha ujenzi wa chuo kwa kufanya ukarabati wa miundombinu mbalimbali ikiwemo madarasa mawili (2) na ukarabati wa uwanja wa ndani; na ununuzi wa samani za Chuo katika hosteli mpya iliyojengwa ikiwemo vitanda, magodoro na kabati, kununua samani za madarasa zikiwemo viti na meza pamoja na vitendea kazi vya Chuo vinavyohusisha kompyuta na vifaa vya michezo.

204. *Mheshimiwa Spika*, mradi wa ujenzi wa Akademia ya Michezo Malya kwa mwaka 2024/25 umetengewa jumla ya Shilingi 10,020,000,000 na shughuli zitakazotekelezwa ni: kuendelea na ujenzi wa miundombinu ya

akademia ikiwemo viwanja vya mpira wa miguu, netiboli, kikapu, mikono, madarasa, bwalo, jengo la utawala na hosteli.

205. Mheshimiwa Spika, kuhusiana na Ujenzi wa Vituo vya Mazoezi na Kupumzika Wananchi (Recreational Centre) katika mwaka 2024/25 umetengewa Shilingi 12,000,000,000 na shughuli zitakazotekelezwa ni kukamilisha awamu ya kwanza ya ujenzi kwa Dar es Salaam na Dodoma inayojumuisha miundombinu ya majengo ya utawala, viwanja vya mpira wa miguu, netiboli, pete, wavu, tenisi, vyumba vya kubadilishia nguo na eneo la mapumziko (*recreation*); na kuanza ujenzi wa awamu ya pili kwa Dar es Salaam na Dodoma inayohusisha jiko, bwawa la kuogelea lenye hadhi ya Olimpiki, uzio na eneo la mapumziko.

206. Mheshimiwa Spika, mradi wa Ujenzi wa *Sports and Arts Arena* katika mwaka 2024/25 umetengewa jumla ya Shilingi 150,000,000 shughuli zilizopangwa kutekelezwa ni pamoja na kutafuta Mshauri Elekezi, kufanya upembuzi yakinifu wa mradi.

207. Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Maendeleo ya Michezo ni mradi ambao

utatekelezwa katika mwaka 2024/25 na umetengewa jumla ya Shilingi 8,000,000,000. Majukumu yaliyopangwa kutekelezwa ni kujenga kituo cha mafunzo ya michezo katika Mkoa wa Manyara, Dodoma na Ruvuma; kulipa mishahara ya makocha wa timu za Taifa; kuziwezesha Timu za Taifa kushiriki katika mashindano mbalimbali ya Kimataifa; kuratibu matukio ya michezo ya Kimataifa yakiwemo mashindano ya Kimataifa ikiwemo CHAN na Matamasha ya Tanzanite Women Festival na Juma Ikangaa Ladies First; kutoa mafunzo ya michezo kwa wataalamu na viongozi wa nchini; kununua vifaa vya Michezo; kuratibu utoaji wa Tuzo na Motisha kwa wanamichezo bora katika michezo ya vipaumbele; na kufanya marekebisho ya sheria za Baraza la Michezo pamoja na kuandaa Kanuni za uendeshaji wa Mfuko wa Maendeleo ya michezo.

208. *Mheshimiwa Spika,* Ujenzi wa Eneo Changamani la Michezo Dar es Salaam katika mwaka 2024/25 umepangiwa jumla ya Shilingi 26,629,226,000 na shughuli zitakazotekelezwa ni kuendelea na ukarabati mkubwa katika Uwanja wa Benjamin Mkapa unaojumuisha ubadilishaji wa viti vyote vya uwanja, ubadilishaji wa eneo la kukimbilia riadha,

mfumo wa taa, TEHAMA, mfumo wa maji, na upakaji rangi; na kuendelea na ukarabati mkubwa katika Uwanja wa Uhuru katika eneo la kuchezea (pitch), kuweka viti, mfumo wa maji, mfumo wa umeme, TEHAMA na upakaji rangi.

Vilevile, Serikali kwa kushirikiana na wadau wamiliki wa viwanja itakamilisha taratibu na kuanza ukarabati mkubwa wa viwanja vya CCM Kirumba (Mwanza), Jamhuri (Morogoro), CCM Mkwakwani (Tanga), Sokoine (Mbeya) na Majimaji (Ruvuma). Msingi wa ukarabati huu ni kuongeza miundombinu ya michezo nchini, kuimarisha vituo vya mazoezi, ubora wa ligi na hatimaye timu zetu za Taifa.

209. *Mheshimiwa Spika*, Mradi wa Ujenzi na Uimarishaji wa Miundombinu ya Michezo katika Shule Maalumu za Michezo kwa mwaka 2024/25 umepangiwa Shilingi 11,500,000,000 na shughuli zilizopangwa kutekelezwa ni pamoja na kuanza kwa ukarabati wa miundombinu ya shule maalumu kumi (10) za michezo ambazo ni Shule ya Sekondari Dodoma, Shule ya Sekondari ya Wavulana Tabora, Shule ya Sekondari Kicheba, Shule ya Sekondari ya Kanono, Shule ya Sekondari ya

Ufundi Tanga, Shule ya Sekondari Mpya Ikungi, Shule ya Sekondari ya Ikwiriri, Shule ya Sekondari Dkt. Damas Ndumbaro, Shule ya Sekondari ya Ufundi Mtwara na Shule ya Sekondari Babati; pamoja na ununuzi wa vifaa vya michezo katika shule hizo.

210. *Mheshimiwa Spika*, ukarabati wa Chuo cha Sanaa na Utamaduni Bagamoyo (TaSUBa), katika mwaka 2024/25 umetengewa Shilingi 1,500,000,000 na shughuli zitakazotekelezwa ni kuanza ujenzi wa uzio kuzunguka Taasisi; kununua vifaa vya kujifunzia na kufundishia; kuendelea na ukarabati wa miundombinu ya kujifunzia na kufundishia; kuimarisha TEHAMA na Mifumo ya Mawasiliano; kukarabati mifumo ya maji taka na safi; kununua vifaa na kukamilisha miundombinu ya TV na Redio; na kukamilisha ununuzi wa vifaa na miundombinu ya Tamasha la Kimataifa la Sanaa na Utamaduni Bagamoyo.

211. *Mheshimiwa Spika*, ujenzi wa Jumba Changamani la Filamu ni mradi utakaotekelezwa katika mwaka 2024/25 ambapo umetengewa Shilingi 300,000,000 na shughuli zitakazotekelezwa ni pamoja na

kukamilisha upembuzi yakinifu na kuanza ujenzi wa mradi.

212. Mheshimiwa Spika, ujenzi wa Ukumbi wa Wazi wa Sanaa katika mwaka 2024/25 umepangiwa Shilingi 300,000,000 na shughuli zitakazotekelezwa ni kuandaa andiko kwa ajili ya kuutangaza mradi ili kupata mbia wa kuendeleza eneo la Ilala Sharif Shamba kwa njia ya ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi (PPP); kuandaa kongamano la wawekezaji kwenye Sekta ya Sanaa (*Investors Forum*) kwa ajili ya kuwahamasisha kushiriki kwenye mradi uliokusudiwa; na kuanza uwekezaji wa mradi.

5.5 KUIMARISHA UTENDAJI WA WIZARA NA RASILIMALI WATU

213. Mheshimiwa Spika, Wizara itaendelea kuratibu na kuwezesha uendeshaji wa shughuli za ofisi ikiwemo matengenezo na mafuta ya magari, huduma za usafi na ulinzi, kulipa pango la ofisi, umeme na simu pamoja na ununuzi wa vitendea kazi mbalimbali na samani za ofisi, kuwezesha upatikanaji wa stahili mbalimbali za wafanyakazi ikiwemo uhamisho, likizo na safari za kikazi n.k. Aidha,

Wizara itaendelea kuratibu mafunzo, ajira na upandishwaji vyeo kwa watumishi; kuendesha vikao viwili vya Baraza la Wafanyakazi; kuandaa Mpango Mkakati wa Urithishanaji Madaraka, Mpango wa Mafunzo na Mpango wa Rasilimaliwatu

6.0 MAKADIRIO YA BAJETI KWA MWAKA 2024/25

6.1 MAPATO

214. *Mheshimiwa Spika*, mwaka 2024/25 Wizara inatarajia kukusanya jumla ya Shilingi Bilioni Moja (Shilingi 1,000,000,000) kupitia vyanzo ambavyo ni viingilio katika matukio ya michezo yanayofanyika katika viwanja vya Benjamin Mkapa na Uhuru, upangishaji wa maeneo, huduma za kukodisha kumbi na *gym* zilizopo katika Uwanja wa Benjamin Mkapa na ada za mafunzo na mitihani ya Kitaifa kutoka Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya.

215. *Mheshimiwa Spika*, kwa upande wa Taasisi sita (6) zilizo chini ya Wizara zinatarajia kukusanya Shilingi Bilioni Saba, Milioni Moja, Mia Sita Elfu (Shilingi **7,001,600,000**). ***Kiambatisho Na. 1*** kinaonesha mchanganuo wa mapato yanayotarajiwa kukusanywa na

Wizara na Taasisi zake kwa mwaka 2024/25.

6.2 MATUMIZI YA KAWAIDA NA MIRADI YA MAENDELEO

216. Mheshimiwa Spika, mwaka 2024/25 Wizara imetengewa bajeti ya **Shilingi Bilioni Mia Mbili Themanini na Tano, Milioni Mia Tatu Kumi na Nane, Mia Tatu Themanini na Saba Eflu (Shilingi 285,318,387,000)** Kati ya bajeti hiyo **Shilingi Bilioni Kumi na Moja, Milioni Mia Mbili Themanini, Mia Moja Kumi na Sita Eflu (Shilingi 11,280,116,000)** ni kwa ajili ya Mishahara; **Shilingi Bilioni Kumi na Tano, Milioni Mia Nane Arobaini na Saba, Mia Nne Themanini na Tatu Eflu (Shilingi 15,847,483,000)** ni Matumizi Mengineyo; na Miradi ya Maendeleo ni **Shilingi Bilioni Mia Mbili Hamsini na Nane, Milioni Mia Moja Tisini, Mia Saba Themanini na Nane Eflu (Shilingi 258,190,788,000)**. *Kiambatisho Na. 2* kinaonesha mgawanyo wa Bajeti ya Wizara kwa Idara na Vitengo, Taasisi zilizo chini ya Wizara na Miradi ya Maendeleo.

7.0 MAOMBI YA FEDHA KWA AJILI YA KUTEKELEZA MPANGO NA BAJETI WA MWAKA 2024/25

217. Mheshimiwa Spika, ili kutekeleza majukumu ya Wizara katika mwaka 2024/25 naomba sasa niliombe Bunge lako Tukufu liridhie na kuidhinisha Bajeti ya Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo kwa mwaka 2024/25 yenye jumla ya **Shilingi Bilioni Mia Mbili Themanini na Tano, Milioni Mia Tatu Kumi na Nane, Mia Tatu Themanini na Saba Eflu (Shilingi 285,318,387,000)**. Kati ya bajeti hiyo **Shilingi Bilioni Kumi na Moja, Milioni Mia Mbili Themanini, Mia Moja Kumi na Sita Eflu (Shilingi 11,280,116,000)** ni kwa ajili ya Mishahara; **Shilingi Bilioni Kumi na Tano, Milioni Mia Nane Arobaini na Saba, Mia Nne Themanini na Tatu Eflu (Shilingi 15,847,483,000)** ni Matumizi Mengineyo; na Miradi ya Maendeleo ni **Shilingi Bilioni Mia Mbili Hamsini na Nane, Milioni Mia Moja Tisini, Mia Saba Themanini na Nane Eflu (Shilingi 258,190,788,000)**.

8.0 MWISHO NA SHUKURANI

218. Mheshimiwa Spika, kabla ya kuhitimisha hotuba yangu, naomba

nikushukuru wewe Mheshimiwa Spika kwa kupata fursa hii ya kusimama mbele ya Bunge lako Tukufu kuwasilisha hotuba yangu ya Bajeti. Pia, niwashukuru wadau wote wa sekta za utamaduni, sanaa na michezo waliofanikisha kwa ushirikiano mkubwa, mafanikio yaliyopatikana katika Wizara kwa mwaka 2023/24. Kwa makundi yao nawashukuru Washirika wa Maendeleo, Taasisi za umma na binafsi za ndani na nje ya nchi, taasisi za dini, vyama, mashirikisho, vilabu na wanatasnia za utamaduni, sanaa na michezo. Nafasi ya kipekee kwao wananchi wote waliotikia wito wa utekelezaji wa mipango ya sekta zetu na hatimaye kupata mafanikio makubwa haya.

219. Mheshimiwa Spika, siyo rahisi kuwataja wadau wote kwa majina, lakini naomba niwatambue wachache, ambao ni Kampuni za Azam Media; Shirika la Ushirikiano la Kimataifa la Japan – JICA; Ubalozi wa Ufaransa; Kituo cha Utamaduni cha Ufaransa (Alliance Française); Ubalozi wa Korea Kusini; Ubalozi wa Urusi; Kituo cha Utamaduni cha Urusi; Bagamoyo Friendship Society (Ujerumani); Musicians for a Better Life (Ujerumani); Jamhuri ya Watu wa China; Umoja wa Ulaya; Baraza la Michezo Zanzibar;

Baraza la Kiswahili Zanzibar; Baraza la Sanaa na Sensa ya Filamu Zanzibar; Ofisi ya Hakimiliki Zanzibar; Benki ya Biashara ya Taifa (NBC); Benki ya CRDB; na Benki ya NMB.

220. *Mheshimiwa Spika*, wadau wengine ni pamoja na: Shirika la Miliki Ubunifu Duniani (World Intellectual Property Organization - WIPO); Shirika la Miliki Ubunifu Africa (African Regional Intellectual Property Office-ARIPO); Shirikisho la Jumuiya za Waandishi (Confédération of Authors Societies - CISAC); *International Federation of Phonograms Industries (IFPI)*; Ofisi ya Taifa ya Takwimu (NBS); Chama cha Lugha na Fasihi za Kiswahili Tanzania (CHALUFAKITA); Chama cha Ukuzaji wa Kiswahili Duniani (CHAUKIDU); Shirikisho la Muziki Tanzania; Shirikisho la Sanaa za Maonesho Tanzania; Shirikisho la Filamu Tanzania; Shirikisho la Mpira wa Miguu Tanzania – TFF; Shirikisho la Mpira wa Miguu Zanzibar – ZFF; Shirikisho la Sanaa za Ufundi Tanzania (TAFCA); Peramiho Events and Designing; Airtel Tanzania; Kampuni ya Startimes; Azam Media; Multichoice Tanzania; Kituo cha Televisheni cha DSTV; Shirika la Utangazaji la Taifa – TBC; na Vituo vya Redio vya CLOUDS Media group, Uhai, EFM na Wasafi.

221. Mheshimiwa Spika, naomba kumalizia hotuba yangu kwa kumshukuru tena Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa maelekezo na miongozo yake madhubuti katika utekelezaji wa utekelezaji wa majukumu ya Wizara na Ilani ya CCM kwa kipindi cha miaka mitatu (3) ya Serikali ya awamu ya Sita. Pia, nawashukuru Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb.), Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania pamoja na Mheshimiwa Dkt. Dotto Mashaka Biteko (Mb.), Naibu Waziri Mkuu na Waziri wa Nishati kwa kuendelea kumsaidia vema Mheshimiwa Rais na kwa miongozo na maelekezo yao kwa Wizara yaliyofanikisha kufikiwa kwa mafanikio makubwa niliyoyataja.

222. Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine tena naomba nitoe shukrani zangu za dhati kwa Mheshimiwa Hamis Mwinjuma (Mb.), Naibu Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo kwa kunisaidia vyema utekelezaji wa majukumu ya Wizara. Aidha, ninawashukuru watendaji wote wa Wizara wakiongozwa na Katibu Mkuu Bw. Gerson Msigwa, Naibu

Katibu Mkuu Dkt. Suleiman Serera, Wakuu wa Idara na Vitengo vya Wizara, Wakuu wa Taasisi pamoja na wadau wote wa wizara tulioshirikiana. Kipekee kabisa niishukuru familia yangu, hususan mke wangu kipenzi na watoto wangu. Natambua nimekuwa adimu sana katika familia kutokana na majukumu, lakini nawashukuru zaidi kwa kunielewa, kunifariji na kuwa sababu ya furaha katika kufanikisha majukumu yangu.

223. Mheshimiwa Spika, naomba kuhitimisha hotuba yangu kwa kukushukuru wewe binafsi, Waheshimiwa Wabunge na Wananchi wote kwa kunisikiliza. Hotuba hii inapatikana kwenye tovuti ya Wizara ambayo ni *www.michezo.go.tz*.

224. Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

VIAMBATISHO

Kiambatisho Na. 1

MADUHULI YANAYOTARAJIWA KUKUSANYWA NA WIZARA NA TAASISI ZAKE KWA MWAKA 2024/25

(a) Maduhuli Yatakayokusanywa na Wizara kwa Mwaka 2024/25

Idara ya Maendeleo ya Michezo

Kijifungu	Maelezo	Makadirio ya Mapato	
		Mwaka 2023/24 (Shilingi)	Mwaka 2024/25 (Shilingi)
14220133	Mapato ya Viwanja vya Michezo (Uhuru na Benjamin Mkapa)	907,696,000	907,696,000
14220143	Ada za Mafunzo	92,302,000	92,302,000
14220161	Mapato kutoka vyanzo mbalimbali	1,000	1,000
14220211	Marejesho ya fedha za Umma	1,000	1,000
Jumla Ndogo		1,000,000,000	1,000,000,000
JUMLA KUU		1,000,000,000	1,000,000,000

(b) Mapato Yatakayokusanywa na Taasisi Zilizochini ya Wizara kwa Mwaka 2024/25

Na	Jina la Taasisi	Makadirio ya Mapato 2023/24 (Shilingi)	Makadirio ya Mapato 2024/25 (Shilingi)
1.	Baraza la Kiswahili la Taifa (BAKITA)	480,228,000	581,700,000
2.	Taasisi ya Sanaa na Utamaduni Bagamoyo (TaSUBa)	800,000,000	885,000,000
3.	Bodi ya Filamu Tanzania	1,460,000,000	1,460,000,000
4.	Baraza la Sanaa la Taifa (BASATA)	950,200,000	1,514,900,000
5.	Baraza la Michezo la Taifa (BMT)	920,000,000	1,200,000,000
6.	Ofisi ya Hakimiliki Tanzania (COSOTA)	1,360,000,000	1,360,000,000
JUMLA		5,970,428,000	7,001,600,000

Kiambatisho Na. 2

MGAWANYO WA BAJETI YA WIZARA KWA IDARA NA VITENGO, TAASISI ZILIZO CHINI YA WIZARA NA MIRADI YA MAENDELEO KWA MWAKA 2024/25

(a) Mgawanyo wa Bajeti ya Wizara kwa Idara na Vitengo kwa Mwaka 2024/25

Kifungu	Idara/Kitengo	Makisio ya Bajeti Mwaka 2024/25		
		Mishahara (PE) (Shilingi)	Matumizi Mengineyo (OC) (Shilingi)	Jumla
1001	Utawala na Rasilimali Watu	872,368,000	6,533,111,000	7,405,479,000
1002	Fedha na Uhasibu	379,572,000	218,874,000	598,446,000
1003	Sera na Mipango	259,680,000	430,271,000	689,951,000
1004	Mawasiliano Serikalini	109,116,000	154,583,000	263,699,000
1005	Ununuzi na Ugavi	137,244,000	194,842,000	332,086,000
1006	Ukaguzi wa Ndani	111,588,000	162,163,000	273,751,000
1007	TEHAMA	148,812,000	229,024,000	377,836,000
1008	Huduma za Sheria	134,425,000	126,260,000	260,685,000
1009	Ufuatiliaji na Tathmini	139,749,000	178,379,000	318,128,000
6001	Maendeleo ya Utamaduni	522,578,000	748,731,000	1,271,309,000
6004	Maendeleo ya Michezo	914,019,000	1,455,264,000	2,369,283,000
6005	Maendeleo ya Sanaa	260,772,000	832,314,000	1,093,086,000
Jumla Ndogo		3,989,923,000	11,263,816,000	15,253,739,000

**(b) Mgawanyo wa Bajeti kwa Taasisi Zilizoto
Chini ya Wizara kwa Mwaka 2024/25**

Jina la Taasisi	Makisio ya Bajeti Mwaka 2024/25		
	Mishahara (PE) (Shilingi)	Matumizi Mengineyo (OC) (Shilingi)	Jumla (Shilingi)
6001-26311266 Baraza la Kiswahili la Taifa (BAKITA)	1,040,666,000	304,404,000	1,345,070,000
6001-26311231 Mfuko wa Utamaduni na Sanaa Tanzania	-	91,660,000	91,660,000
6005-26311352 Bodi ya Filamu Tanzania (TFB)	1,081,242,000	1,288,800,000	2,370,042,000
6005- 26311267 Baraza la Sanaa la Taifa (BASATA)	2,063,603,000	295,700,000	2,359,303,000
6005-26311234 Ofisi ya Hakimiliki Tanzania (COSOTA)	801,378,000	1,575,000,000	2,376,378,000
6005 26311130 Taasisi ya Sanaa na Utamaduni Bagamoyo (TaSUBa)	1,472,724,000	264,200,000	1,736,924,000
6004 26311273 Baraza la Michezo la Taifa (BMT)	830,580,000	443,403,000	1,273,983,000
6004 26311346 Chuo cha Maendeleo ya Michezo-Malya	-	320,500,000	320,500,000
Jumla Ndogo	7,290,193,000	4,583,667,000	11,873,860,000
JUMLA KUU (W+T)	11,280,116,000	15,847,483,000	27,127,599,000

(c) Mgawanyo wa Bajeti ya Miradi ya Maendeleo

Na.	Jina la Mradi	Bajeti 2024/25 (Shilingi)
Idara ya Maendeleo ya Utamaduni		
1.	6293 - Programu ya Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika	2,000,788,000
2.	6502 - Mfuko wa Utamaduni na Sanaa Tanzania	3,000,000,000
3.	6521 - Kuimarisha BAKITA na Kukiuzia Kiswahili Kikanda na Kimataifa	500,000,000
Jumla Ndogo		5,500,778,000
Idara ya Maendeleo ya Michezo		
4.	6385 - Ujenzi wa Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya	1,500,000,000
5.	6395 - Ujenzi wa Akademia ya Michezo Malya	10,020,000,000
6.	6397 - Ujenzi wa Arena ya Michezo na Sanaa	150,000,000
7.	6398 - Mfuko wa Maendeleo ya Michezo	8,000,000,000
8.	6503 - Ujenzi wa Eneo Changamani la Michezo Dodoma	55,500,000,000
9.	6504 - Ujenzi wa Vituo vya Mazoezi na Kupumzika Wananchi Dar es Salaam na Dodoma	12,000,000,000
10.	6523 - Ujenzi wa Eneo Changamani la Michezo Dar es Salaam	26,629,226,000
11.	6527- Ujenzi na Uimarishaji wa Miundombinu ya Michezo katika Shule za Michezo	11,500,000,000
12.	6586 - Ujenzi wa Eneo Changamani la Michezo Arusha	125,290,774,000
Jumla Ndogo		250,590,000,000
Idara ya Maendeleo ya Sanaa		
13.	4353 - Ukarabati wa Chuo cha Sanaa Bagamoyo	1,500,000,000
14.	6355 - Ujenzi wa Ukumbi wa Wazi wa Sanaa	300,000,000
15.	6396 - Ujenzi wa Jumba Changamani la Filamu	300,000,000
Jumla Ndogo		2,100,000,000
JUMLA KUU (DEV)		258,190,788,000
JUMLA KUU YA FUNGU 96 (PE+OC+DEV)		285,318,387,000